

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

Deimantė Ramonaitė

**LIBERALIZAVIMO ĮTAKOS ES TEKSTILĖS IR APRANGOS
SEKTORIAUS KONKURENCINGUMUI VERTINIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas Prof. Dr. Vaida Pilinkienė

Kaunas, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

**LIBERALIZAVIMO ĮTAKOS ES TEKSTILĖS IR APRANGOS
SEKTORIAUS KONKURENCINGUMUI VERTINIMAS**

Ekonomika (kodas 621L10008)

MAGISTRO DARBAS

Studentė

(parašas)

Deimantė Ramonaitė, VME - 6

2018 m. gegužės 15 d.

Vadovė

(parašas)

Prof. Dr. Vaida Pilinkienė

2018 m. gegužės 16 d.

Recenzentė

(parašas)

lekt. dr. Rozita Susnienė

2018 m. gegužės d.

Kaunas, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Deimantė Ramonaitė
(studento vardas, pavardė)

Ekonomika, 621L10008
(Studijų programos pavadinimas, kodas)

Baigiamojo magistro darbo

„Liberalizavimo įtakos ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui vertinimas“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2018 m. gegužės 15 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Deimantės Ramonaitės** baigiamasis magistro darbas tema „Liberalizavimo įtakos ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui vertinimas“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Ramonaitė, Deimantė. Impact of Trade Liberalization on the EU Competitiveness in Textile and Clothing Sector. Master's Final Thesis in Economics / supervisor assoc. prof. Vaida Pilinkienė. Department of Economics, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Sciences: 04 S

Key words: trade liberalization, competitiveness, EU, textile and apparel sector

Kaunas, 2018. 71 p.

SUMMARY

Relevance of the topic. Competitiveness issue of textile and apparel sector liberalization becomes increasingly noticeable in science research and other media sources. In terms of competitiveness, additional dangers has emerged after when textile and apparel sectors went through liberalization. Fast globalization growth influence processes where closed economy together with specific sectors cannot be competitive in the market anymore, because the productivity of countries and particular economy sectors depend on trade liberalization, technology and innovation.

Big number of research and agreements demonstrate that international trade of textile and apparel is very important to all world economy, for example the Multi Fiber agreement and a long-term agreement on international trade in cotton fabrics. Wide range of research publicized throughout years show that trade liberalization is not only topical to our modern times. The link between trade liberalization and competitiveness in frames of textile and apparel sector has been analyzed by Olayiwola and Rutaihwa (2010), Conway (2009), Spinanger (1991), Conway et al. (2003), Seyoum (2007), Fan et al (2018). Different research demonstrates varying trade liberalization impact between countries in terms the textile and apparel sector competitiveness. Therefore, this research will be investigating the question - how has trade liberalization affected the textile and apparel sector competitiveness in the EU?

The subject of research is the textile and apparel sector in the EU.

The aim of the research is to evaluate what impact has trade liberalization made to the textile and apparel competitiveness in the market.

In order to achieve the aim, these following **tasks** has been assigned:

- To review the main problems of trade liberalization and competitiveness regarding the textile and apparel sectors in the EU;
- To establish the review of trade liberalization and competitiveness conceptions and to discuss the connection between those two;
- To submit evaluated results of an investigation on the EU textile and apparel sector competitiveness, and to determine whether trade liberalization had any impact to it.

Methods of the research include theoretical review and analysis, evaluation of comparative advantage indexes, cluster and regression model parameter stability analysis.

The main results of this research has revealed that trade liberalization in textile and apparel sector had varying impact between the European Union countries depending on their sector-specific specialization level or a country's size of the textile and apparel market. Trade liberalization make good conditions to use advantages of liberalization by transferring plants from high to low cost counties, which allows to use competitive advantages such as a lower labour cost and the use of cheaper raw materials. Important to note that textile and apparel sector trade liberalization did not have a significant impact to strong countries. While for lower cost counties - trade liberalization had positive impact. Although those countries that do not have a high competitive advantage in this sector has experienced a negative impact after when trade went through liberalization. In most of the analysed cases, differences in textile and apparel competitiveness has been caused by other factors than those brought by marked liberalization: such as the varying indicators of import-export.

TURINYS

Paveikslų sąrašas	6
Lentelių sąrašas	7
ĮVADAS.....	8
1. ES TEKSTILĖS IR APRANGOS SEKTORIAUS LIBERALIZAVIMO IR KONKURENCINGUMO PROBLEMAS	10
1.1 Pagrindiniai susitarimai dėl tekstilės ir aprangos prekybos ribojimo.....	10
1.2 Pasaulinės tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo tendencijos	12
1.3 ES tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo problemos konkurenciniu požiūriu.....	15
2. TARPTAUTINĖS PREKYBOS LIBERALIZAVIMO IR KONKURENCINGUMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	19
2.1. Tarptautinės prekybos liberalizavimo samprata ir poveikis ekonomikai	19
2.1.1 Tarptautinės prekybos politikos instrumentai.....	19
2.1.2. Tarptautinės prekybos liberalizavimo poveikis ekonomikai	21
2.2. Konkurencingumo vertinimas tarptautinėje prekyboje	27
2.2.1 Konkurencingumo samprata.....	27
2.2.2. Konkurencingumo tipai	29
2.2.3. Konkurencingumo vertinimo indeksai ir jų interpretavimo ypatumai	35
2.3. Tarptautinio prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo sąsaja.....	39
3.TYRIMO METODOLOGIJA	41
3.1. Tyrimo tikslai ir etapai	41
3.2. Tyrimo metodai	42
4. LIBERALIZAVIMO ĮTAKOS ES TEKSTILĖS IR APRANGOS SEKTORIAUS KONKURENCINGUMUI TYRIMAS	45
4.1. Palyginamojo pranašumo konkurencingumo indeksų rezultatai	45
4.2. Klasterinės analizės rezultatai	49
4.3. Regresijos modelių parametrų stabilumo rezultatai	54
4.4. ES tekstilės ir aprangos konkurencingumo pokyčiai: diskusiniai aspektai	61
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	64
LITERATŪRA	66

Paveikslų sąrašas

1 pav. Tekstilės ir aprangos eksporto tendencijos, 2000 – 2017 m., mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Passport duomenų baze).....	13
2 pav. Tekstilės ir aprangos didžiausi eksportuotojai 2016 metais, mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Statista duomenų baze).....	14
3 pav. Tekstilės ir aprangos importo dinamika 2000 – 2017 m., mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Passport duomenų baze).....	14
4 pav. Pagrindiniai tiekėjai ES tekstilės ir aprangos sektoriuje 2016 m., proc. (Sudaryta pagal Ministry of Foreign Affairs, 2018)	17
5 pav. Konkurencingumo lygių tarpusavio įtaka (Sudaryta pagal Mačiulytę-Šniukienę ir Paliulį, 2011)	30
6 pav. M. E. Porter penkių jėgų modelis (Sudaryta pagal Mitkutę, Nagreckaitę, 2005)	32
7 pav. M. E. Porter „deimanto“ modelis (sudaryta pagal Anisimovaitę ir Marcišauskienę, 2008)	33
8 pav. Šalies pramonės eksporto konkurencingumo veiksmų modelis (Snieška ir Meilienė, 2010)	34
9 paveikslas. Sąsaja tarp prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo (sudaryta pagal Odongo, 2015)	40
10 pav. Tyrimo etapai.....	41
11 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių hierarchinio klasterizavimo metodo dendogramos, 1999 m. (kairėje) ir 2014 m. (dešinėje).....	51
12 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių hierarchinio klasterizavimo metodo rezultatai, 1999 m. ir 2014 m.....	52
13 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių klasterių vidutinės reikšmės, 1999 m.....	53
14 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių klasterių vidutinės reikšmės, 2014 m.....	54

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Tekstilės ir aprangos sektoriaus chronologinė prekybos susitarimų seka (sudaryta pagal Wang, 2013).....	10
2 lentelė. Tekstilės ir aprangos sektoriaus integravimas į GATT. (sudaryta pagal World Trade Organization).....	12
3 lentelė. ES didžiausi tekstilės ir aprangos eksportuotojai ir importuotojai 2016 m. (Sudaryta autorės remiantis World Bank).....	16
4 lentelė. Tarptautinė prekybos politikos instrumentai (Sudaryta pagal Bernatonytė, 2011).....	20
5 lentelė. Tarptautinės prekybos teorijų apžvalga. (sudaryta pagal Bergstrand, 1999 ir Purlys, 2007)..	21
6 lentelė. Tarptautinės prekybos liberalizavimo teigiamo ir neigiamo poveikio šalies ekonomikai palyginimas (Sudaryta autorės).....	25
7 lentelė. Tarptautinės prekybos liberalizavimo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriui problematikos analizė mokslinėje literatūroje (Sudaryta autorės).....	26
8 lentelė. Konkurencingumo sąvokos interpretavimas. (Sudaryta autorės).....	28
9 lentelė. Dinaminis eksporto rinkos pozicionavimas pagal Edwards ir Schoer. (Sudaryta pagal Güneş ir Tan, 2017).....	37
10 lentelė. Kintamųjų ir duomenų šaltinių aprašymas.....	42
11 lentelė. Atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksas (RCA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data).....	45
12 lentelė. Dinaminio atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksas (Dinaminis RCA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data).....	46
13 lentelė. Santykinis importo pranašumo indeksas (RMA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data).....	47
14 lentelė. Santykinis prekybos pranašumo indeksas (RTA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data).....	48
15 lentelė. 1999 m. rodiklių, klasterizavimo hierarchiniu metodu, parametrų vertinimo charakteristikos.....	50
16 lentelė. 2014 m. duomenų klasterizavimas hierarchiniu metodu.....	50
17 lentelė. ES šalių regresijos modelio įverčių stabilumo vertinimo analizė.....	55

IVADAS

Temos aktualumas. Tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo ir konkurencingumo problematikos aktualumas vis labiau pastebimas mokslinėje literatūroje bei kituose informaciniuose šaltiniuose. Liberalizavus tekstilės ir aprangos sektorių atsirado papildomų grėsmių šio sektoriaus konkurencingumui. Tačiau globalizacijai įgyjant pagreitį tiek uždara ekonomika, tiek sektorius negali būti konkurencingas, nes nuo tarptautinės prekybos liberalizavimo priklauso tiek šalies, tiek atskiro sektoriaus produktyvumas, technologijų bei inovacijų plėtra.

Didelis kiekis mokslinių tyrimų bei gausa daugiašalių susitarimų, tokių kaip ilgalaikė sutartis dėl tarptautinės prekybos medvilnės gaminiais bei Pasaulio prekybos organizacijos daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (toliau tekste - PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais), įrodo šio sektoriaus prekybos svarbą šalių ekonomikai. Didelis atliktų tyrimų metų intervalas parodo, jog prekybos liberalizavimo įtakos vertinimas nėra šių dienų aktualija. Kaip tekstilės ir aprangos sektoriaus tarptautinės prekybos liberalizavimas paveikė šio sektoriaus konkurencingumą tyrė Olayiwola ir Rutaihwa (2010), Conway (2009), Spinanger (1991), Conway ir kt. (2003), Seyoum (2007), Fan ir kt. (2018). Tyrimai atskleidė skirtingą tarptautinės prekybos liberalizavimo padarinių vertinimą atitinkamoms šalims. Taigi, kyla klausimas kaip tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimas paveikė šio sektoriaus konkurencingumą ES?

Tyrimo problema. Ar tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimas turėjo įtakos ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui?

Tyrimo objektas. ES tekstilės ir aprangos sektorius.

Tyrimo tikslas. Ištirti kokią įtaką ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui turėjo pasaulinės šio sektoriaus prekybos liberalizavimo tendencijos.

Tyrimo uždaviniai:

- Apžvelgti ES tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo ir konkurencingumo problematiką;
- Atlikti tarptautinės prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo koncepcijų apžvalgą bei aptarti sąsają tarp jų;
- Atlikti liberalizavimo įtakos ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui tyrimą.

Tyrimo metodai: Bendramoksliniai lyginamosios ir teorinės analizės metodai, grafinė analizė, palyginamojo pranašumo indeksų vertinimo, regresijos modelių parametrų įvertinimo bei klasterinės analizės.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas bei keturi skyriai. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiamos ES tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo ir konkurencingumo problemos. Antrasis darbo skyrelis orientuotas į tarptautinės prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo bei sąsajos tarp jų teorinius aspektus. Trečiojoje darbo dalyje pristatomi naudoti tyrimo metodai, jų

apribojimai, tikslai bei etapai. Ketvirtojoje darbo dalyje pateikiamas tyrimas suskirstytas į tris pagrindines dalis: palyginamojo pranašumo konkurencingumo indeksų vertinimas, klasterinė bei regresijos modelių parametrų stabilumo vertinimo analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos darbo išvados, literatūros sąrašas bei priedai.

1. ES TEKSTILĖS IR APRANGOS SEKTORIAUS LIBERALIZAVIMO IR KONKURENCINGUMO PROBLEMOS

Šioje darbo dalyje pristatomi aktualiausi tekstilės ir aprangos prekybos susitarimai bei šių susitarimų plėtra nuo 1961 iki šių dienų. Taip pat pasauliniu bei ES lygiu pateikiamos tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo problemos konkurenciniu požiūriu.

1.1 Pagrindiniai susitarimai dėl tekstilės ir aprangos prekybos ribojimo

Tekstilės ir aprangos sektorius pasižymi ilgą istoriją, kurią apibūdina Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) daugiašalė prekybos sistema bei įtampa didžiojoje prekyboje tarp turtingųjų ir neturtingų šalių. Išsivysčiusiose šalyse, tekstilės ir aprangos sektorius turi svarbų vaidmenį ankstyvajame sektoriaus kūrimosi etape - net ir mechanizacijos eroje vis dar naudojama didelė dalis darbo jėgos. Besivystančioms šalims - tekstilės ir aprangos sektorius ideali priemonė industrializacijos vykdymui dėl sąlyginai mažo kapitalo, technologijų bei darbo kokybės poreikio. Besivystančiose šalyse dėl mažo darbo užmokesčio ir pigesnių žaliavų, tekstilės ir aprangos gaminiai yra aukšto konkurencinio lygmens tarptautinėje rinkoje. Vis didesnis besivystančių šalių skaičiaus augimas tarptautinėje rinkoje sudaro sąlygas pigios tekstilės produkcijos dalies tarptautinėje rinkoje didėjimui. Išsivysčiusioms šalims, ypač tradiciniams tekstilės tiekėjams, tokia importo skvarba ir rinkos plėtra kelia grėsmę jų vidaus ekonomikai bei užimtumui. Dėl šios priežasties tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybą pradėta riboti nuo 1961 metų. Tekstilės ir aprangos sektoriaus susitarimų chronologinė seka pateikta žemiau esančioje 1 lentelėje.

1 lentelė. Tekstilės ir aprangos sektoriaus chronologinė prekybos susitarimų seka (sudaryta pagal Wang, 2013)

Metai	Susitarimas
1961	Trumpalaikė sutartis dėl tarptautinės prekybos medvilnės audiniais (STA) Pradinė šio susitarimo idėja - uždrausti naudoti importo kvotas, kurios atitiko GATT principus. STA daugiausia dėmesio skyrė laikinos apsaugos išsivysčiusioms šalims tiekimui, taip pat kvotų mažinimui. Tai sudarė sąlygas vienkartinį ir dvišalių kvotų nustatymui, tačiau sąlygojo rinkos iškraipymus.
1962 - 1973	Ilgalaikė sutartis dėl tarptautinės prekybos medvilnės audiniais (LTA) Pagrindinis LTA susitarimas įpareigojo šalis panaikinti esamas kvotas ir įdiegti naujas, kuomet atsiranda rizika susidurti su rinkos iškraipymu. LTA apibrėžė, jog naujos kvotos negali būti mažesnės negu prekybos srautas prieš rinkos iškraipymą bei didinamos penkiais procentais per metus. Tai prieštaravo GATT principams.

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Metai	Susitarimas
1974 - 1978	PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (angl. Multi Fiber Agreement (MFA)) Išsivysčių šalių vidaus rinkos saugomos nuo mažiau išsivysčių, besivystančių šalių konkurencingumo. Šis susitarimas išplėtė LTA nuo medvilnės iki daugiau pluoštų ir leido importuojančioms šalims taikyti tiek dvišalius, tiek vienašalius apribojimus konkreitiems prekybos partneriams, kuomet atsirasdavo rinkos iškraipymo rizika.
1978 - 1981	PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (angl. Multi Fiber Agreement (MFA) (2)) Šis susitarimas leido pasirašiusioms valstybėms nevykdyti tam tikrų įsipareigojimų, susijusių su pagrindine PPO susitarimo dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais sutartimi.
1981 - 1986	PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (angl. Multi Fiber Agreement (MFA) (3)) Pasirašiusioms šalims nebebuvo leidžiama nevykdyti tam tikrų įsipareigojimų nurodytų pagrindinėje, PPO susitarimo dėl tarptautinės prekybos tekstile ir aprangos gaminiais, sutartyje. Įvesta daugiau nuostatų siekiant sukontroliuoti importo lygio padidėjimus.
1986 - 1994	PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (angl. Multi Fiber Agreement, MFA) (4) Susitarimas padidino apsaugą didesniai produkcijos asortimentui, panaikintos nenaudojamos kvotos, suteikė lengvatinį režimą mažiausiai išsivysčių šalims, o svarbiausia - pažadėjo grįžti į įprastą GATT režimą artimiausioje ateityje.
1995 - 2005	PPO daugiašalis susitarimas dėl tekstilės ir aprangos (angl. WTO Agreement on Textiles and Clothing, ATC) Šiame susitarime buvo vykdomas keturių pakopų pereinamasis procesas. Šio proceso įvykdymas plačiau aptariamas 2 lentelėje.
2005 - dabar	Tekstilės ir aprangos sektorius buvo visiškai integruotas į įprastas GATT taisykles t. y. buvo panaikintos kvotos.

Tekstilės ir aprangos tarptautinės prekybos politika per paskutiniuosius dešimtmečius gerokai pakito. Siekiant riboti importą į šalis, kurių vidaus pramonė susiduria su rimta žala dėl greitai augančio importo, buvo nustatytos tekstilės ir aprangos tarptautinės prekybos kvotos. Kvotų sistema, remiama GATT (*angl. General Agreement on Tariffs and Trade*), pradėta taikyti 1962 m. ir buvo pavadinta ilgalaikė sutartimi dėl tarptautinės prekybos medvilnės audiniais - LTA (*Long Term Agreement*). Siekiant, jog LTA apimtų daugiau medžiagų, o ne vien tik medvilnę, 1974 metais buvo pasirašytas PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais (*angl. Multi Fiber Agreement (MFA)*), toliau tekste - PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais.

Dešimties metų laikotarpyje prekybos tekstile ir apranga taisyklės buvo integruotos į GATT (2 lentelė). Integracija vyko įgyvendinant keturis žingsnius, tokiu būdu siekiant suteikti laiko prisitaikyti prie naujos prekybos politikos taikymo tiek importuotojams tiek eksportuotojams. Susitarime nurodyta kokią procentą produktų kiekvienu etapu reikia integruoti į GATT. Procentai taikomi importuojančių šalių tekstilės ir aprangos prekybai 1990 metus laikant importo baze. Susitarime taip pat teigiama, kad pagal kvotas leidžiamas importo kiekis turėtų kasmet didėti siekiant, jog kiekvienu etapu prekių plėtra didėtų. 1995 metais narės turėjo integruoti ne mažiau 16 proc. viso 1990 m. tekstilės importo kiekio. Nuo 1998 m. įtraukta dar 17 proc. tekstilės importo, sekančiai – 18 proc. 2002 m., o likusi dalis 49 proc.

2005 m., kuomet buvo įvykdytas visiškas integravimasis į GATT ir galutinis kvotų panaikinimas tekstilės ir aprangos sektoriuje, todėl galima teigti, jog nuo 2005 metų tekstilės ir aprangos sektoriaus prekyba liberalizuota (World Trade Organization).

2 lentelė. Tekstilės ir aprangos sektoriaus integravimas į GATT. (sudaryta pagal World Trade Organization)

Laikotarpis	Procentas produktų, kurie turi būti integruoti etapo pradžioje (remiantis 1990 m. prekyba)	Kvotų augimo pavyzdys (taikomas kasmet), pagrįstas ankstesnių MFA 6 proc. tarifu
Žingsnis Nr. 1		
1995 m. - 1997 m.	16 proc. (minimumu laikant 1990 importo baze)	6,96 proc. per metus
Žingsnis Nr. 2		
1998 m. - 2001 m.	17 proc.	8,7 proc. per metus
Žingsnis Nr. 3		
2002 m. - 2004 m.	18 proc.	11,05 proc. per metus
Žingsnis Nr. 4		
2005 m.	49 proc.	Kvotų nebelikę

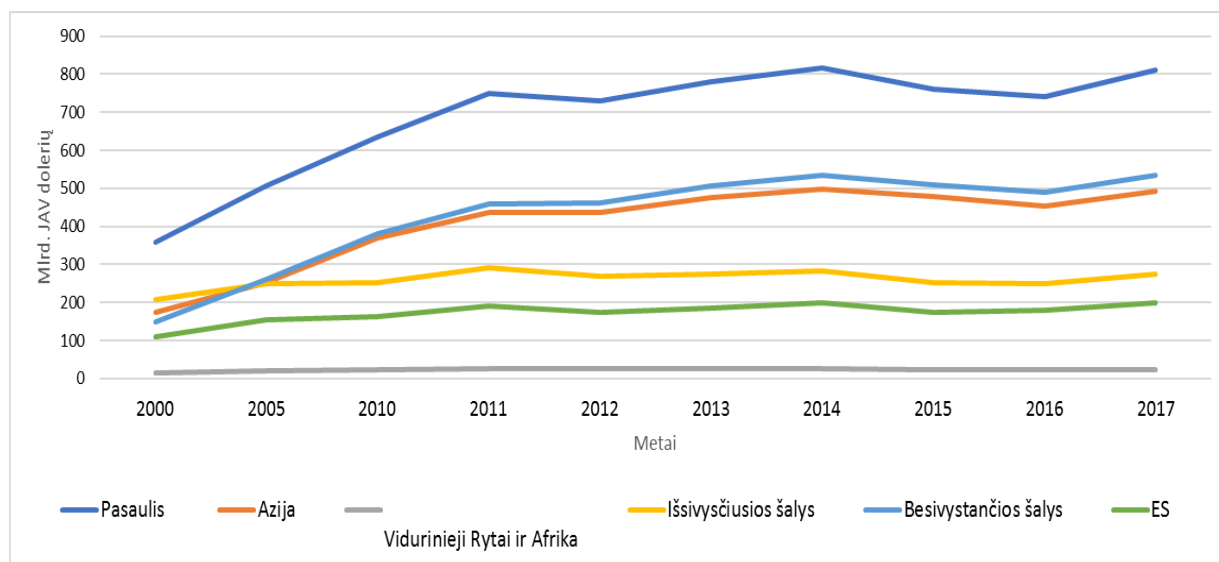
Apžvelgus tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos susitarimus galima teigti, jog kvotų atsiradimą inspiravo auganti konkurencija besivystančiose šalyse, kuri savo ruožtu neigiamai veikia pagrindinių tekstilės bei aprangos importuotojų ekonomiką bei užimtumą. Tačiau nuo 1995 metų prasidėjo 10 metų tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo etapas, kurio pasėkoje 2005 m. tekstilės ir aprangos sektoriaus buvo visiškai integruotas į įprastas GATT taisykles t. y. kvotos buvo panaikintos.

1.2 Pasaulinės tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo tendencijos

Vertinant tekstilės ir aprangos eksportą matyti, jog 2000 - 2017 metų laikotarpiu šis rodiklis pasaulyje ženkliai išaugo (1 pav.). Galima pastebėti, jog tekstilės ir aprangos eksportas sparčiausiai augo besivystančiose šalyse ir Azijoje. Tuo tarpu Viduriniuose Rytuose ir Afrikoje eksporto apimtys 2000 - 2017 metais kito nežymiai. Tekstilės ir aprangos eksporto augimo sulėtėjimas matomas 2015 - 2016 metais. Šį sulėtėjimą inspiravo dolerio vertės sumažėjimas 3 proc., 2015 m. dėl degalų ir produktų kasybos eksporto mažėjimo (-14 proc.).

Tekstilės ir aprangos sektoriaus eksporto augimą galima sieti su ankstesniajame skyrelyje aptartu prekybos liberalizacijos procesu, kuris savo ruožtu paskatino Azijos, o ypač Kinijos išsigalėjimą tekstilės ir aprangos sektoriuje. Remiantis Kinijos tekstilės sektoriaus vystymosi ataskaita (2014 m. - 2015 m.), Kinijoje pagaminama 50 mln. tonų tekstilės ir aprangos produkcijos, ir tai sudaro 54,36 proc. visos pasaulyje pagaminamos tekstilės produkcijos. Šis didžiulis Kinijos gamybos pajėgumas rodo aiškiai Kinijos, kaip didžiausio pasaulio aprangos tiekėjo, poziciją. Nepaisant to, jog paskutiniu laikotarpiu Kinijos tekstilės ir aprangos eksportas mažėjo, Kinija 2016 - 2020 m. penkmečio plane numatė kurti

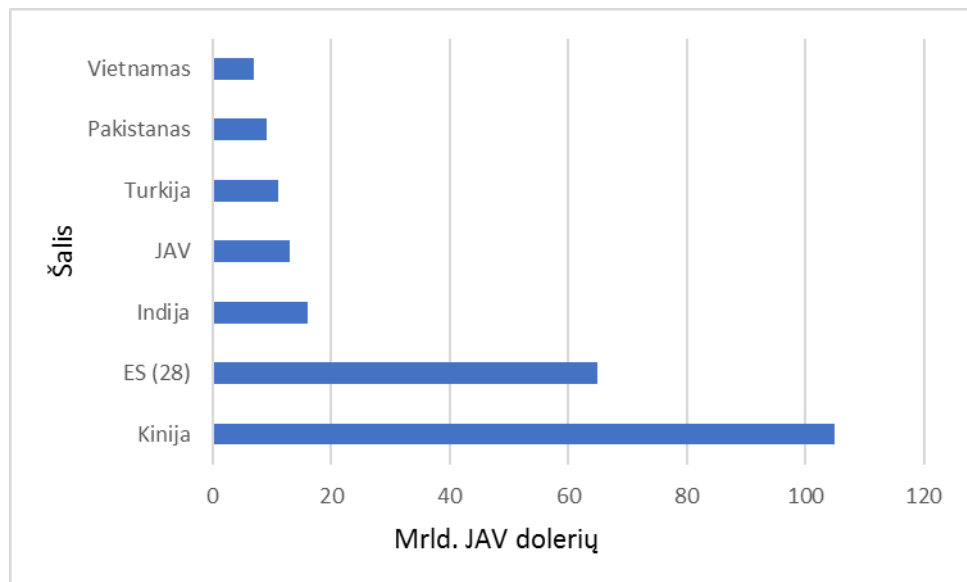
technologijoms imlų tekstilės ir aprangos sektorių. Kinija, kaip energinga gamybos šalis neabejotinai išlaikys vertę tekstilės ir aprangos sektoriaus vertės grandinėje, turint omenyje tai, jog su dideliu vidaus vartojimo padidėjimu Kinijos įmonės kasdien tampa pasauliniais gigantais. Kinijos naujas mokslinių tyrimų ir produktų asortimentas parodo, jog ši šalis aiškiai ketina vadovauti pasauliui tekstilės ir aprangos sektoriuje dar daugelį metų (Textile Today, 2017).

1 pav. Tekstilės ir aprangos eksporto tendencijos, 2000 – 2017 m., mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Passport duomenų baze)

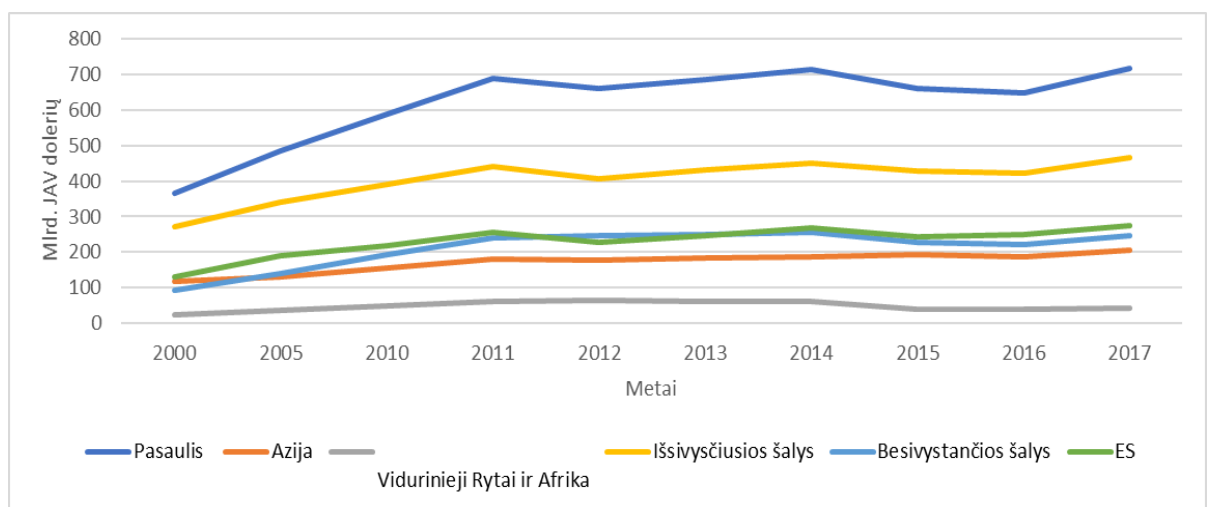
Didžiausios pasaulyje tekstilės ir aprangos produkcijos eksportuotojos 2016 m. buvo Kinija, ES, Indija, JAV, Turkija, Pakistanas ir Vietnamas (2 pav.) Kinijos, ES ir Indijos tekstilės ir aprangos eksportas 2016 m. sudarė 65,9 proc. bendro šios sektoriaus pasaulio eksporto, ir tai buvo 0,6 proc. punkto mažiau lyginant su 2015 metais. Šiam mažėjimui didžiausią įtaką darė Indijos rinkos dalies mažėjimas pasaulyje.

Literatūroje įvardijama daugybė veiksnių lemiančių Kinijos konkurencingumą tekstilės ir aprangos sektoriuje. Tekstilės ir aprangos sektorius Kinijoje pasižymi aukštos kvalifikacijos, sąlyginai pigia darbo jėga bei dideliu gamybiniu pajėgumu, galinčiu pagaminti įvairias tekstilės bei aprangos rūšis konkurencingomis kainomis. Aukštam Kinijos konkurencingumui įtakos turi apsirūpinimas žaliavomis iš vidaus rinkos t.y. Kinijos išgaunamų pluoštų (verpalai (išskyrus medvilnę), cheminiai pluoštai) pakanka pasaulinei ir vidaus paklausai patenkinti. Per pastaruosius kelerius metus Kinija padidino investicijas į giliavandenių uostų įrenginių infrastruktūrą, siekiant sutrumpinti tekstilės ir aprangos produkcijos gabenimo laiką, taip pat investavo į verpimo ir audimo įrangą, tokiu būdu siekiant pagerinti gamybos efektyvumą (Seyoum, 2010).

2 pav. Tekstilės ir aprangos didžiausi eksportuotojai 2016 metais, mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Statista duomenų baze)

Vertinant importo dinamiką 2000 - 2017 m. matoma, jog importo apimtys išsivysčiusiose šalyse ženkliai didesnis nei besivystančiose (3 pav.). Besivystančios šalys labiau specializuojasi pramonės produktų gamyboje lyginant su išsivysčiusiomis, kurios didesnę dėmesį skiria technologijoms ir inovacijoms imliems sektoriams, todėl pramonei imlią produkciją, tokią kaip tekstilė - importuoja. Tą pagrindžia ir besivystančių šalių koncentracija tarp daugiausiai tekstilės ir aprangos gaminių eksportuojančių šalių pasaulyje (2 pav.). Galima daryti prielaidą, jog išsivysčiusios šalys tekstilės ir aprangos produkciją importuoja daugiau nei eksportuoja. ES, besivystančių šalių ir Azijos importuojamos tekstilės ir aprangos produkcijos apimtys bei kitimo tendencijos skiriasi nežymiai.

3 pav. Tekstilės ir aprangos importo dinamika 2000 – 2017 m., mlrd. JAV dolerių (Sudaryta autorės remiantis Passport duomenų baze)

2016 m. pagrindinės tekstilės ir aprangos importuotojos yra ES, JAV bei Kinija. Trise šios šalys 2015 m. sudarė 38 proc. viso pasaulio tekstilės ir aprangos importo, tačiau šis dydis žymiai mažesnis lyginant su 2000 m. kuomet ES, JAV ir Kinija importavo 53 proc. bendro pasaulio tekstilės ir aprangos importo. Pastebima, kad per pastarąjį dešimtmetį aprangos gamyba ir toliau pereina nuo išsivysčiusių šalių į besivystančias šalis, ko pasekoje daugelis besivystančių šalių priklauso nuo importuojamų tekstilės medžiagų, dėl vietinių gamybos pajėgumų trūkumo. Tai paaiškina, kodėl tekstilės eksportas orientuojasi į besivystančias šalis (Lu, 2017).

Apžvelgus pasaulines tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimo tendencijas galima teigti, jog beveik kiekvienoje besivystančioje šalyje tekstilės ir aprangos sektorius yra ekonominio vystymosi pagrindas - pasitelkiant tekstilės ir aprangos eksportą bei siekiant gauti pajamų. Besivystančios šalys, kurių ekonominė ateitis susieta su šiuo sektoriumi, neabejotinai didina eksportą, tačiau svarbu pastebėti, jog tokių šalių kaip Kinijos auganti konkurencija kelia riziką kitų šalių gamintojams dėl mažėjančių galimybių patekti į rinką. Liberali tekstilės ir aprangos prekybos rinka leidžia išsivysčiusioms šalims perkelti gamybą į žemesnio darbo užmokesčio šalis. Galiausiai, vartotojai gauna naudos iš intensyvios pasaulinės konkurencijos, kuri suteikia tekstilės ir aprangos prekių įvairovę ir konkurencingas kainas.

1.3 ES tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo problemos konkurenciniu požiūriu

Tekstilės ir aprangos sektorius svarbi ES apdirbamosios pramonės dalis, kuri daugelyje Europos regionų atlieka lemiamą vaidmenį ekonomikai ir socialinei gerovei. Remiantis 2013 m. duomenimis, šiame sektoriuje buvo užregistruota 185 tūkst. įmonių, kuriose dirbo 1,7 milijono darbuotojų, o jų apyvarta siekė 166 milijardus eurų. Tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinės vertės dalis sudaro 3 proc., ir 6 proc. ES pramonės užimtumo.

ES tekstilės ir aprangos sektorius grindžiamas mažosiomis įmonėmis. 2017 m. duomenimis įmonės, kuriose dirba mažiau kaip 50 darbuotojų, sudaro daugiau kaip 90 proc. visos darbo jėgos bei sukuria apie 60 proc. pridėtinės vertės tekstilės ir aprangos sektoriuje (European Commission, 2018).

Nutraukus PPO daugiašalį susitarimą dėl prekybos tekstilės ir aprangos gaminiais, ES tekstilės ir aprangos sektorius susidūrė su sunkumais inspiruotais dėl didėjančio spaudimo iš Azijos šalių. Per mažiau nei pusę metų nuo 2005 m. panaikintų kvotų importas iš Kinijos padidėjo nuo 83 proc. iki 541 proc., inspiruodamas staigų kainos kritimą iki 62 proc. (Minder, 2005).

Augant produkcijos importui iš Kinijos ES susidūrė su keletu problemų. Visų pirma, Kinijos įmonės yra valstybinės ir turi galimybę gauti paramą iš valstybės, taip iškraipydamos laisvos rinkos idėją.

Taip pat, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog ES įmonėse taikomi griežtesni aplinkos bei darbo apsaugos standartai lyginant su Kinija. Auganti ES paklausa kiniškoms prekėms skatintų ribotos aplinkosauginės ir socialinės atsakomybės įmonių plėtrą. Kalbant apie aplinkosauginį ir socialinį tvarumą, svarbu paminėti tai, jog teisinių reguliavimų, tokių kaip, verslo socialinės atsakomybės bei prekybos etikos standartų, laikymasis aktualus ES rinkai. Kita vertus tai gali tapti kliūtimi siekiant įeiti į rinką. Atsakingos prekybos įgyvendinimas suteikia konkurencinį pranašumą bei gali sukurti perspektyvią nišą prekybai (Ministry of Foreign Affairs, 2018). Tačiau Kinijos prekybos konkurencinis pranašumas remiasi ne tvarios produkcijos idėja, o gebėjimu pasiūlyti produktą žemesne kaina.

Vertinant ES tekstilės ir aprangos prekybos rodiklius (3 lentelė), didžiausios eksporto apimtys 2016 m. buvo Vokietijoje – sudarė 19 proc. viso 2016 m. ES tekstilės ir aprangos eksporto. Toliau seka Prancūzija (12proc.), Jungtinės Karalystės ir Italijos eksportas sudarė 9 proc., o Ispanijos – 7 proc. Tuo tarpu, daugiausia importavo, kaip ir eksportavo, Vokietija – tai sudarė 18 proc. Italija – 17 proc., Prancūzija 8 proc., o Nyderlandai bei Ispanija – 7 proc.

3 lentelė. ES didžiausi tekstilės ir aprangos eksportuotojai ir importuotojai 2016 m. (Sudaryta autorės remiantis World Bank)

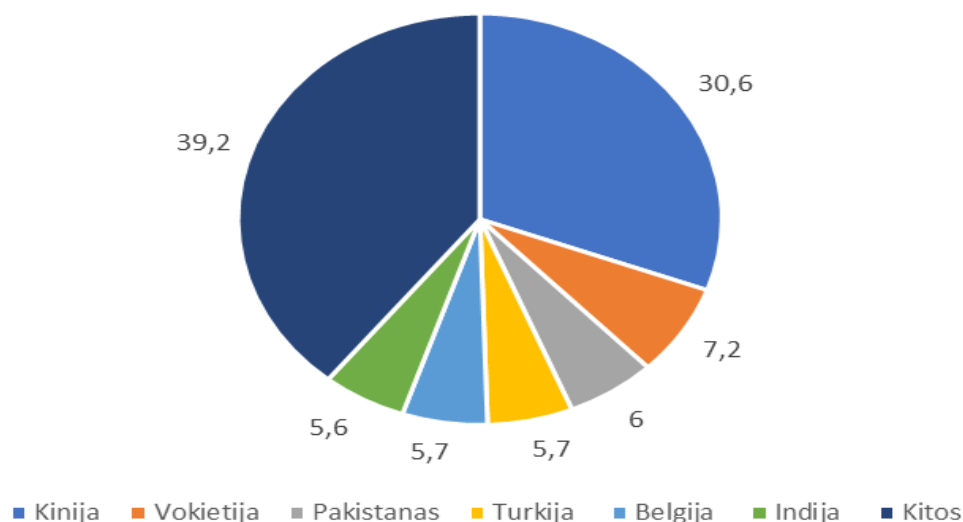
Eksportas		Importas	
Šalis	Proc.	Šalis	Proc.
Vokietija	19	Vokietija	18
Prancūzija	12	Italija	17
Jungtinė Karalystė	9	Prancūzija	8
Italija	9	Nyderlandai	7
Ispanija	7	Ispanija	7

Vokietija užima ketvirtąją vietą pasaulyje tekstilės ir aprangos prekybos srityje. Vokietijos lyderio pozicijas šiame sektoriuje gerokai pakoregavo Azijos rinkų augimas, ypač Kinijos bei Indijos. Senos, gamybos ir naujovių, istorijos dėka Vokietijos tekstilės ir aprangos sektorius vienas iš svarbiausių šalyje. Po maisto ir gėrimų pramonės, tekstilės ir aprangos sektorius antra pagal dydį vartojimo prekių rinka Vokietijoje (Fibre2Fashion.com (a)).

Tuo tarpu Italijos tekstilės ir aprangos sektoriaus gaminiai žinomi visame pasaulyje. Šis sektorius pritraukė daug dėmesio, nes turtinga ir išsivysčiusi šalis labai retai specializuojasi mados ir pusiau individualizuotų pramonės produktų gamyboje. Italijos gamybos sistema pagrįsta mažomis ir labai mažomis įmonėmis. Nepaisant didėjančios konkurencijos iš besivystančių šalių, Italijos tekstilės sektorius ir toliau yra svarbi šalies ekonomikos dalis. Atsilaikyti Azijos šalių konkurenciniam spaudimui Italijai padeda aukšta gaminių kokybė (Fibre2Fashion.com (b)).

Atkreipiamas dėmesys, jog labiausiai 2005 m. kvotų panaikinimui priešinosi Italija, Prancūzija ir Ispanija, tačiau Danija bei Švedija šį pokytį palaikė, nes dalį gamyklų, dar prieš kvotų nutraukimą perkėlė į Kiniją.

Vertinant ES tekstilės tiekėjus (4 pav.), galima teigti, jog pagrindiniai ES tekstilės gaminių tiekėjai besivystančios šalys: Kinija, Pakistanas, Turkija, Indija, Vietnamas ir Bangladešas. Iš ES šalių pagrindiniai tiekėjai - Vokietija, Belgija ir Nyderlandai. Šios šalys svarbiausi Europos prekybos centrai, kurios reeksportuoja importą. Tiekėjai iš likusio pasaulio šalių vaidina gana nedidelį vaidmenį Europos tekstilės rinkoje.

4 pav. Pagrindiniai tiekėjai ES tekstilės ir aprangos sektoriuje 2016 m., proc. (Sudaryta pagal Ministry of Foreign Affairs, 2018)

Kita vertus, dominuojantys tiekėjai iš Kinijos, Turkijos, Indijos ir Pakistano susiduria su iššūkiais dėl didėjančių tekstilės ir importo srautų į ES iš tokių šalių kaip Bangladešas bei Egiptas. Pastebima, jog Kinijos produkcijos konkurencingumas dėl pigios darbo jėgos mažėja, t.y. nuo 2011 iki 2016 m. kinų darbo užmokestis tekstilės ir aprangos sektoriuje padidėjo 64 proc. Augančios darbo jėgos sąnaudos pagrindinių ES tiekėjų šalyse, gali turėti įtakos produkcijos kainų augimui ir tokiu būdu sudarys sąlygas kitiems rinkos dalyviams įgyti didesnę rinkos dalį (Ministry of Foreign Affairs, 2018).

Vertinant ES tekstilės ir aprangos sektoriaus ateities perspektyvas, galima teigti, jog šis sektorius skaitmenizuojasi bei auga aukštųjų technologijų srityje. Ketvirtosios industrinės revoliucijos kontekste, pastebima jog technologinės tendencijos, tokios kaip skaitmenizavimas ir automatizavimas, bei rinkos tendencijos tokios kaip techninės tekstilės taikymo augimas, didėjanti tvarios mados paklausa, nauji verslo modeliai, tokie kaip dalijimosi ekonomika bei individualizuotos produktų paslaugos yra pagrindas žinių reikalaujančiam, pelningam ir augančiam ES tekstilės ir aprangos sektoriui (Schlowski, 2016).

Vertinant ES tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo problemas konkurenciniu požiūriu, galima teigti, jog didelę įtaką šio sektoriaus pokyčiams turėjo PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės ir aprangos gaminiais nutraukimas, savo ruožtu atvėręs kelią Azijos rinkai užimti strategines pozicijas ES tekstilės ir aprangos sektoriuje. Nepaisant 2005 m. staigaus tekstilės ir aprangos

produkcijos importo augimo į ES iš Kinijos, pastaruoju laikotarpiu Azijos gigantė patiria konkurencinį spaudimą iš Bangladešo bei Egipto, kurį inspiravo darbo kaštų augimas Kinijoje. Tuo tarpu, ES siekdama išlaikyti tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumą orientuojasi į skaitmenizuotą ir aukštosiomis technologijomis grįstą sektoriaus veikimą, leisiantį užtikrinti pelningą, augantį ir žinioms imlų ES tekstilės ir aprangos sektorių.

2. TARPTAUTINĖS PREKYBOS LIBERALIZAVIMO IR KONKURENCINGUMO TEORINIAI ASPEKTAI

2.1. Tarptautinės prekybos liberalizavimo samprata ir poveikis ekonomikai

Šioje magistrinio darbo dalyje, išanalizavus Lietuvos ir užsienio šalyse publikuotus mokslinius darbus prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo klausimais, siekiama atskleisti prekybos liberalizavimo sampratą ir poveikį ekonomikai bei tekstilės ir aprangos sektoriui, apžvelgti konkurencingumo sampratą, tipus ir modelius bei remiantis moksliniais tyrimais pagrįsti ryšį tarp prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo.

2.1.1 Tarptautinės prekybos politikos instrumentai

Globalizacijai naikinant sienas tarp valstybių tampa vis aktualesnis tarptautinės prekybos poveikio ekonomikai vertinimo klausimas. Mokslinėje literatūroje daugėja darbų, kurių tyrimų objektas yra integracija, tarptautinė prekyba, prekybos liberalizacija bei jos poveikis ekonomikai ar atskiriems pramonės sektoriams.

Protekcioništinę prekybą nuo laisvosios prekybos skiria taikomi prekybos politikos instrumentai, skirti apsaugoti vidaus rinką nuo užsienio konkurencijos bei skatinti eksportą. Laisvoji prekyba vartotojams suteikia pasirinkimo galimybę, skatina konkurenciją, inspiruoja efektyvesnę gamybą bei padeda efektyviau paskirstyti išteklius. Tuo tarpu šalys vykdančios protekcioništinę prekybos politiką gina nacionalinius interesus t.y. apsaugo vietines pramonės šakas, skatina naujų šakų atsiradimą, ypatingai tai aktualu besivystančiose šalyje, taip pat prisideda prie nedarbo mažinimo bei įplaukos gautos iš muitų didina bendrą šalies biudžetą. Tačiau protekcionizmas turi ir neigiamą efektą ekonomikai - padidėja vartotojų išlaidos, mažėja gamybos bei specializacijos efektyvumas, išsivysto prekybos karai (Bernatonytė, 2011).

Tarptautinėje prekyboje taikomi tarifiniai bei netarifiniai prekybos politikos instrumentai atsižvelgiant į šalies atvirumo lygį. **Tarifiniai** tarptautinės politikos instrumentai skirstomi į muitus. **Netarifiniai** instrumentai skirstomi į smulkesnius pogrupius – kiekybinius, paslėptuosius ir finansinius tarptautinės prekybos politikos instrumentus. Svarbu atkreipti dėmesį, jog praktikoje dažniausiai pasitelkiami netarifiniai apribojimai dėl politiškai lengvesnio pritaikymo bei tokiu būdu nepermetant vartotojams mokesčių naštos.

Muitai – tai netiesioginiai valstybės mokesčiai, jais apmokestinamos importuojamos bei eksportuojamos prekės. Svarbu paminėti tai, jog egzistuoja priešingas ryšys tarp taikomų muitų dydžio ir šalies ekonominio išsivystymo - labiau išsivysčiusios šalys taiko mažesnius muitus. Šalis, turinti

ganėtinai konkurencingą pramonę, neturi poreikio vykdyti protekcionistinę prekybos politiką. Egzistuoja koreliacija tarp taikomų muitų dydžio ir produkcijos apdirbimo laipsnio - žaliavoms taikomi minimalūs mokesčiai, tuo tarpu didžiausi muitai - gatavai produkcijai. Literatūroje sutinkami šie teiginiai, pagrindžiantys muitų naudojimo teigiamą aspektą - tai naujų šakų apsauga, strateginių pramonės šakų apsauga, siekiant išlaikyti saugumą galimo karo ar kito ekonominio, socialinio ar politinio nestabilumo atveju, vietinės pramonės konkurencingumo stiprinimas bei nedarbo mažinimas. Tačiau pastebimi ir neigiami muitų taikymo padariniai ekonomikai - ekonomikos plėtros sulėtėjimas, kitų šalių atsakomieji veiksmai į muitus, didėja vartotojų mokami mokesčiai bei netiesiogiai mažėja eksportas, dėl importuojamoms žaliavoms taikomo muto (Bernatonytė, 2011).

4 lentelė. Tarptautinė prekybos politikos instrumentai (Sudaryta pagal Bernatonytė, 2011)

Tarifiniai	
Muitai	
Netarifiniai	
Kiekybiniai	Kvotos Licencijos Savanoriškas eksporto suvaržymas
Paslėptieji	Valstybiniai pirkimai Vietinės gamybos sąlygos Tarpusavio reikalavimai atsiskaityti prekėmis Administraciniai ribojimai ir delsimai Vidaus rinkliavos ir mokesčiai
Finansiniai	Eksporto subsidijavimas Eksporto kreditavimas

Kiekybinis netarifinis reguliavimo instrumentas - tai netarifinė, administracinė prekybos reguliavimo forma, nurodanti leistiną importuoti ar eksportuoti prekių kiekį ar nomenklatūrą. Šiam reguliavimo metodui priskiriamos kvotos, licencijos bei savanoriškas eksporto suvaržymas.

Paslėptasis netarifinis reguliavimo instrumentas - tai tokie vietinės valdžios ar savivaldų priimti metodai, sąlygojantis užsienio tiekėjų konkurencinio pranašumo mažėjimą vietinėje rinkoje su tikslų apsaugoti vietinius gamintojus ir vartotojus. Prie paslėptų netarifinių metodų priskiriami valstybiniai pirkimai, vietinės gamybos sąlygos, tarpusavio reikalavimai atsiskaityti prekėmis, administraciniai ribojimai ir delsimai bei vidaus rinkliavos ir mokesčiai.

Finansiniai netarifiniai reguliavimo instrumentai - dažniausiai naudojami skatinti eksportą ir riboti importą. Finansinės priemonės išskiriamos šios - eksporto subsidijavimas ir jo kreditavimas (Bernatonytė, 2011).

Tarptautinės politikos instrumentų gausa įrodo, jog tarptautinę prekybą galima varžyti tiek tarifiniais tiek netarifiniais būdais ir tik nuo valdžios institucijų tikslų bei įsipareigojimų tarptautinėms organizacijoms priklauso, kurį būdą taikyti tinkamiausia. Tuo tarpu, kai prekyba tampa globali ir vis labiau liberalizuota, netarifinių prekybos reguliavimo kliūčių skaičius auga. Netarifinių ribojimų

augimas įvardijamas, kaip viena pagrindinių rizikų šiuolaikinės tarptautinės prekybos sistemai (Pilinkienė, 2016).

2.1.2. Tarptautinės prekybos liberalizavimo poveikis ekonomikai

Tarptautinės prekybos liberalizavimas - tai apribojimų arba kliūčių laisvam prekių judėjimui tarp šalių panaikinimas arba sumažinimas. Prekybos liberalizavimas priešingybė protekcionizmui. Tarptautinės prekybos liberalizavimas apima tarifinių kliūčių, tokių kaip mokesčiai ir priemokos, ir netarifinių kliūčių, tokių kaip kvotos, licencijavimas ir pan., apribojimų sumažinimą arba panaikinimą. Tokį prekybos liberalizavimo sąvokos apibrėžimą pateikia World Bank (2005).

5 lentelė. Tarptautinės prekybos teorijų apžvalga. (sudaryta pagal Bergstrand, 1999 ir Purlys, 2007)

Autorius	Teorijos pavadinimas	Teorijos esmė
<i>Adam Smith</i>	Absolūtus pranašumas	Šalis turi specializuotis toje prekyboje, kurioje patiria mažiausiai kaštų
<i>David Ricardo</i>	Lyginamasis pranašumas	Šalies galimybė pagaminti vienas prekes ar teikti paslaugas esant santykinai mažesnėms alternatyviosioms sąnaudoms lyginant su kita šalimi
<i>Walter Isard</i>	Gravitacinis prekybos modelis	Analizuoja dvišalę ekonomikos tėkmę, paremtą ekonominiais dydžiais ir atstumu tarp dviejų vienetų. Dažnai naudojamas įvertinti prekybos sutarčių, aljansų, organizacijų efektyvumą.
<i>Heckscher-Ohlin</i>	Valstybės eksportas	Valstybė eksportuoja prekes, reikalaujančias naudoti perteklinius išteklius ir importuoja prekes, kurių gamybai išteklių turi mažiausiai.
<i>Vasilij Leontjev</i>	Leontjevo paradoksas	JAV eksportuojamos imlios darbai prekės, o importuojamos - imlios kapitalui.
<i>Staffan Burenstam Linder</i>	Linderio hipotezė	Šalių paklausos struktūrų panašumas tarp šalių inspiruoja tarptautinę prekybą tarp jų.
<i>Raymond Vernon</i>	Eksporto priklausomybė nuo naujų produktų kaitos	Tarptautinės prekybos pokyčių modelis paaiškina kiek laiko trunka produkto ciklas
<i>Paul Krugman</i>	Priklausomybė nuo rinkos trūkumų	Pokyčiai prekybos modeliuose yra inspiruoti prekių ar tarpinių rinkų trūkumų
<i>Michael Porter</i>	Konkurencingumas ir geografiniai klasteriai	Šalies konkurencingumas priklauso nuo pramonės pajėgumo atsinaujinti bei gerinti produkciją. Įmonės įgyja konkurencinį pranašumą dėl iššūkių ar geografinių klasterių.

Akademinėje literatūroje gausu tarptautinės prekybos vertinimo modelių, kurių dėka siekiama iširti šalies specializacijos potencialą bei prekybos konkurencingumą. Įvairios sąvokos ir nuomonės parodo, jog tarptautinės prekybos veiksnį supratimas ir vertinimas priklauso nuo šalių istorinės raidos (5 lentelė).

Daugelis naujausių tyrimų atskleidė, jog šalies eksporto konkurencingumui įtaką daro šalies gebėjimas efektyviai išnaudoti prekybos specializaciją ekonomikoje. Remiantis Heckscher - Ohlin

teorema šalis įgyja santykinį pranašumą dėl skirtingų išteklių, kuriais disponuoja. Kiekviena šalis specializuojasi toje pramonės šakoje, kurioje turi daugiausia išteklių bei patiria mažiausius kaštus. Heckscher - Ohlin modelio interpretacija remiasi dviejų faktorių - darbo ir kapitalo, įvertinimu. Santykinai kapitalu turtinga šalis eksportuoja kapitalui imlias prekes, o importuoja prekes reikalaujančias daug darbo, tuo tarpu šalis santykinai turtinga darbo jėga atvirkščiai - eksportuoja prekes imlias darbui, o importuoja kapitalo reikalaujančias prekes (Kathuria, 2013).

Profesorius Vasilij Leontjev praktiškai patikrinęs Heckscher - Ohlin modelį pastebėjo, jog kapitalu turtingos šalys eksportuoja darbui imlias prekes, o darbo jėga turtingos šalys atvirkščiai - eksportuoja kapitalui imlias prekes ir importuoja imlias darbui. Leontjevas pastebėjo, jog JAV gausiausia kapitalu šalis pasaulyje 1954 m. eksportavo darbui imlias prekes ir importavo imlias kapitalui, prieštaraujant Heckscher - Ohlin sukurtam modeliui.

Platesnį lyginamojo pranašumo apibrėžimą pateikia Raymond Vernon įvertindamas produkto gyvavimo ciklą. Ankstyvajame prekybos ciklo etape lyginamasis pranašumas grindžiamas šalies, kurioje gaminamas produktas, pranašumu. Kainos pranašumas orientuojasi į žemų kaštų šalis, kuriose pranašumas priklauso nuo Heckscher - Ohlin modelio vieno iš faktorių gausos. Kituose prekybos ciklo etapuose, palyginamojo pranašumo šaltiniu gali tapti masto ekonomija ar žinių efektas (Kathuria, 2013).

Tarptautinės prekybos modelių gausa pagrindžia tarptautinės prekybos svarbą ir liberalizavimo įtakos ekonomikai vertinimo aktualumą. Tarptautinės prekybos liberalizavimas laikomas svarbiu žingsniu, skatinančiu ekonomikos augimą ir vartotojų gerovę. Augantys tarptautinės prekybos srantai inspiruoja ekonominio augimo ir konkurencingumo pokyčius. Tarptautinės prekybos augimas, savo ruožtu yra sąlygotas technologinės pažangos ir tarptautinės prekybos barjerų sumažinimo. Integraciją į pasaulio ekonomiką galima laikyti svarbiu įrankiu siekiant ekonomikos augimo, šalies plėtros ir skurdo mažinimo. Tarptautinės prekybos liberalizacijos ir atvirumo prekybai lygis priklauso nuo ekonominės integracijos organizacijų susitarimų tokių kaip ES, Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutarties (NAFTA), vis dar įgyvendinamos Kanados ir ES laisvosios prekybos sutarties (CETA), tikslinių tarptautinės ekonomikos organizacijų, pavyzdžiui PPO, ir pan.

Vertinant tarptautinės prekybos liberalizavimo poveikį ekonomikai išsiskiria keletas požiūrių - vieni ekonomistai tikina, jog lengvatiniai prekybos susitarimai kelia grėsmę atviriems daugiašaliams santykiams, tuo tarpu kiti tikina, jog tokie susitarimai yra žingsnis daugiašalio liberalizavimo link.

Vienas iš pagrindinių argumentų, pasisakančių už prekybos liberalizavimą, atkreipia dėmesį į liberalios prekybos įtaką efektyvesniam išteklių paskirstymui ir aukštesniam ekonomikos gerovės lygiu lyginant su dirbtinai iškraipytos prekybos režimu. Akademinėje literatūroje, Furusawa (1999), OECD, ILO, WORLD BANK, WTO (2010) pastebėjo, jog prekybos reformos lėmė paklausos ir vartotojų įpročių pokyčius, technologijų kaitą, politinius pokyčius, tarptautinių susitarimų pakeitimus. Kalbant apie prekybos liberalizavimo įtaką realiosioms šalies pajamoms pastebima, jog besivystančiose šalyse

realiųjų pajamų rodiklis auga sparčiau nei šalyse, kurios priskiriamos aukštųjų pajamų šalių grupei (OECD ir kt., 2010). Tačiau vertinant prekybos liberalizavimo poveikį šalies ekonomikai svarbu atkreipti dėmesį į šalies pajamų struktūrą - prekybos liberalizavimas turi neigiamą efektą šalyse, kurių realaus eksporto dalis daro reikšmingą įtaką šalies ekonomikos augimui (Abbas, 2014).

OECD ir kt. (2010) atliktame pasaulio šalių prekybos, ekonomikos augimo ir užimtumo tendencijų tyrime pastebima, jog ekonomikos augimas inspiruotas prekybos liberalizavimo, kurį dažnai lydi investicijų reformos, skatina žmogiškojo kapitalo formavimą, lyčių požiūriu neutralų švietimą, ir investicijas į infrastruktūrą. Tuo tarpu ryšys tarp prekybos liberalizavimo ir užimtumo kompleksiškas - darbo vietos, inspiruotos tarptautinio prekybos atvirumo, kuriamos bei sunaikinamos vykstant natūraliai ekonomikos pažangai. Ekonominiai ir technologiniai pokyčiai kartais įvardijami kaip „kūrybingas naikinimas“, o tarptautinės prekybos pagalba ekonomika patiria tiek neigiamas teik teigiamas pasekmes. Dėl šios priežasties reikalingos papildomos politikos, sudarančios sąlygas įmonių darbuotojams pasinaudoti kūrybingąja šio proceso puse bei gebėti prisitaikyti prie sutrikimų, inspiruotų naikinančiosios pusės. Dutt ir kt. (2009) pastebi, jog tarptautinės prekybos atvėrimas turi neigiamų pasekmių užimtumui - trumpuoju laikotarpiu nedarbas didėja, tačiau svarbu paminėti tai, jog ilgojo laikotarpio perspektyvoje nedarbas turi mažėjimo tendenciją, inspiruotą prekybos liberalizavimo. Vertinant prekybos atvirumo ir darbo užmokesčio ryšį Vakarų Europos šalių analizė parodė, jog eksportuojančios įmonės moka 10-20 proc. didesnius atlyginimus lyginant su įmonėm vykdančioms veiklą vietinėje rinkoje (Mayer ir Ottaviano, 2007).

Teigiamus tarptautinės prekybos liberalizavimo aspektus geriausiai atspindi gamybos efektyvumas, inspiruotas specializacijos bei masto ekonomijos išnaudojimo, technologinės pažangos vystymas ir konkurencingumas. Prekybos liberalizavimas padeda ekonomikai konkuruoti ne tik siūlant naujas pardavimo galimybes (t. y. eksporto augimas), bet taip pat suteikia galimybę gamintojams įsigyti aukščiausios kokybės bei žemiausios kainos žaliavų (t.y. importas).

Nepaisant tarptautinės prekybos atvirumo sukuriama rizika dėl atkleidžiamos šalies ekonomikos raidos kitoms ekonomikoms, įskaitant prekybos ir finansinės žalos rizikas, liberalizavimas skatina greitesnę ekonomikos atsigavimą. 2007 - 2009 metų ekonominė krizė atskleidė atvirų ekonomikų didesnę jautrumą išorės sukrėtimams lyginant su uždara ekonomika. Tačiau dėl mažiau ribojamos vidaus paklausos atvirą ekonomiką galima laikyti atsparesne išorės veiksniams lyginant su uždara ekonomika (Gamberoni ir kiti, 2010).

Daugelio tyrimų duomenimis ekonominio progreso pagrindas - produktyvumo augimas. 2009 m. OECD (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*) atliktas tyrimas atskleidė prekybos liberalizavimo pranašumus bei sąsajas su produktyvumu. Tyrimas atskleidė, jog aktyviau plečiasi produktyvios įmonės dėl tarptautinė prekyba išteklių pasiūlos skatinimo. Tuo tarpu santykinai neproduktyvios įmonės priverstos nebevykdyti veiklos. Tarptautinės prekybos liberalizavimo poveikio

ekonomikai tyrimai parodo, jog konkurencinis spaudimas skatina organizacinius pokyčius, gamybos tobulinimą, kas savo ruožtu gerina įmonės produktyvumą. Remiantis OECD šalių pavyzdžių ilgalaikėje perspektyvoje tarptautinės prekybos apimtims (prekyba išreikšta procentu nuo BVP) padidėjus 10 proc. vieno darbingo amžiaus darbuotojo pagamintos produkcijos kiekis padidėja 4 proc.

Importas atlieką svarbų vaidmenį siekiant geresnių ekonominių rezultatų, iš dalies dėl to, jog importas vienas iš technologijų perdavimo kanalų. Tarptautinės prekybos liberalizavimas suteikia prieigą prie didesnės įvairovės importuojamų gamybos priemonių ir tarpinių žaliavų, kurios apima naujas technologijas. Globali inovacijų rinka leidžia įmonėms vykdyti pažengusią, inovacijoms ir tyrimams imlią, specializaciją (OECD, 2009).

Blanchard (2005) bei Bartelsman ir kt. (2009) atkreipė dėmesį į tai jog, modernioms ekonomikoms būtina perkelti išteklius, įskaitant ir darbo jėgą, siekiant išplėsti įmones ir sektorius. Išteklių perkėlimo procesas vienas iš pagrindinių našumo ir ekonomikos augimo elementų inspiruotas prekybos liberalizavimo ir spartaus technologijų liberalizavimo tempo. Vertinant kokią įtaką išteklių perkėlimas turi darbo jėgai, akademinėje literatūroje įvardijama ir neigiama išteklių perkėlimo pusė - darbuotojai, perkeliama iš mažėjančių pramonės šakų arba įmonių, nebūtinai turi galimybę persikelti į naujai sukurtas darbo vietas, kuriose gali būti reikalaujama skirtingos kvalifikacijos arba įmonės gali būti skirtinguose regionuose. Dėl tokios priežasties gali susidaryti dvejetainė situacija - nedarbo augimas vietinėje rinkoje bei užimtumo augimas rinkoje į kurią perkeliama ištekliškai.

Le ir Chang (2016) pastebi dar vieną neigiamą išteklių perkėlimo aspektą. Besivystančios šalys, turinčios silpus aplinkosauginius įstatymus dažnai specializuojasi gaminti mažesnės kokybės, gamtą teršiančias prekes. Tuo tarpu, išsivysčiusios šalys, turinčios tvirtą aplinkosauginę bazę, specializuojasi mažiau taršai imliose pramonės šakose. Dėl šios priežasties teršianti pramonė iš išsivysčiusių šalių yra perkeliama į besivystančias. Šalis, į kurias perkeliama gamyba dėl lakstesnių aplinkosauginių teisės aktų Krugman, Obstfeld ir kiti (2012) įvardija „taršos rojumi“. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog šalys besispecializuojančios žemos kokybės prekių rinkoje patiria neigiamą prekybos liberalizavimo efektą - prekių kokybė tiesiogiai koreliuoja su ekonomikos augimu (Huchet-Bourdon, Le Mouél, 2017).

Vertinant prekybos liberalizavimo poveikį ekonomikai, didelis dėmesys skiriamas besivystančių šalių prekybos atvėrimo pasauliui rezultato įvertinimui. Tarptautinės prekybos liberalizavimas tiesiogiai koreliuoja su skurdo mažinimu - besivystančių šalių, drastiškai sumažinusių prekybos tarifus, ekonomika augo žymiai greičiau bei skurdas mažėjo sparčiau lyginant su kitomis šalimis, kurios laikėsi ne tokios drastiškos prekybos atvėrimo politikos. Pastebima, jog dėl padidėjusio bendro ekonomikos augimo, atsirandančio dėl laisvos prekybos, didėja neturtingųjų pajamos. Tą įrodo ir vienas iš tarptautinės prekybos rezultatų - mažėjanti nelygybė tarp šalių nuo 1990 metų (International Monetary Fund, 2001).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog pagrindinė, pramonėje besispecializuojančių, šalių gaunama nauda atsiranda dėl žemės ūkio liberalizavimo. Žemų pajamų šalių grupės daugiausia naudojami žemės ūkio liberalizavimu pramoninėse šalyse, dėl santykinai didesnės žemės ūkio svarbos tokių šalių ekonomikoje (International Monetary Fund, 2001). Nacionalinės rinkos atvirumo plėtojimas gali neigiamai paveikti netik neperspektyvios, bet ir dar nespėjusios įsitvirtinti pramonės ar ūkio šakos plėtrą. Tai neigiamai veikia nacionalinio ūkio integralumą. Kitas neigiamas prekybos liberalizavimo aspektas vieniam ūkiui - valstybių subsidijavimas, dėl to vietinių gamintojų palaikymas subsidijuojant nacionalinį ūkį iškraipo pagrindinius ekonomikos rinkos principus (Jonušas, 2011).

Krugman, Obstfeld ir kiti (2012) pastebi, jog prekybos liberalizavimas veikia išsivysčiusių šalių ekonomiką dviem aspektais: ženkliai padidėja prekybos apimčių proc. nuo BVP bei kinta gaminamos produkcijos tipas. Prieš prekybos politikos pasikeitimus išsivysčiusios šalys specializavosi žemės ūkio ir kasybos produktų sektoriuose, o pramonės produkcijos eksportas išsivysčiusiose šalyse išaugo liberalizavus tarptautinę prekybą.

6 lentelė. Tarptautinės prekybos liberalizavimo teigiamo ir neigiamo poveikio šalies ekonomikai palyginimas (Sudaryta autorės)

Teigiamas poveikis	Neigiamas poveikis
<ul style="list-style-type: none"> • Efektyvus išteklių paskirstymas; • Ekonominis augimas; • Užimtumo augimas (ilguoju laikotarpiu); • Žmogiškojo kapitalo formavimas; • Inovacijų raida; • Gamybos efektyvumas; • Masto ekonomija; • Konkurencingumo augimas; • Greitas ekonomikos atsigavimas; • Nauda vartotojams; • Išteklių perkėlimas; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomikos smukimas (šalyse specializuojančiose žemos kokybės prekių rinkoje); • Nedarbo augimas (trumpuoju laikotarpiu); • Ekonomikos pažeidžiamumas ir jautrumas išoriniams šokams; • Nacionalinių ūkio šakų pažeidžiamumas; • Ekonominės padėties šalyje iškraipymas; • Teršiančios pramonės perkėlimas;

Mokslinės literatūros apžvalga parodė, jog prekybos liberalizavimas gali turėti tiek teigiamą tiek neigiamą efektą ekonomikai (6 lentelė). Prekybos liberalizavimas daro skirtingą poveikį išsivysčiusiai bei besivystančiai ekonomikai. Dažnu atveju prekybos liberalizacija daro teigiamą poveikį pažangiai ekonomikai, tačiau sienų atvėrimas besivystančioms šalims gali būti nenaudingas dėl galimo ekonomikos augimo sulėtėjimo, susijusio su žemos kokybės prekių gaminimu bei teršiančios pramonės perkėlimu iš išsivysčiusių šalių į besivystančias. Vertinant prekybos liberalizacijos poveikį užimtumui, trumpuoju laikotarpiu prekybos atvirumas inspiruoja nedarbo augimą, tačiau ilguoju laikotarpiu - užimtumas auga. Vertinant prekybos liberalizavimo teigiamą poveikį vieni iš pagrindinių aspektų įvardijami masto ekonomija, inovacijų raida, ekonomikos bei konkurencingumo augimas bei nauda vartotojams dėl sudarytos galimybės rinkis iš daugiau produktų. Tačiau labai svarbu pastebėti, jog

prekybos liberalizacija kelia grėsmė nacionaliniam ūkiui, ko pasėkoje vietinio ūkio subsidijos iškraipo ekonomiką.

Didelis kiekis mokslinių tyrimų pagrindžia prekybos liberalizavimo įtakos aktualumą tekstilės ir aprangos sektoriui (7 lentelė). Atliktų tyrimų metų pasiskirstymas parodo, jog prekybos liberalizavimo įtakos vertinimas nėra šių dienų aktualija. Didžiausias dėmesys skiriamas darbo jėgos ir gamyklų likvidavimo klausimams analizuoti. Akademiniėje literatūroje (Olayiwola ir Rutaihwā (2010), Conway (2009), Spinanger (1991), Conway ir kt. (2003)) nurodoma, jog tarptautinės prekybos liberalizavimas turėjo neigiamą įtaką tekstilės ir aprangos sektoriui - skatino nedarbo augimą inspiruota gamyklų likvidavimo ar perkėlimo į gamybą vykdyti patrauklesnes, pigesnės darbo jėgos, šalis. Seyoum (2007) ir Fan ir kt. (2018) vertinantys kaip prekybos liberalizavimas paveikė JAV ir Kinijos tekstilės ir aprangos sektorių, pastebi teigiamus prekybos atvirumo aspektus - technologijų diegimas, siekiant išlaikyti konkurencingumą bei didinti produktų kokybę bei ribinių sąnaudų sumažėjimas, inspiruotas prekybos muitų tarifų mažėjimų. Šis skirtingas prekybos liberalizavimo padarinių vertinimas pagrindžia anksčiau aptartą prielaidą, jog prekybos liberalizavimas daro skirtingą poveikį išsivysčiusiai bei besivystančiai ekonomikai.

7 lentelė. Tarptautinės prekybos liberalizavimo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriui problematikos analizė mokslinėje literatūroje (Sudaryta autorės)

Autorius	Tyrimo sritis	Tyrimo išvados
<i>Olayiwola ir Rutaihwā (2010)</i>	Prekybos liberalizavimo poveikio, tekstilės ir aprangos sektoriaus užimtumui Tanzanijoje, analizė.	Importo skvarbos poveikis yra didesnis už eksporto. Importo augimas inspiruoja darbo paklausos mažėjimą
<i>Conway (2009)</i>	Tekstilės kvotų panaikinimo įtaka JAV gamybai, užimtumui ir gamyklų uždarymui.	Prekybos liberalizavimas inspiruoja gamyklų uždarymus bei nedarbo augimą.
<i>Spinanger (1991)</i>	Tekstilės gamyklų perkėlimo, inspiruoto prekybos liberalizavimo, iš išsivysčiusių šalių į besivystančias poveikio ekonomikai tyrimas.	Didžiausias prekybos liberalizavimo poveikis tekstilės pramonei - tai vietinių gamyklų uždarymas ir darbuotojų atleidimas
<i>Conway ir kt. (2003)</i>	Prekybos liberalizavimas ir jo poveikis tekstilės pramonei Šiaurės Karolinoje	Prekybos liberalizavimas ir globalizacija inspiravusi kainų ir kainų kliūčių mažėjimą tekstilės pramonėje turėjo neigiamos įtakos JAV įmonėms, darbuotojams ir bendruomenei.

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Autorius	Tyrimo sritis	Tyrimo išvados
<i>Seyoum (2007)</i>	Prekybos liberalizavimas ir strateginiai modeliai JAV tekstilės ir aprangos sektoriuje.	Prekybos liberalizavimas paskatino investicijas į kapitalą bei modernių technologijų diegimą, siekiant didinti produkcijos kokybę ir konkurencingumą JAV.
<i>Fan, Gao, Amber (2018)</i>	Tarptautinių prekybos tarifų sumažinimo įtaka Kinijoje mikro lygiu.	Tarptautinės prekybos tarifų sumažinimas tiesiogiai veikia ribines sąnaudas ir tokiu būdu inspiruoja jų mažėjimą. Tai ypatingai aktualu didelės, nuo importo priklausomoms įmonėms.

Apžvelgus prekybos liberalizavimo sąvoka apibūdinančius veiksnius, pastebėta, jog ji siejama su tarifinių ir netarifinių kliūčių panaikinimu tarptautinėje prekyboje. Mokslinėje literatūroje pateikiamas tiek teigiamas tiek neigiamas prekybos liberalizavimo poveikis ekonomikai. Vertinant kokią įtaką prekybos liberalizavimas daro ekonomikai svarbu identifikuoti šalies išsivystymo lygį, nes prekybos liberalizavimas daro skirtingą poveikį išsivysčiusiai bei besivystančiai ekonomikai. Dažnu atveju prekybos liberalizacija daro teigiamą poveikį pažangiai ekonomikai, tačiau sienų atvėrimas besivystančioms šalims gali būti nenaudingas dėl galimo ekonomikos smukimo, susijusio su žemos kokybės prekių gaminiu bei teršiančios pramonės perkėlimu iš išsivysčiusių šalių į besivystančias. Apžvelgus mokslinėje literatūroje pateiktus tarptautinio prekybos atvirumo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriui vertinimus, pastebima, jog prekybos liberalizavimas neigiamai paveikė darbo rinką bei inspiravo tekstilės ir aprangos sektoriaus gamyklų likvidavimus. Tačiau pastebimas ir teigiamas efektas - prekybos atvirumas inspiravo techninę pažangą tekstilės ir aprangos sektoriuje.

2.2. Konkurencingumo vertinimas tarptautinėje prekyboje

2.2.1 Konkurencingumo samprata

Konkurencingumas neatsiejamas nuo globalizacijos ir šalių jungimosi į sąjungas procesų. Konkurencingumo sąvokos nagrinėjimas mokslinėje literatūroje tampa vis aktualesnis, tą pagrindžia mokslinės literatūros gausa konkurencingumo tematika bei didelis kiekis indikatorių, rodiklių, šalių rangavimo schemų padedančių įvertinti šalių, įmonių ar šakų konkurencingumą.

Daugumą mokslinių šaltinių pažymi, jog konkurencingumas yra daugialypė koncepcija, turinti daug skirtingų interpretacijų. Konkurencingumo sąvokos interpretacijos pateiktos 8 lentelėje.

8 lentelė. Konkurencingumo sąvokos interpretavimas. (Sudaryta autorės)

Autorius	Sąvokos apibrėžimas
<i>Beniušienė, Svirskienė (2008)</i>	Lotyniškas žodis <i>concurrentia</i> - tai gamintojų, vartotojų ir kitų ekonomikos subjektų varžymasis, pranašumas konkuruojant dėl prekių, rinkų ir išteklių, kintant laiko, vietos sąlygų veiksmui.
<i>Vilpišauskas (2004)</i>	„Gebėjimas laisvos ir teisingos rinkos sąlygomis gaminti prekes ir teikti paslaugas, kurios atitinka tarptautinių rinkų reikalavimus, kartu išlaikant ir keliant gyventojų realiųjų pajamų lygį.“
<i>OECD (2015)¹</i>	„Įmonių, šakų, regionų, tautų ar virš valstybinių regionų gebėjimas lemti palyginti aukštą gamybos veiksmų pajamų ir užimtumo lygį, konkuruojant tarptautinėje rinkoje.“
<i>Snieska, Meilienė (2010)</i>	Konkurencingumą galima apibrėžti kaip gebėjimą konkuruoti eksporto rinkose, palaikyti ekonominį augimą ir užimtumą.
<i>Edmonds (2000)</i>	Įmonės lygiu konkurencingumas suvokiamas kaip galimybė gaminti tinkamus produktus, už atitinkamą kainą, tinkamoje vietoje, t.y. efektyviau įgyvendinti pirkėjų poreikius lyginant su konkurentais.
<i>Krugman (1994)</i>	Konkurencingumo sąvoka tinkama vartoti tik mikroekonomikos lygiu, o ne makroekonomikos. Konkurencingumas - tai labiau poetiškas būdas apibūdinti produktyvumą.
<i>Tyson (1992)</i>	Konkurencingumas – tai gebėjimas gaminti tokias prekes ir paslaugas, kurios išlaikydamos šalies tarptautinį konkurencingumą rinkoje, užtikrintų piliečių augantį ir tvarų pragyvenimo lygį.

Misiūnas (2016) atkreipia dėmesį į tai kaip kito konkurencingumo objektas, keičiantis ekonomistų pasaulėžiūrai nuo merkantilistinės iki šių dienų pasaulėžiūros. Tiek merkantilistų, tiek ekonomistų klasikų bei neoklasikų požiūriu, konkurencingumas siejamas su pigių, žemų kaštų reikalaujančių prekių gamyba. Tačiau šiuolaikiniai ekonomistai pabrėžia itin glaudų konkurencingumo ir kokybės, inovacijų ir aukštųjų technologijų ryšį. Konkurencingumas paremtas gebėjimu gaminti pigius gaminius yra išlikęs tik tuose sektoriuose, kurių veikla paremta gamtiniais ištekliais ir pigia darbo jėga. Modernioje ekonomikos pasaulėžiūroje vertinant konkurencingumą vertinamas ne šalies vienu ar kitu išteklių turėjimas, bet tų išteklių plėtojimas t.y. „darbo jėgos žinios, įgūdžiai, gebėjimas diegti inovacijas, tobulėti ir kt.“ (Misiūnas, 2016).

Inovacijas, kaip vienu iš pagrindinių veiksmų konkurencingumo svarbai įvardija Valodkienė ir Snieska (2012 m.), pastebėdami, jog egzistuoja ryšys tarp skiriamos lėšų sumos inovacijų diegimui bei ekonomikos ir konkurencingumo augimo tarptautinėje plėtroje.

Paul R. Krugman savo darbuose kritiškai vertino konkurencingumo sąvokos vartojimą ir net įvardijo, jog „apsėstas konkurencingumo sąvokos vartojimas yra pavojingas“ (Krugman, 1994). Pagal

¹ World Economic Forum, (2015a). The 12 pillars of competitiveness, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/#hide/fn-9>

ekonomistų tarptautinio konkurencingumo sąvokos vartojimas neturi prasmės kaip makroekonominė koncepcija, nes konkurencingumo sąvoka tinkama įvertinti įmonės, o ne šalies lygmeniu. Pasak Krugman, konkurencingumas labiau poetiškas būdas apibūdinti produktyvumui. Pagrindiniai ekonomisto argumentai yra šie:

- Iš Ricardian perspektyvos, visos šalys turi lyginamąjį pranašumą;
- Šalis praradusi konkurencingumą gali bankrotuoti, šalis - ne;
- Vietos bendrovių tarptautinis konkurencingumas gali neigiamai paveikti kitų nacionalinių bendrovių tarptautinį konkurencingumą;
- Šalys konkuruoja neekonomiškai, priešingai nei įmonės, pastarosios yra įtrauktos į „nulinio sumos žaidimą“;
- Pasaulinė šalių tarpusavio prekyba yra teigiamas rezultatas, kuomet skirtinga šalių ekonominė raida skatina pasaulinių rinkų plėtrą, o sparčiai besivystančių šalių ekonominiai partneriai gauna naudos iš geresnių ir (arba) pigesnių produktų ir palankesnių prekybos sąlygų.

Krugman nuomone, politikos formuotojai neturėtų būti susiję su nacionalinės gerovės ir konkurencingumo didinimu, nes konkurencingumas iš esmės yra mikroekonominė koncepcija, o tarptautinė prekyba - daugiau nei „nulinio sumos žaidimas“ (Voinescu, Moisiu, 2015).

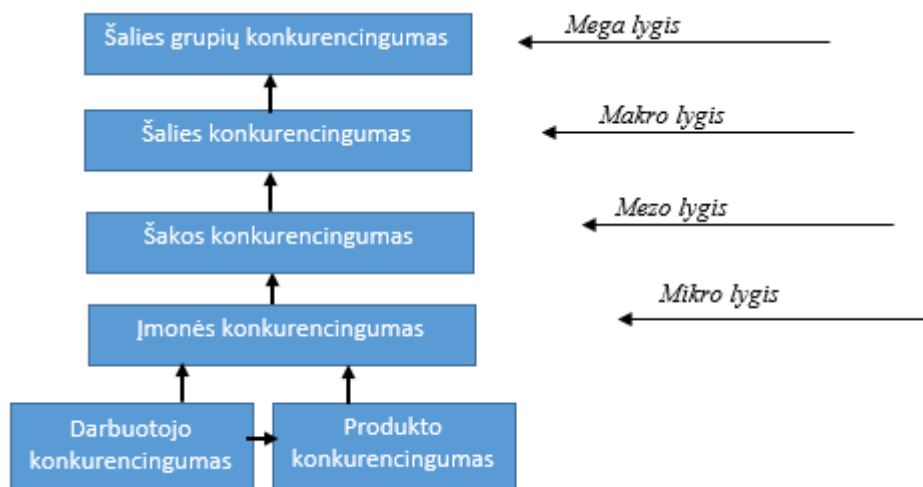
Išanalizavus autorių pateikiamus konkurencingumo sąvokos apibrėžimus, pastebima, jog dažniausiai konkurencingumas siejamas su produktyvumu, ekonomikos bei gyvenimo lygio augimu bei gebėjimu turėti prekių, išteklių bei kainos pranašumus. Analizuojant konkurencingumo sąvoką pastebėta, kad didžiausias dėmesys skiriamas varžymuisi, su tikslu pasiekti prekės savybių išskirtinumą tarptautinės rinkos kontekste. Beniušienės, Svirskienės (2008) ir Edmonds (2000) konkurencingumo apibrėžimas labiau tinkamas identifikuoti konkurencingumą įmonės lygiu, o Vilpišauskas (2004) ir Snieška ir Meilienė (2010) formuodami konkurencingumo sąvoką labiau akcentuoja šalių lygmens konkurencingumą. Tuo tarpu ekonomistas Krugman (1994) pasisako prieš konkurencingumo sąvokos vartojimą šalies lygiu.

2.2.2. Konkurencingumo tipai

Konkurencingumo sąvokos įvairovę ir kompleksškumą galima paaiškinti tuo jog, konkurencingumas analizuojamas įvairiuose ekonomikos lygmenyse - atskiro darbuotojo, produkto, įmonės, ūkio šakos, šalies ar šalių grupės (5 pav.)

Analizuojant kiekvieną konkurencingumo lygį atskirai, galima teigti, jog **darbuotojo** konkurencingumą padeda įvertinti išsilavinimas, kompetencija ir motyvacija. Įmonės siekdamas palaikyti aukšta darbuotojų konkurencingumą vykdo mokymo programas, taiko motyvuojančias schemas.

Vertinant **produkto** konkurencingumą rinkoje, dėmesys skiriamas kokybei, kainai bei vartotojų lūkesčių patenkinimui (Misiūnas, 2016; Snieška ir Meilienė, 2010).

5 pav. Konkurencingumo lygių tarpusavio įtaka (Sudaryta pagal Mačiulytę-Šniukienę ir Paliulį, 2011)

Konkurencingomis **įmonėmis** laikomos įmonės, gebančios išlaikyti savo pozicijas kintant rinkos sąlygoms. Įmonę galima laikyti turinčia konkurencinį pranašumą tuomet, kai jos vykdoma veikla daro įtaką atitinkamai ekonomikos šakai. Nors nėra apibrėžiamų priemonių kaip įgyti ir išlaikyti konkurencingumą rinkoje, tačiau Beniušienė ir Svirskienė (2008) išanalizavusios lietuvių ir užsienio autorių nuomone pateikia savybes, padedančias įmonėms išlaikyti konkurencinį pranašumą:

- Gali pasiūlyti vartotojų vertinamą unikalų produktą/paslaugą;
- Geba reaguoti ir prisitaikyti prie rinkos pokyčių;
- Randa naujus būdus ar naujas rinkas ištekliams gerinti (konkurencinis pranašumas prarandamas kai konkurentai taip pat integruoja šiuos būdus);
- Pasiekia masto ekonomiją anksčiau lyginant su konkurentais.

Remiantis Pilinkiene ir Balzaravičiene (2012) konkurencingumas įmonės lygmeniu gali būti suprantamas kaip:

- Galimybė vykdyti eksportą į daugybę šalių;
- Galimybė įsitraukti į tiesiogines užsienio investicijas (TUI) panaudojant turtą ir žinias įgytas vietinėje rinkoje;
- Gebėjimas vykdyti veiklą pagal tarptautiniu mastu pripažintus standartus, atsižvelgiant į patiriamas sąnaudas, paslaugų lygį, verslo procesus ir pan.;
- Gebėjimas konkurencinėje rinkoje uždirbti didesnę nei vidutinę grąžą.

Įmonės konkurencingumą apsprendžia skirtingų veiksnių sąveika - išorės (makro aplinkos konkurenciniai veiksniai) ir vidaus (mikro aplinkos konkurenciniai veiksniai). Makro veiksniai susiję su

šalyje vykdoma ekonominė politika bei tuometinė ekonominė situacija sudaro galimybes bei apribojimus siekiant konkurencinio pranašumo rinkoje.

Vertinant konkurencingumą **šalies** lygmeniu Beniušienė ir Svirskienė (2008) pagrindiniu konkurencingumo tikslu įvardija valstybės realiųjų pajamų lygio augimą. Besiremdamos ekonomistu M. E. Porter, Beniušienė ir Svirskienė (2008) išskiria pagrindinius veiksnius, darančius įtaka šalies konkurencingumui - tai valiutos kursas, palūkų norma, užsienio prekybos balansas, valstybės ekonominės politikos priemonės, tikslinės tarptautinių ekonominių ryšių programos, eksporto skatinimas ir importo stabdymas.

Snieška ir Meilienė (2010) pastebi, jog remiantis moksline literatūra šalies konkurencingumas negali būti vertinamas tik prekybos balanso požiūriu. Valstybės konkurencingumas yra darbuotojo, įmonės ir pramonės šakų konkurencingumo visuma. Siekiant sukurti tvarią ir konkurencingą aplinką svarbu siekti netik ekonominių, bet ir socialinių bei politinių tikslų įgyvendinimo, kurie dažniausiai siejami su pajamų ir užimtumo didinimu. Socialinių ir politinių tikslų įgyvendinimas „sąlygoja švietimo ir vertybių sistemų ar individų motyvacijos elementų kūrimą“, kas savo ruožtu inspiruoja šalies konkurencinės aplinkos formavimą.

Snieška ir Meilienė (2010) šalies konkurencingumą veikiančius veiksnius suskirsto į tokias grupes:

- Nekontroliuojami, esminiai konkurencingumo veiksniai (pvz. geografinė padėtis);
- Trumpalaikiai nekontroliuojami veiksniai, kurie gali būti kontroliuojami trumpuoju laikotarpiu (pvz. mokymų, tyrimai ir infrastruktūros lygis);
- Aukštesnio lygio institucijų kontroliuojami veiksniai, priklausantys nuo politinių aspektų ir lobizmo (pvz. vyriausybės socialinė ekonominė politika);
- Tiesiogiai kontroliuojami veiksniai, apimantys ekonominio subjekto išteklius ir priemones, kurių panaudojimo efektyvumas sąlygoja subjekto konkurencingumą.

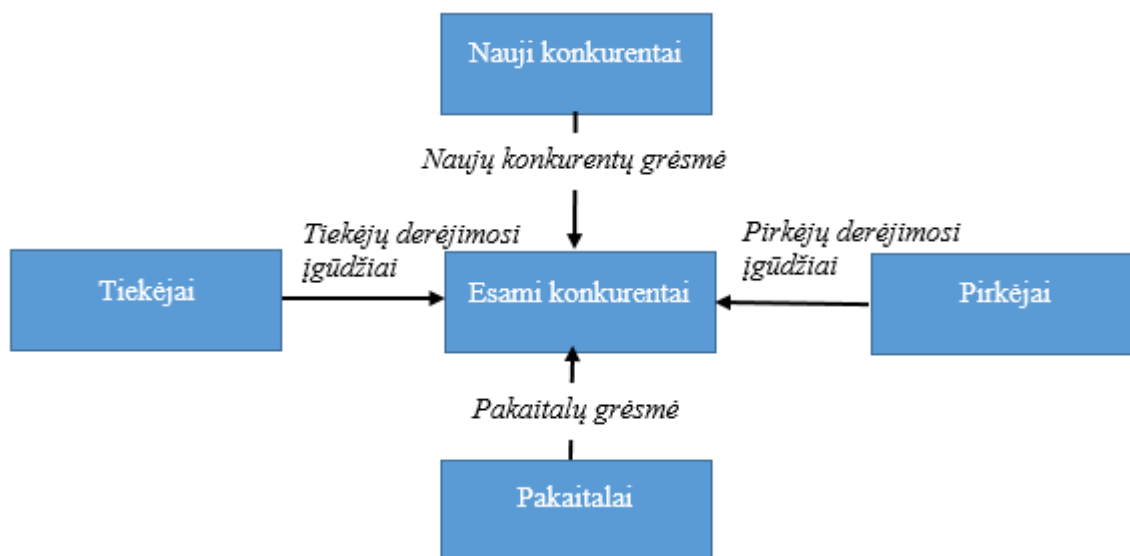
Svarbu atkreipti dėmesį į konkurencingumo veiksnių tyrimo kompleksiskumą - konkurencingumo veiksnius būtina nagrinėti kompleksiskai, neskiriant pagal svarbą, nes visi veiksniai - ekonominiai, politiniai, socialiniai bei infrastruktūros formuoja vientisą sistemą, kurioje jie yra tarpusavyje susiję.

Atkreipiant dėmesį į konkurencingumo sąvokos kompleksiskumą analizuojant **šakos** konkurencingumą reikalinga sistemiška, tarpusavyje susijusių ir formuojančių vientisą šalies ekonomikos sistemą, veiksnių analizė. Pramonės konkurencingumą galima laikyti konkurencingu, nepaisant to, jog vienas ar keli veiksniai neigiamai veikia šalies konkurencingumą, turint omenyje tai, kad neigiama įtaka gali būti kompensuota kitų veiksnių teigiama įtaka (Snieška ir Meilienė, 2010).

Konkurencingumo kompleksiskumą nagrinėjo ir vienas garsiausių ekonomistų M. E. Porteris, pateikęs penkių jėgų modelį, kurio pagalba išskiriama penkių pagrindinių veiksnių sąveikos įtaka konkurencingumui. Penkiomis jėgomis įvardijami nauji ir jau rinkoje esantys konkurentai, pakaitalai,

pirkėjai bei tiekėjai. Veiksnių sąveika pavaizduota 6 paveiksle. Toks modelis tinkamas analizuoti produkto, įmonės, šakos ar šalies konkurencingumą.

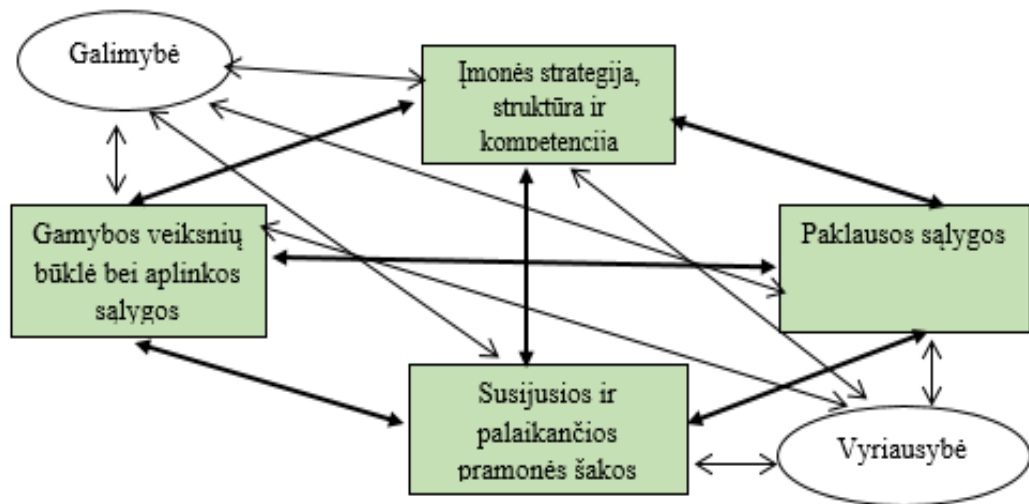
M. E. Porterio penkių jėgų modelis pagrindžia konkurencingumo sąvokos daugialypiškumą - kiekviena iš penkių konkurencingumą apibūdinančių jėgų priklauso nuo atitinkamų, įtaką darančių, veiksnių - tiekėjų ir pirkėjų derėjimosi įgūdžių, pakaitalų ar naujų konkurentų bei nuo jau esamos konkurencijos rinkoje. Šių jėgų ir joms darančių įtaką veiksnių sąveikia lemia šalies konkurencinį pranašumą.

6 pav. M. E. Porter penkių jėgų modelis (Sudaryta pagal Mitkutė, Nagreckaitė, 2005)

Remiantis Porterio penkių jėgų modeliu galima identifikuoti, kuriuose sektoriuose šalis, pramonės šaka ar įmonė turi konkurencinį pranašumą ir kaip geriausiai jį išnaudoti. Įmonės, pramonės ar šakos konkurencingumas priklauso nuo šių, penkių jėgų, tarpusavio ryšio bei kiekvienos jų stiprumo. Tačiau šis modelis susilaukė ir kritikos dėl jo pritaikymo labiau nesudėtingoje struktūroje, artimoje tobulai konkurencinei rinkai (Pulaj, Kume, 2014).

Šiuolaikinėje ekonomikoje M. E. Porterio penkių jėgų modelis yra ribotas dėl tobulėjančių technologijų, kintančių ekonomikos dėsnių, verslo spartos bei kitų veiksnių. Siekiant pritaikyti M. E. Porterio penkių jėgų modelį tarptautinės rinkos tyrimams reikalingos modifikacijos. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog M. E. Porterio penkių jėgų modelis neįvertina vieno svarbiausių veiksnių – valstybinių institucijų bei jų reguliavimo. Valstybių reguliavimo įvertinimas ypatingai aktualus besivystančioms šalims dėl jų tarifinių ir netarifinių barjerų nustatymo prekybai. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į inovacijas bei technologinę pažangą, darančias įtaką tiek vietinei tiek tarptautinei rinkai. Dėl šios priežasties Jucevičius (1998) pasiūlė modifikuoti penkių jėgų modelį pridėdamas dar vieną, šeštąją dedamąją - valstybės institucijas (Mitkutė, Nagreckaitė, 2005).

7 pav. M. E. Porter „deimanto“ modelis (sudaryta pagal Anisimovaitė ir Marcišauskienė, 2008)

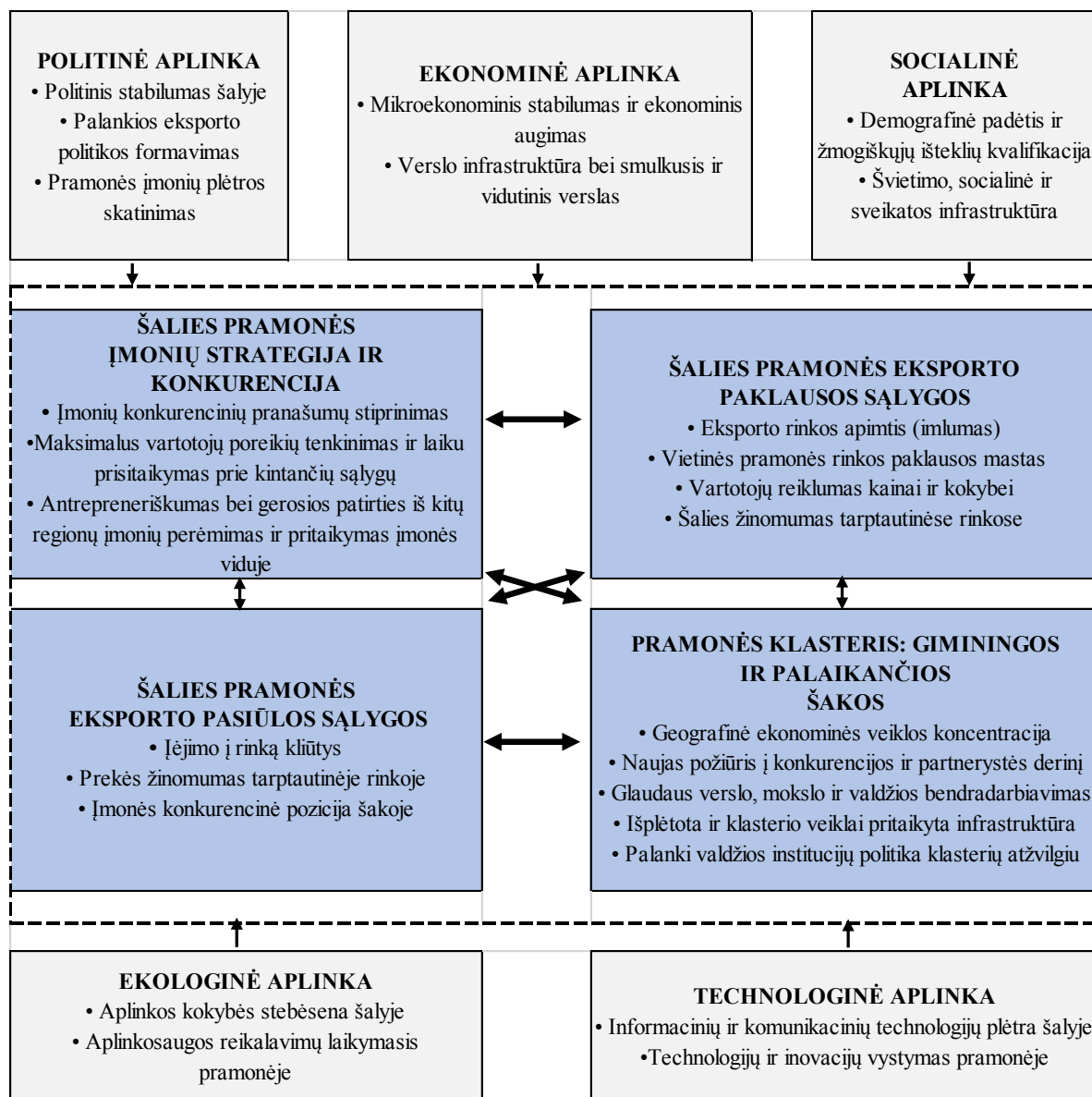
Analizuojant pramonės šakos ar įmonės konkurencingumą plačiai naudojamas M. E. Porter „deimanto“ modelis. Remiantis šio modeliu veiksniai darantys įtaką konkurencingumui skirstomi į vidinius ir išorinius. Vidiniai veiksniai darantys įtaką konkurencingumui - tai įmonės strategija, struktūra ir kompetencija, paklausos sąlygos, susijusios ir palaikančios pramonės šakos, gamybos veiksniai būklė bei aplinkos sąlygos (7 pav.). Šių keturių veiksnų sąveikų visuma kuria verslo aplinkos dinamiką bei skatiną konkurenciją, o valstybės ekonominė politika veikia taip, jog skatintų produktyvumo augimą. Prie išorinių veiksnų priskiriamas vyriausybės vaidmuo bei galimybės. Išoriniai veiksniai veikdami vidinius gali daryti įtaką analizuojamos pramonės šakos ar įmonės konkurencingumui (Anisimovaitė ir Marcišauskienė, 2008).

M. E. Porterio „deimanto“ modelis, taip pat susilaukė kritikos bei papildymų siekiant geriau ir giliau iširti konkurencinę aplinką. Navickas ir Malakauskaitė (2010), pastebi, jog vienas iš „deimanto“ modelio trūkumų tai imlumas laikui bei finansiniams ištekliams, o tai savo ruožtu sudaro kliūtis operatyviai stebėti konkurencingumo dinamiką.

M. E. Porterio „deimanto“ modelio modifikacija - dvigubas deimanto modelis. „Deimanto“ modelio modifikacijos atsiradimą inspiravo pasirašyta laisvosios prekybos sutartis tarp JAV ir Kanados 1967 metais. Dėl šios priežasties Šiaurės Amerikos ekonominės integracijos procesas paremtas Kanados - JAV dvigubo deimanto modeliu (Mitkutė ir Negreckaitė, 2005).

Snieškos ir Meilienės (2010) sudarytas „dvigubo deimanto“ modelis remiantis A. M. Rugman ir J. D’Cruz pateiktas 8 paveiksle. Šiame modelyje pateikti pramonės konkurencingumo veiksniai. Modelyje pateikta kokie politinės, ekonominės, socialinės, ekologinės ir technologinės aplinkos veiksniai daro įtaką pramonės eksporto konkurencingumui. Vertinant šalies eksporto pramonės konkurencingumą išskirtos keturios pagrindinės dedamosios - šalies pramonės įmonių strategija ir

konkurencija, šalies pramonės eksporto paklausos sąlygos, šalies pramonės eksporto pasiūlos sąlygos bei pramonės klasteriai t.y. giminingos ir palaikančios šakos. Prie šalies pramonės įmonių strategijai ir konkurencingumui darančių įtaką veiksnių priskirtas įmonių konkurencinių pranašumų stiprinimas, maksimalus vartotojų poreikių tenkinimas ir gebėjimas laiku prisitaikyti prie kintančių sąlygų, antrepreneriškas bei gerosios patirties iš kitų regionų įmonių perėmimas.

8 pav. Šalies pramonės eksporto konkurencingumo veiksnių modelis (Snieška ir Meilienė, 2010)

Eksporto rinkos apimtys, vietinės rinkos paklausos mastas, vartotojų reiklumas kainai ir kokybei, šalies žinomumas tarptautinėse rinkose - tai svarbiausi veiksniai, darantys įtaką šalies pramonės eksporto paklausos sąlygoms. Tuo tarpu šalies pramonės eksporto pasiūlos sąlygoms įtaką daro įėjimo į rinką kliūtys, prekės žinomumas tarptautinėje rinkoje bei įmonės konkurencinė pozicija šakoje. Šalies pramonės klasteriai taip pat daro didelę įtaką konkurencingumui. Šioje grupėje išskirti šie veiksniai:

geografinė ekonominės veiklos koncentracija, naujas požiūris į konkurencijos ir partnerystės derinį, glaudaus verslo, mokslo ir valdžios bendradarbiavimas, išplėta klasterio veikla, pritaikyta infrastruktūra, palanki valdžios institucijų politika klasterių atžvilgiu (Snieška ir Meilienė, 2010).

Išanalizavus konkurencingumo tipus pastebėta, jog konkurencingumo vertinimas skirstomas į prekės, individo, įmonės, šakos, šalies ar šalių grupės lygmenis. Visi konkurencingumo lygmenys tarpusavyje glaudžiai susiję t.y. šalies konkurencingumą apsprendžia gaminamų prekių, darbuotojų bei pramonės šakų konkurencingumo sistema. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog vertinant šalies konkurencingumą svarbu įvertinti netik ekonominius, bet ir socialinius bei politinius veiksnius, nes visi veiksniai formuoja vientisą sistemą, kurioje jie yra tarpusavyje susiję.

2.2.3. Konkurencingumo vertinimo indeksai ir jų interpretavimo ypatumai

Magistro darbe pagrindinis dėmesys skiriamas konkurencingumo vertinimui mezo t.y. pramonės šakos lygiu. Šakos konkurencingumo įvertinimas glaudžiai susijęs su tarptautinės prekybos modeliais, padedančiais įvertinti šalies santykinį pranašumą bei konkurencingumą tam tikroje šakoje.

Santykinis pranašumas yra labiau strateginė charakteristika pagal du dalykus: pirma – ekonomika bus efektyviausia, o gerovė aukščiausia jei prekių ir paslaugų gamyba remsis šalies palyginamuoju pranašumu. Antra – santykinis pranašumas yra dinamiška koncepcija. Kaip pastebėjo Balassa, šalies santykinio pranašumo struktūra ir eksportas pasikeis kartu su darbo ir kapitalo kaupimu (Kathuria, 2013).

Tiesą sakant Liesner yra pradininkas, pirmasis bandęs „atskleisti“ lyginamuosius šalių pranašumus. Tačiau bendrosios santykinio pranašumo vertinimo priemonės remiasi RCA indeksu, kurį išplėtojo Bela Balassa (Ekmen-Ozclik ir Erlat, 2013). Didelė ir auganti rinkos dalis yra sėkmingos konkurencijos rezultatas, sutelkiant dėmesį į tą rinkos dalį kurioje atskleistas santykinis pranašumas (RCA), pasiūlytas Balassa (1965), yra didžiausias (Kathuria, 2013).

RCA (atskleistojo santykinio pranašumo) indeksas, pagal Balassa's (1965), įvertina šalies santykinį pranašumą tam tikram produktui remiantis eksportu:

$$RCA = (EX_{ij}/EX_{rj})/(EX_{is}/EX_{rs}) \quad (1)$$

Iš čia:

EX_{ij} - j šalies i produkto eksportas;

EX_{rj} - j šalies visos produktų grupės eksportas;

EX_{is} - pasaulio i produkto eksportas;

EX_{rs} - visas pasaulio eksportas.

Literatūroje gausu RCA indekso skaičiavimo modifikacijų, tačiau pastebima, jog klasikinis Balasa indeksas yra populiariausias ir gausiausiai taikomas moksliniuose tyrimuose. Tą galima lemti sąlyginai nesudėtingas indekso apskaičiavimo metodas.

Vertinant pagal RCA indeksą, šalis turi konkretaus produkto atskleistąjį lyginamąjį pranašumą, jei to produkto eksportas lyginant su produkto eksportu pasaulyje yra didesnis nei viso šalies eksporto rinkos dalis, t. y. $RCA > 1$ parodo, jog šalis turi atskleistąjį lyginamąjį pranašumą *i* produkto rinkoje, kuo didesnis indeksas – tuo didesnis pranašumas. Jei $RCA < 1$ tai reiškia, jog šalis neturi atkleistojo lyginamojo pranašumo.

Vertinant šalies atskleistąjį lyginamąjį pranašumą ir atsižvelgiant į tyrimo tikslą, pasaulio duomenis galima pakeisti į atskirų šalių ar šalių grupių duomenis, su tikslu įvertinti analizuojamą šalį atitinkamų šalių ar jų grupių kontekste.

Atskleistas lyginamojo pranašumo (RCA) rodiklis suteikia gana akivaizdų prekybos specializacijos vaizdą. RCA indeksas naudojimas su tikslu įvertinti tarptautinį konkurencingumą visuotinai pripažįstamas mokslinėje literatūroje (Pilinkienė, 2014; Kathuria, 2013; Sabonienė ir Pukelienė 2004; Sabonienė, 2009).

Balassa pasiūlė, jog eksporto rezultatai galėtų būti naudojami siekiant atskleisti tam tikros šalies palyginamąjį pranašumą, kai nėra išsamių duomenų apie faktorių sąnaudas. Prekių eksporto modelis atspindi santykinę išlaidas, taip pat ne kaininių veiksnių skirtumus, kurie, tikėtina, gali nustatyti eksporto struktūrą. Balassa analizę apriboja tik gamybai skirtomis prekėmis, nes pirminių produktų iškreipimai, tokie kaip subsidijos, kvotos ir specialios priemonės, neatspindi tikro santykinio pranašumo. RCA indeksas padeda įvertinti ar šalis orientuojasi į produkciją, kurioje turi potencialą, bet neįvertina kokia dalis produkcijos buvo eksportuota konkurencingai. Šis indeksas gali būti naudojamas siekiant gauti informacijos apie galimas prekybos perspektyvas su naujais klientais. Svarbu atkreipti dėmesį tai, jog šalys, turinčios panašius RCA indeksus, greičiausiai neturės intensyvių dvišalių prekybos santykių nebent tokios šalys dalyvautų pramonės tarpusavio prekyboje (Sabonienė, 2009).

Atliekant ateities prekybos modelių prognozavimą svarbu įsivertinti kaip laikui bėgant keičiasi pranašumas. Įmonė ar pramonė, įsigijusi naują ir perspektyvią technologiją, dėl padidėjusių galimybių įgyti rinkos dalį, gali būti laikoma turinti dinamišką atskleistąjį santykinį pranašumą.

Dinaminis RCA (dinaminis atkleistojo santykinio pranašumo) indeksas, pagal Kreinin ir Plummer (1994), šalis laikoma turinti palyginamąjį pranašumą prekei *i*, jei jos dalis visame šalies eksporte augo greičiau, nei tos prekės dalis bendrai pasaulio eksporte per atitinkamą laikotarpį. Dinaminis RCA apskaičiuojamas žemiau pateikta formule:

$$\text{Dinaminis RCA} = (\Delta EX_{ij} / \Delta EX_{rj}) / (\Delta EX_{is} / \Delta EX_{rs}) \quad (2)$$

Iš čia Δ - eksporto pokytis.

Kuomet dinaminis $RCA > 1$, galima teigti, jog šalies i prekės eksportas augo greičiau, nei tos pačios prekės eksportas pasaulyje - šalis turi lyginamąjį pranašumą. Jei dinaminis $RCA < 1$ prekė i prarado palyginamąjį pranašumą.

Edwards ir Schoer (2002) išplėtė dinaminio RCA panaudojimą sudarydami rinkos pozicijos dinamikos vertinimą. Remiantis dinaminio RCA indeksu eksportuojamos prekės ranguojamos į šešias grupes: kylanti žvaigždė, krintanti žvaigždė, atsiliekančias traukimas, vedantysis traukimas, atsiliekančias galimybė bei prarasta galimybė (9 lentelė).

- Kylanti žvaigždė - šalies eksportuojamo produkto dalis pasaulio rinkoje auga greičiau lyginant su bendru visų produktų pasaulio eksportu. Tai geriausia šalies pozicija, nes produkto dalies bendroje rinkoje augimas yra inspiruotas didėjančios pasaulinės paklausos;
 - Krintanti žvaigždė - šalies produkto dalis auga, tuo tarpu kai pasaulinis produkto eksportas mažėja;
 - Atsiliekančias traukimas - šalies produkto dalis sumažėja daugiau lyginant su sumažėjimu pasaulinėje rinkoje;
 - Vedantysis traukimas - šalies produkto dalis sumažėja mažiau lyginant su sumažėjimu pasaulinėje rinkoje;
 - Atsiliekančias galimybė - šalies produkto dalis auga, bet mažiau lyginant su produkto dalies augimu, pasaulio eksporte;
 - Prarasta galimybė - šalies produkto dalis mažėja, kai tuo tarpu produkto dalis pasaulio eksporte auga. Tai pati nepalankiausia šalies pozicija (Güneş ir Tan, 2017).

9 lentelė. Dinaminis eksporto rinkos pozicionavimas pagal Edwards ir Schoer. (Sudaryta pagal Güneş ir Tan, 2017)

i produkto dalis šalies eksporte	Daugiau / mažiau	i produkto dalis pasaulio eksporte	Šalies produkto i eksporto potencialo įvertinimas
↑	>	↑	Kylanti žvaigždė
↑		↓	Krintanti žvaigždė
↓	>	↓	Atsiliekančias traukimas
↓	<	↓	Vedantis traukimas
↑	<	↑	Atsiliekančias galimybė
↓		↓	Prarasta galimybė

Tsikata (1999) taip pat išskiria keturių dinamiškų pozicijų klasifikaciją, kuri šiek tiek skiriasi nuo ankščiau pateiktos Edwards ir Schoer klasifikacijos - krintančios žvaigždės kategoriją pakeičia konkurencingos, bet pažeidžiamos eksporto rinkos įvertinimas (Ekmen-Ozçelik, Erlat 2013).

Literatūroje sutinkamas **RMA (santykinis importo pranašumo)** indeksas, kuris įvertina šalies lyginamąjį pranašumą tam tikram produktui remiantis importu. Jis apskaičiuojamas:

$$RMA = (IM_{ij}/IM_{rj})/(IM_{is}/IM_{rs}) \quad (3)$$

Iš čia:

IM_{ij} - j šalies i produkto importas;

IM_{rj} - j šalies visos produktų grupės importas;

IM_{is} - pasaulio i produkto importas;

IM_{rs} - visas pasaulio importas.

RMA indeksas yra artimas RCA, tik šių indeksų interpretaciją yra atvirkščia - $RMA < 1$ parodo, jog šalis turi santykinį importo pranašumą i produkto rinkoje, $RMA > 1$ - jog šalis neturi santykinio importo pranašumo.

Reeksportas, sąlygotas kitų sektorių santykinio pranašumo, ar šalies geografinės vietos gali inspiruoti aukštą RMA rodiklio reikšmę (OECD, 2015).

RTA (santykinis prekybos pranašumo) indeksas apibrėžtas Scott ir Vallrath (1992) yra RCA ir RMA indeksų skirtumas:

$$RTA = RCA - RMA \quad (3)$$

Teigiama RTA indekso reikšmė parodo, jog šalis turi santykinį prekybos pranašumą atitinkamame sektoriuje, tuo tarpu neigiama indekso reikšmė atskleidžia, jog šalis neturi santykinio prekybos pranašumo i produkto rinkoje - eksportas mažesnis už importą (Pilinkienė, 2014).

Tarptautinės prekybos konkurencingumą galima įvertinti analizuojant šalies eksportą bei importą. Plačiau naudojamas tarptautinės prekybos konkurencingumo vertinimas pasitelkiant rodiklius susijusius su šalies eksportu. Mokslinėje literatūroje gausu rodiklių padedančių įvertinti tarptautinės prekybos konkurencingumą, tačiau šioje darbo dalyje dėmesys skiriamas tik keliems, tolimesnėje analizėje naudojamiems, rodikliams.

2.3. Tarptautinio prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo sąsaja

Atskirai apžvelgus tarptautinės prekybos liberalizavimo bei konkurencingumo teorinius aspektus, pastebėta, jog prekybos liberalizavimas ir konkurencingumas glaudžiai susiję, todėl svarbu aptarti sąsają tarp šių dviejų veiksnių.

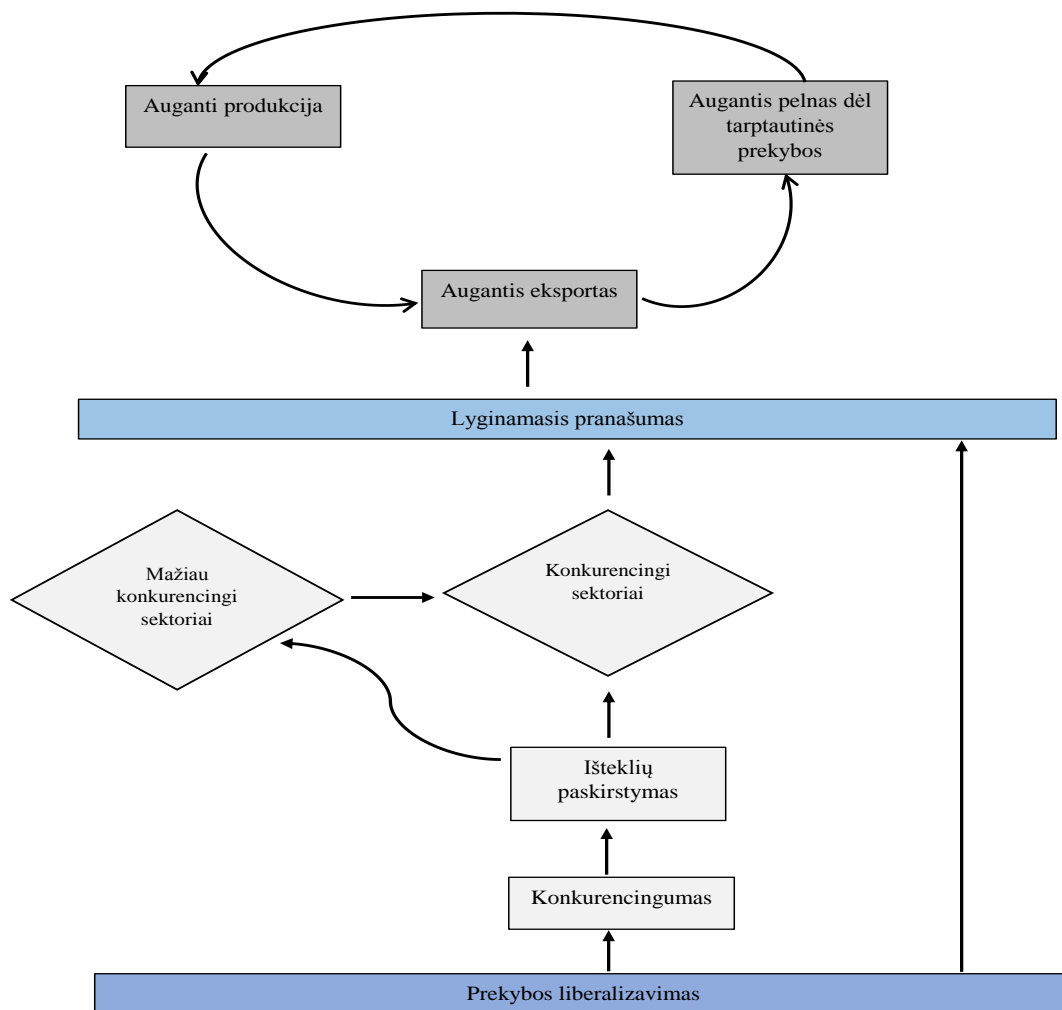
Kaip parodė teorinė prekybos liberalizavimo apžvalga, prie teigiamų prekybos liberalizavimo padarinių priskiriamas konkurencingumo augimas. Tarptautinės prekybos liberalizavimo įtaką konkurencingumui analizavo Ocloo, Akaba ir kiti (2014), Pilinkienė (2016), OECD (2015), Furusawa (1999) bei Bernatonytė (2011). Vienas žymiausių ekonomistų Smith teigė, jog remiantis prekybos liberalizavimo principu šalis turėtų specializuotis tame sektoriuje, kuriame vykdo efektyviausią gamybą. Dalis tokių produktų turėtų būti eksportuojama siekiant įsigyti importuojamus produktus, kurie yra pagaminami efektyviau kitur. Specializacijos dėka šalis išnaudoja potencialą, kas savo ruožtu skatina efektyvesnę prekybą ir taip didina šalies konkurencingumą tarptautinėje rinkoje (Seyoum, 2007). Galima teigti, jog šalys pasitelkia prekybos liberalizavimą siekdamos didinti konkurencinį pranašumą rinkoje.

Prekybos liberalizavimas ir konkurencingumas kartu apjungia globalią vertės grandinę. Tarptautinė prekyba neapsiriboja vien tik prekių, parduodamu už valstybės ribų suvokimu - tai vertės grandinė, sudaryta iš prekių, paslaugų, inovacijų ir žmogiškojo potencialo srautų. Užimtumas, produktyvumas bei tarptautinės prekybos augimas - tai pagrindiniai veiksniai darantys įtaką globalios vertės grandinei. Šie veiksniai leidžia šalims vykdyti specializaciją, to pasėkoje kuriant didesnę prekių ir paslaugų vertę, kuri inspiruoja darbo užmokesčio, užimtumo, vartotojų pasirinkimo galimybių ir produktyvumo augimą (World Economic Forum, 2015b).

Produktyvumas viena iš pagrindinių degamųjų darančių įtaką šalies konkurencingumui ir gyvenimo standartų augimui. Šalys gebančios užtikrinti aukštus pragyvenimo standartus galiausiai priklauso nuo pramonės ir verslo produktyvumo. Kitaip tariant, šalys pasižyminčios žemu pragyvenimo lygiu nėra laikomos konkurencingomis. Priklausomybė tarp konkurencingumo ir socialinės gerovės parodo valstybės gebėjimą užtikrinti aukštą pragyvenimo lygį, turint omenyje tai, kad tarptautinės prekybos atvirumas laikomas vienu iš pagrindinių veiksnių galinčiu užtikrinti ekonomikos augimą (Yanikkaya, 2003).

Jong-A-Pin ir De Haan (2011) pastebėjo, jog ekonomika įgauna augimo pagreitį liberalizavus prekybą. Su šiuo teiginiu sutinka ir Fetahi-Vehapia ir kt. (2015). Tarptautinės prekybos liberalizavimas, inspiruojantis pramonės specializaciją, sudaro sąlygas sąnaudų, reikalingų pagaminti vienam produkto vienetui, mažėjimą. Dėl šios priežasties šalys pasižyminčios aukštesniu tarptautinės prekybos atvirumu išnaudoja technologinį potencialą, kuris skatina greitesnę ekonomikos augimą.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, galima teigti, jog egzistuoja ryšys tarp prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo. Uždara, tik vietinėje rinkoje vykdoma prekybą nėra konkurencinga. Tą pagrindžia mokslinių tyrimų metu gautos išvalgos įrodančios, jog uždara ekonomika negali užtikrinti ekonomikos augimo, darbo vietų kūrimo inspiruoto, naujų technologijų įsisavinimu bei jų panaudojimu gamyboje. Galima daryti prielaidą, jog prekybos liberalizavimas yra vienas iš pagrindinių aspektų inspiruojančių konkurencinį pranašumą.

9 paveikslas. Sąsaja tarp prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo (sudaryta pagal Odongo, 2015)

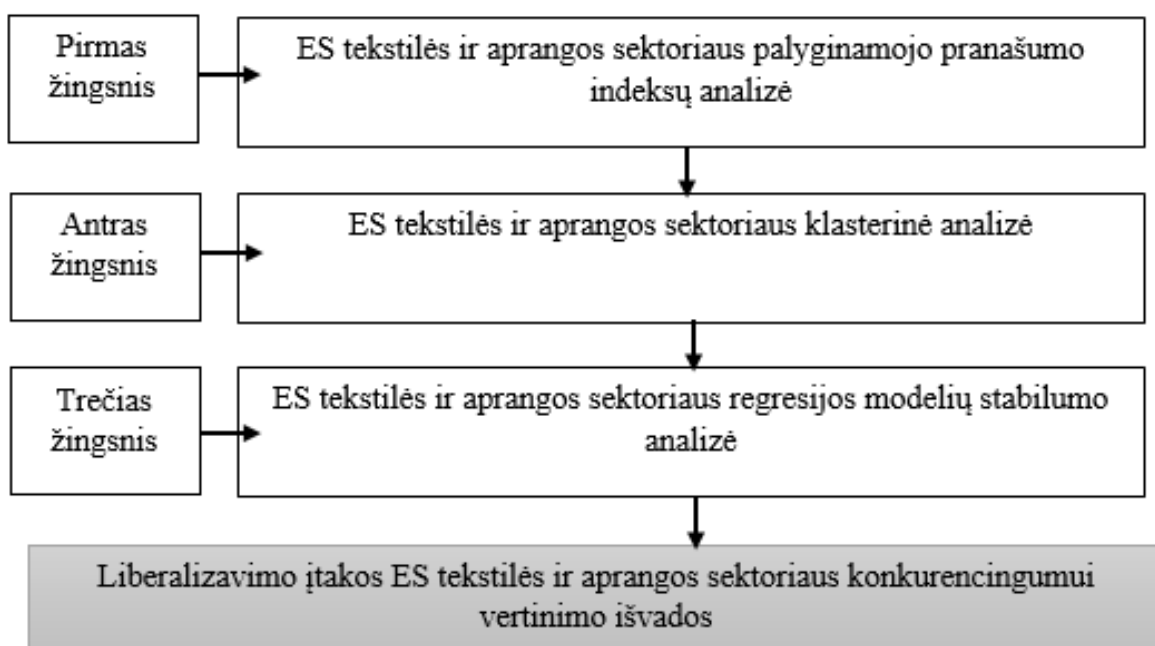
Susisteminti prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo teoriniai aspektai pateikti 6 paveiksle. Kaip parodė ankstesnė teorinė analizė, prekybos liberalizavimas daro įtaką konkurencingumui bei skatina išteklių paskirstymą atsižvelgiant į sektoriaus konkurencingumą. Konkurencingi sektoriai, pasižymintys aukštu lyginamojo pranašumo indeksu inspiruoja ekonomikos augimo ciklus - produkcijos augimas skatina eksporto bei pelno augimą sąlygotą tarptautinės prekybos. Įvertinus šią schemą galima teigti, jog prekybos liberalizavimas glaudžiai susijęs su konkurencingumu, kuris savo ruožtu veikiamas lyginamojo pranašumo principo veikia ekonomikos ciklus.

3.TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo tikslai ir etapai

Siekiant nustatyti kokią įtaka PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas turėjo 28 ES valstybėms žemiau darbe pateikiamas palyginamojo pranašumo indeksų, regresijos parametru stabilumo ir klasterizavimo analizių įvertinimas sekanti kaip pateikta 10 paveiksle.

ES šalių narių konkurencingumo pokyčiai po PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo vertinami atliekant trijų žingsnių tyrimą: pirmajame žingsnyje, atliekant palyginamojo pranašumo indeksų analizę siekiama identifikuoti atskirų šalių konkurencingumo tekstilės ir aprangos sektoriuje lygį ir pažvelgti ar indeksų judėjimo tendencija kito po 2005 metų. Antruoju žingsniu, atliekant klasterinę analizę siekiama įvertinti ar tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas pakeitė ES šalių narių pozicijas tekstilės ir aprangos sektoriuje. Trečiuoju žingsniu siekiama išsiaiškinti ar PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais paveikė, ir jeigu paveikė tai kaip, atskirų ES konkurencingumą apibūdinančių rodiklių kitimą. Atlikus visus tris žingsnius pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

10 pav. Tyrimo etapai

Dėl mažo duomenų kiekio antrajame žingsnyje - tekstilės ir aprangos sektoriaus regresijos modelių stabilumo įvertinimo analizėje neanalizuojama Malta ir Čekija., o trečiajame, klasterinėje analizėje - Graikija, Kroatija bei Liuksemburgas.

Siekiant nustatyti, kokią įtaką šalių konkurencingumui turėjo tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas, pasirinkta naudoti šiuos rodiklius apibūdintus 10 lentelėje.

10 lentelė. Kintamųjų ir duomenų šaltinių aprašymas

Kintamojo pavadinimas	Apibūdinimas	Matavimo vienetai	Duomenų bazė
EN	Tekstilės ir aprangos sektoriuje esančių įmonių skaičius	Vienetai	Eurostat (2018)
PV	Tekstilės ir aprangos sektoriaus produkcijos vertė	Milijonai JAV dolerių	
VA	Tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinė vertė procentais gamyboje	Procentai	World Bank (2018)
IM _t	Tekstilės ir aprangos importas	Milijonai JAV dolerių	World Integrated Trade Solutions (WITS) (2018)
EX _t	Tekstilės ir aprangos eksportas		
IM	Bendras importas		
EX	Bendras eksportas		

3.2. Tyrimo metodai

Palyginamojo pranašumo indeksų vertinimas. Siekiant įvertinti ES šalių konkurencingumą tekstilės ir aprangos sektoriuje šiame darbe analizuojami keturi palyginamojo pranašumo indeksai:

RCA (atskleistojo santykinio pranašumo) indeksas, pagal Balassa's (1965), įvertina šalies lyginamąjį pranašumą tam tikram produktui remiantis eksportu. $RCA > 1$ parodo, jog šalis turi atskleistąjį lyginamąjį pranašumą i produkto rinkoje, kuo didesnis indeksas parodo didesnę pranašumą. Jei $RCA < 1$ tai reiškia, jog šalis neturi atkleistojo lyginamojo pranašumo.

Dinaminis RCA (dinaminis atskleistojo santykinio pranašumo) indeksas, pagal Kreinin and Plummer (1994), šalis laikoma turinti palyginamąjį pranašumą prekei i , jei jos dalis visame šalies eksporte augo greičiau, nei tos prekės dalis bendrai pasaulio eksporte per atitinkamą laikotarpį. Kuomet dinaminis $RCA > 1$, galima teigti, jog šalies i prekės eksportas augo greičiau, nei tos pačios prekės eksportas pasaulyje - šalis turi lyginamąjį pranašumą. Jei dinaminis $RCA < 1$ prekė i prarado palyginamąjį pranašumą.

RMA (santykinis importo pranašumo) indeksas, įvertina šalies lyginamąjį pranašumą tam tikram produktui remiantis importu. RMA indeksas yra artimas RCA, tik šių indeksų interpretaciją yra atvirkščia - $RMA < 1$ parodo, jog šalis turi santykinį importo pranašumą i produkto rinkoje, $RMA > 1$ - jog šalis neturi santykinio importo pranašumo.

RTA (santykinis prekybos pranašumo) indeksas yra RCA ir RMA indeksų skirtumas. Teigiamą RTA indekso reikšmę parodo, jog šalis turi santykinį prekybos pranašumą atitinkamame sektoriuje, tuo

tarpu neigiama indekso reikšmė atskleidžia jog šalis neturi santykinio prekybos pranašumo *i* produkto rinkoje – eksportas mažesnis už importą.

Klasterinė analizė. Klasterizavimas - tai duomenų analizės būdas padedantis atskleisti jų struktūrą, skirtas sugrupuoti į iš anksto nežinomas grupes arba klasterius, siekiama sumažinti tiriamųjų duomenų kiekį, sugrupuojant ir nagrinėjant juos atskirai.

Šio tyrimo klasterizavimo tikslas suskirstyti 1999 m. ir 2014 metų tekstilės ir aprangos bei prekybos (importo ir eksporto) rodiklius taip, kad tos pačios grupės objektai būtų kuo labiau panašūs, o skirtumas tarp grupių kuo didesnis, siekiant išsiaiškinti ar 2005 metų tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimas turėjo įtakos šalių pasiskirstymui klasteriuose.

Klasterizavimo metodas. Tyrime naudojamas hierarchinis klasterizavimas centroidu metodu. Centroidų jungimo metodas – abiejuose klasteriuose yra apskaičiuojami stebėjimų reikšmių vidurkiai, o atstumas tarp klasterių yra apskaičiuojamas kaip atstumas tarp šių vidurkių.

Klasterizavimo parametru vertinimas. Optimalus klasterių skaičius nustatomas pasitelkiant *R-Square* ir *Semipartial R-Square* parametru vertinimą. *R-Square* parametras parodo sudaryto klasterio reikšmingumą – kuo reikšmė didesnė tuo mažiau duomenų prarandama. Siekiama, jog homogeniškumo mato *Semipartial R-Square* reikšmė būtų kuo mažesnė.

Atliekant klasterinę analizę tarpusavyje lyginamas 1999 ir 2014 metų klasterizavimas. Siekiant, jog analizė apimtų kuo daugiau šalių pasirinkta analizuoti 1999 metus, nes kai kurių šalių rodikliai prieinami tik nuo šių metų. Taip pat analizei pasirinkti 1999 metai siekiant suklasterizuoti ES šalis iki PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo t.y. 2005 metų bei iki šalių prisijungimo į ES. 2014 metų analizavimas pasirinktas siekiant įvertinti kuo naujesnę tekstilės ir aprangos klasterizavimo padėti ES, bet neprarandant kai kurių rodiklių įvertinimo - tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinės vertės gamyboje rodiklis pateikiamas tik iki 2014 metų.

Skaičiavimai atlikti naudojant didžiųjų duomenų analitikos programą SAS.

Regresijos modelių parametru įvertinimas. Modelio įverčių stabilumo vertinimo analizės dėka, įvertinamos dvi nepriklausomos stebinių imtys. Apskaičiuota abiejų imčių liekamųjų paklaidų kvadratų sumų bendroji suma padeda apskaičiuoti Fišerio statistikos reikšmę ir ją palyginti su atitinkama kritine reikšme. Kuomet gautoji Fišerio statistikos reikšmė yra mažesnė už Fišerio kritinę reikšmę, galima daryti išvadą, jog modelių įverčiai yra stabilūs ir galima sudaryti vieną regresijos modelio lygtį abiem imtims. Tyrime lyginama gautoji Fišerio statistikos reikšmės tikimybė (*F-Statistic prob.*) su pasiklovimo lygmeniu α , kuris lygus 0,05 (Stundžienė ir kt. 2013).

Tyrimo imtis. Tyrimas fokusuojasi į visas ES šalis. Analizė atlikta remiantis 1995 - 2016 m. duomenimis. Duomenys grupuojami į dvi grupes 1994 - 2004 m. (iki PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo) ir 2005 - 2016 m. (po PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo). Siekiant nustatyti PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės

gaminiais nutraukimo poveikį ES šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui, pseudokintamuoju laikomi metai kuomet buvo nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais, t.y. 2005 m. Tyrimo metu analizuota kokią įtaką importo ir eksporto apimčių pokyčiai turėjo konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams iki ir po PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo, siekiant įvertinti, ar tas poveikis (įtaka) pasikeitė.

Tyrimo hipotezės:

Ho: modelių įverčiai stabilūs t.y. PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas įtakos ryšiui tarp prekybos (importo ir eksporto) ir konkurencingumo neturėjo.

Ha: modelių įverčiai nestabilūs, t.y. PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas įtakos ryšiui tarp prekybos (importo ir eksporto) ir konkurencingumo turėjo.

Tyrimo modelis. Sudarytas tiesinis modelis kiekvienai šaliai atskirai, kuriame nepriklausomas kintamasis yra importas (IM_t) ir eksportas (EX_t), o priklausomi kintamieji - tekstilės ir aprangos gamyba užsiimančių įmonių skaičius (EN), tekstilės ir aprangos produkcijos vertė (PV), tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinė vertė procentais gamyboje (VA). Čia β_i yra regresijos modelio parametrai.

$$EN = \beta_0 + \beta_1 \cdot IM_t + \beta_2 \cdot EX_t \quad (1)$$

$$PV = \beta_0 + \beta_1 \cdot IM_t + \beta_2 \cdot EX_t \quad (2)$$

$$VA = \beta_0 + \beta_1 \cdot IM_t + \beta_2 \cdot EX_t \quad (3)$$

Duomenys apdoroti ir skaičiavimai atlikti naudojantis ekonometrine programa *Eviews7*.

4. LIBERALIZAVIMO ĮTAKOS ES TEKSTILĖS IR APRANGOS SEKTORIAUS KONKURENCINGUMUI TYRIMAS

4.1. Palyginamojo pranašumo konkurencingumo indeksų rezultatai

Atlikus empirinę tekstilės ir aprangos sektoriaus atskleistojo lyginamojo pranašumo (RCA) rodiklio analizę ES šalims 1990 - 2016 metais pastebėta, jog RCA indeksas reikšmingai kito beveik visoje ES (11 lentelė). Kipre, Estijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje bei Švedijoje RCA indeksas reikšmingai pasikeitė ir pakeitė šių šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo vertinimą iš neturinčios pranašumo į turinčias konkurencinį pranašumą. Didžiausią atkleistąjį lyginamąjį pranašumą turi tokios šalys kaip Bulgarija, Kroatija, Danija, Graikija, Italija, Portugalija bei Ispanija. Tačiau Vengrijos, Maltos, Nyderlandų, Slovakijos bei Slovėnijos konkurencingumas tekstilės ir aprangos sektoriuje mažėjo - RCA indeksas mažesnis už 1 parodo, jog šios šalys neturi lyginamojo pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriaus gamyboje.

11 lentelė. Atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksas (RCA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	1,44	1,13	1,03	1,04	1,08	1,13	1,08	1,09	1,12	1,03	1,02
Belgija	-	-	0,86	0,78	0,88	0,92	0,88	0,87	0,86	0,86	0,78
Bulgarija	1,30	1,78	2,49	2,42	1,68	1,64	1,56	1,70	1,72	1,61	1,95
Kroatija		1,49	1,67	1,38	1,37	1,45	1,37	1,29	1,69	1,54	1,63
Kipras	1,35	1,06	0,83	0,50	0,81	0,84	0,81	0,87	0,99	1,01	0,99
Čekija		1,05	1,06	0,93	0,80	0,84	0,82	0,82	0,82	0,75	0,74
Danija	1,22	1,01	1,20	1,19	1,46	1,52	1,54	1,47	1,36	1,40	1,23
Estija		1,47	0,95	0,98	1,31	1,15	1,05	1,06	1,12	1,16	1,07
Suomija	1,24	0,75	0,66	0,72	0,96	1,05	1,07	1,00	0,96	1,04	0,91
Prancūzija	0,98	0,98	1,00	1,11	1,21	1,22	1,21	1,23	1,23	1,22	1,12
Vokietija	1,66	1,28	1,13	1,09	1,20	1,29	1,21	1,22	1,16	1,14	1,06
Graikija	1,68	1,15	1,12	1,47	1,40	1,36	1,21	1,28	1,37	1,31	1,39
Vengrija	1,93	1,63	1,09	0,73	0,66	0,69	0,64	0,66	0,67	0,63	0,62
Airija	1,25	0,86	0,70	0,85	1,17	1,18	1,13	1,03	1,11	1,11	1,03
Italija	1,18	0,98	1,05	1,19	1,34	1,44	1,41	1,38	1,39	1,37	1,32
Latvija	-	1,12	1,23	1,24	0,90	0,81	0,81	0,86	0,74	0,72	0,88
Lietuva	-	1,55	1,48	1,14	1,38	1,15	1,21	1,22	1,29	1,22	1,17
Liuksemburgas	-	-	0,61	0,63	0,67	0,64	0,63	0,64	0,65	0,65	0,57
Malta	2,18	0,75	0,69	0,63	0,60	0,77	0,74	0,74	0,72	0,46	0,50
Nyderlandai	1,17	0,76	0,70	0,69	0,75	0,74	0,66	0,70	0,77	0,77	0,76
Lenkija	2,54	1,94	1,32	0,97	1,12	1,13	1,14	1,16	1,15	1,15	1,09
Portugalija	1,60	1,43	1,35	1,36	1,49	1,56	1,65	1,62	1,64	1,52	1,51
Rumunija	2,36	2,55	3,28	2,58	1,64	1,66	1,69	1,71	1,74	1,61	1,47
Slovakija	-	1,15	1,00	0,80	0,75	0,85	0,78	0,87	0,85	0,80	0,74
Slovėnija	-	1,43	1,32	1,03	0,93	1,03	1,05	0,99	1,01	0,93	0,97
Ispanija	0,77	0,82	0,87	1,11	1,56	1,64	1,68	1,67	1,63	1,69	1,63
Švedija	1,16	0,78	0,79	0,82	0,95	1,01	1,03	1,06	1,01	1,04	0,94
Jungtinė Karalystė	1,15	0,91	1,01	1,15	1,24	1,24	1,23	1,31	1,35	1,43	1,21

Vertinant Baltijos šalis, galima pastebėti, jog Latvijos lyginamojo pranašumo indeksas mažėja - turėjusi lyginamąjį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje ji paranda, nes RCA indeksas mažesnis už 1. Analizuojamų laikotarpiu Lietuvos RCA indeksas mažėja, tačiau išlaiko Lietuvos tekstilės rinką konkurencingą, tuo tarpu Estijos atskleistojo pranašumo indeksas svyruoja apie 1.

Galima teigti, jog RCA rodiklio mažėjimą inspiravo 2005 metais nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais, kurio pagrindinė idėja buvo taikyti kvotas besivystančioms šalims eksportuojančioms tekstilės ir aprangos produktus į išsivysčiusias šalis, tokiu būdu siekiant apsaugoti vietinės pramonės šakas bei rinką nuo nekokybiškų produktų. Įsigaliojus PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimui, šalys turėjusios stiprų lyginamąjį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje, analizuojamo laikotarpio eigoje prarado konkurencines pozicijas dėl didėjančio konkurencinio spaudimo iš Azijos šalių.

12 lentelė. Dinaminio atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksas (Dinaminis RCA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data)

	1990-1991	1995-1996	2000-2001	2005-2006	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Austrija	-1,00	1,64	14,66	0,53	1,45	-0,01	1,44	-8,16	3,02	0,71
Belgija			8,21	0,79	1,21	-0,01	0,82	-0,37	1,11	2,32
Bulgarija	4,01	-4,46	6,81	8,50	1,50	0,02	-3,51	-1,05	3,93	35,96
Kroatija		0,78	1,68	3,24	1,46	-0,01	0,34	-2,70	4,87	1,04
Kipras	-4,05	-0,69	-0,76	0,81	1,14	-0,01	-0,59	-0,15	1,87	1,88
Čekija		1,01	0,88	0,84	1,12	-0,01	0,81	-0,41	2,30	0,92
Danija	0,48	3,70	1,36	1,16	1,91	-0,01	0,57	0,20	0,90	5,26
Estija		1,04	11,08	0,87	0,83	0,00	-2,65	0,57	1,73	-260,9
Suomija	6,79	0,65	-0,23	0,37	1,60	-0,01	-2,50	-1,05	0,95	5,69
Prancūzija	0,98	-0,27	-2,84	0,64	1,29	-0,01	1,95	-0,06	1,92	3,61
Vokietija	1,38	-6,69	20,38	0,39	1,94	-0,02	1,59	0,31	1,38	2,17
Graikija	0,76	5,36	1,26	1,22	12,00	-0,02	-1,23	-1,73	2,86	12,96
Vengrija	2,14	-0,04	4,44	0,55	0,88	-0,01	0,59	-0,42	1,55	0,77
Airija	0,75	0,96	1,18	1,55	1,13	-0,04	0,16	-1,39	-0,64	3,07
Italija	0,84	-2,94	1,14	1,41	2,31	-0,01	1,55	-1,23	2,23	1,96
Latvija		1,22	3,96	0,78	0,62	0,00	2,33	0,14	1,84	-0,44
Lietuva		1,92	1,98	1,04	0,74	0,00	0,85	0,45	3,16	-4,50
Liuksemburgas			0,43	0,56	0,39	0,00	0,80	1,25	1,04	1,83
Malta	-0,01	0,02	0,29	-0,30	1,50	-0,01	0,62	-0,23	9,65	0,38
Nyderlandai	0,56	0,70	0,24	0,54	0,65	0,14	7,00	3,33	1,21	0,88
Lenkija	3,68	0,96	3,06	0,96	1,14	-0,01	1,15	-0,48	0,53	3,02
Portugalija	1,26	1,46	1,51	1,27	2,63	-0,01	0,94	-1,22	4,36	-2,76
Rumunija	0,72	2,46	3,36	10,98	1,78	-0,01	1,74	-0,99	4,35	18,05
Slovakija		0,58	1,14	0,35	1,38	-0,02	1,87	-0,30	1,95	1,50
Slovėnija		1,08	16,84	0,94	1,57	-0,01	0,28	-0,58	2,60	0,06
Ispanija	1,51	0,90	-17,19	1,74	2,41	-0,01	1,74	-0,53	0,13	2,50
Švedija	-12,70	1,42	0,50	0,70	1,36	-0,01	-54,28	0,46	0,76	9,99
Jungtinė Karalystė	0,43	2,39	4,35	1,07	1,17	0,00	-1,89	-1,44	-2,84	28,15

12 lentelėje pateikti dinaminio RCA indekso apskaičiavimo rezultatai. Dinaminis RCA indeksas papildė RCA indekso išvadas - Vokietijos bei Graikijos tekstilės ir aprangos sektoriaus eksportas augo greičiau nei šio sektoriaus eksporto dalies augimas bendrai pasaulyje, t.y. dinaminis RCA indeksas buvo didesnis už 1, išskyrus 2011 - 2014 metų laikotarpį Graikijoje ir 2005 - 2006, 2011 - 2012 ir 2013 - 2014 metų laikotarpius Vokietijoje.

Nuo 2014 - 2015 metų aiškias konkurencinio pranašumo, dinaminio RCA indekso atžvilgiu, pozicijas užima Bulgarija, Kroatija, Kipras, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Italija, Liuksemburgas, Rumunija bei Slovakija, kurių dinaminis RCA indeksas didesnis už 1. Aukšta dinaminio RCA indekso reikšmė parodo šalių gebėjimą prisitaikyti prie pasaulyje kintančių eksporto tendencijų bei gebėjimą išlaikyti tekstilės ir aprangos sektorių konkurencingu. Tokį dinaminio RCA indekso augimą galima sieti su atsigaunančia ekonomika po 2007 - 2009 metų pasaulinės ekonominės krizės, kuomet eksporto apimtys pradeda didėti ir prekyba suaktyvėja

13 lentelė. Santykinis importo pranašumo indeksas (RMA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	1,32	0,86	0,76	0,68	0,59	0,60	0,60	0,59	0,58	0,55	0,55
Belgija			0,83	0,79	0,72	0,69	0,67	0,65	0,65	0,64	0,65
Bulgarija	1,79	1,99	3,53	4,04	2,77	2,65	2,72	2,62	2,65	2,45	2,64
Kroatija		2,97	2,97	1,94	1,58	1,66	1,71	1,65	1,96	1,58	1,74
Kipras	2,15	2,52	1,60	0,78	0,52	0,44	0,33	0,31	0,43	0,35	0,62
Čekija		1,28	1,04	0,72	0,53	0,56	0,57	0,56	0,55	0,49	0,54
Danija	0,64	0,64	0,66	0,69	0,67	0,75	0,71	0,71	0,74	0,69	0,71
Estija		2,26	1,35	1,16	0,71	0,63	0,77	0,84	0,67	0,69	0,64
Suomija	0,39	0,24	0,17	0,18	0,17	0,18	0,17	0,17	0,16	0,15	0,16
Prancūzija	0,72	0,65	0,62	0,64	0,57	0,57	0,55	0,55	0,55	0,51	0,51
Vokietija	0,74	0,63	0,54	0,49	0,49	0,50	0,46	0,47	0,47	0,43	0,44
Graikija	5,76	3,91	3,19	2,98	2,03	1,61	1,63	1,47	1,29	1,23	1,29
Vengrija	2,15	1,53	0,90	0,61	0,42	0,44	0,43	0,43	0,40	0,35	0,34
Arija	0,52	0,49	0,20	0,11	0,15	0,17	0,20	0,20	0,20	0,14	0,11
Italija	2,39	1,75	1,76	1,81	1,62	1,67	1,65	1,66	1,67	1,50	1,55
Latvija		1,59	2,00	1,38	1,01	0,95	0,98	0,99	0,74	0,74	0,67
Lietuva		2,77	3,68	2,13	1,29	1,18	1,15	1,17	1,18	1,25	1,28
Liuksemburgas			0,88	1,22	0,76	0,73	0,92	0,84	0,81	0,83	0,85
Malta	5,20	1,59	1,36	1,26	0,39	0,54	0,56	0,49	0,41	0,38	0,33
Nyderlandai	0,63	0,54	0,49	0,49	0,48	0,49	0,48	0,51	0,52	0,50	0,52
Lenkija	1,74	2,05	1,58	0,82	0,59	0,62	0,61	0,59	0,59	0,58	0,65
Portugalija	4,50	3,65	3,01	2,94	2,72	3,03	2,71	2,78	2,86	2,70	2,88
Rumunija	3,35	3,40	4,76	4,40	2,23	2,33	2,61	2,42	2,29	2,17	2,15
Slovakija		1,39	1,24	0,79	0,45	0,47	0,43	0,46	0,48	0,47	0,41
Slovėnija		1,85	1,42	0,99	0,72	0,73	0,74	0,75	0,73	0,63	0,56
Ispanija	0,61	0,61	0,78	0,86	0,89	0,83	0,85	0,88	0,88	0,85	0,89
Švedija	0,20	0,17	0,18	0,22	0,26	0,31	0,27	0,28	0,29	0,29	0,27
Jungtinė Karalystė	0,64	0,56	0,47	0,47	0,46	0,47	0,47	0,43	0,48	0,47	0,49

Vertinant ES šalių santykinį importo pranašumo indeksą (RMA) akivaizdu (lentelė 13), jog Austrija, Čekija, Suomija, Prancūzija, Vengrija, Airija, Nyderlandai, Slovakija bei Švedija tekstilės ir aprangos sektoriaus gaminių importavo mažiau nei pasaulio vidurkis - RMA indekso reikšmė mažesnė už 1. Tekstilės ir aprangos gamybos sektorius turi akivaizdų konkurencinį pranašumą importo atžvilgiu Suomijoje, Airijoje bei Švedijoje. Tačiau santykinai aukštas importo lygis analizuojamu 1990 - 2016 m. laikotarpiu pastebimas Bulgarijoje, Kroatijoje, Graikijoje, Italijoje, Lietuvoje, Portugalijoje bei Rumunijoje t.y. RMA ženkliai didesnis už 1. Didėjantis rinkos spaudimas iš pigių kaštų šalių, tokių kaip Kinija, Bangladešas, Indija ir kitų, inspiruoja ES tekstilės ir aprangos produkcijos importo apimčių augimą.

14 lentelė. Santykinis prekybos pranašumo indeksas (RTA) ES, 1990 - 2016 metai. (Sudaryta autorės naudojant World intergrated trade solutions data)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	0,12	0,27	0,27	0,36	0,49	0,53	0,48	0,51	0,54	0,48	0,47
Belgija	0,00	0,00	0,04	-0,01	0,16	0,23	0,21	0,22	0,21	0,22	0,14
Bulgarija	-0,49	-0,21	-1,04	-1,62	-1,09	-1,01	-1,16	-0,92	-0,93	-0,84	-0,69
Kroatija	0,00	-1,48	-1,31	-0,56	-0,21	-0,21	-0,33	-0,37	-0,26	-0,04	-0,11
Kipras	-0,80	-1,46	-0,78	-0,28	0,29	0,40	0,49	0,56	0,56	0,66	0,37
Čekija	0,00	-0,23	0,02	0,21	0,27	0,29	0,24	0,26	0,27	0,26	0,20
Danija	0,58	0,37	0,54	0,50	0,79	0,78	0,83	0,76	0,62	0,71	0,51
Estija	0,00	-0,79	-0,40	-0,18	0,59	0,52	0,28	0,21	0,45	0,47	0,43
Suomija	0,85	0,51	0,49	0,54	0,79	0,87	0,90	0,83	0,79	0,89	0,76
Prancūzija	0,26	0,34	0,38	0,48	0,64	0,65	0,66	0,68	0,68	0,71	0,60
Vokietija	0,92	0,65	0,58	0,60	0,71	0,79	0,75	0,75	0,68	0,71	0,62
Graikija	-4,08	-2,76	-2,07	-1,51	-0,63	-0,24	-0,42	-0,19	0,08	0,08	0,09
Vengrija	-0,22	0,10	0,18	0,12	0,24	0,24	0,21	0,23	0,27	0,28	0,28
Airija	0,73	0,37	0,51	0,73	1,01	1,00	0,93	0,83	0,91	0,97	0,92
Italija	-1,21	-0,77	-0,71	-0,62	-0,29	-0,23	-0,25	-0,28	-0,28	-0,13	-0,23
Latvija	0,00	-0,48	-0,77	-0,13	-0,11	-0,15	-0,17	-0,13	0,00	-0,03	0,21
Lietuva	0,00	-1,22	-2,19	-0,99	0,09	-0,03	0,05	0,05	0,11	-0,03	-0,11
Liuksemburgas	0,00	0,00	-0,27	-0,59	-0,09	-0,09	-0,29	-0,20	-0,15	-0,18	-0,29
Malta	-3,02	-0,83	-0,67	-0,63	0,21	0,23	0,18	0,25	0,32	0,09	0,17
Nyderlandai	0,54	0,22	0,21	0,20	0,27	0,25	0,17	0,20	0,25	0,28	0,24
Lenkija	0,80	-0,11	-0,26	0,14	0,53	0,50	0,52	0,57	0,55	0,57	0,45
Portugalija	-2,89	-2,22	-1,66	-1,58	-1,23	-1,47	-1,06	-1,16	-1,21	-1,18	-1,37
Rumunija	-0,99	-0,85	-1,48	-1,82	-0,58	-0,67	-0,93	-0,71	-0,55	-0,56	-0,68
Slovakija	0,00	-0,24	-0,24	0,02	0,30	0,38	0,34	0,40	0,38	0,33	0,33
Slovėnija	0,00	-0,42	-0,10	0,04	0,22	0,30	0,31	0,24	0,27	0,30	0,42
Ispanija	0,16	0,21	0,09	0,25	0,66	0,81	0,83	0,79	0,75	0,84	0,75
Švedija	0,96	0,62	0,60	0,61	0,70	0,70	0,76	0,78	0,72	0,75	0,67
Jungtinė Karalystė	0,51	0,35	0,54	0,68	0,79	0,77	0,76	0,89	0,87	0,96	0,73

Aukščiau esančioje 14 lentelėje pateiktas santykinis prekybos pranašumo indeksas iš kurio galima matyti, jog konkurencinį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriaus prekyboje turi Austrija, Belgija, Kipras, Estija, Prancūzija, Airija, Nyderlandai, Ispanija, Švedija bei Jungtinė Karalystė, nes šių šalių

RTA rodiklis teigiamas t.y. šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus eksportas viršijo importą. Tuo tarpu Estija nuo 2010 metų įgyja konkurencinį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje -santykinis prekybos pranašumo indeksas tampa teigiamas. Galima pastebėti, jog tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos pranašumo indekso atžvilgiu mažiausiai konkurencinga Bulgarija, Kroatija, Italija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Portugalija bei Rumunija.

Išanalizavus RCA, dinaminį RCA, RMA ir RTA indeksus galima daryti išvadą, jog pasauliniu mastu tekstilės ir aprangos sektoriuje konkurencinį pranašumą turi Bulgarija, Danija, Graikija, Ispanija ir Vokietija. Vertinant atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksą Portugaliją galima vertinant kaip konkurencingą tekstilės ir aprangos gamybos šalį, tačiau dinaminis RCA rodiklis parodė, jog Portugalija negeba prisitaikyti prie kintančių pasaulio eksporto tendencijų bei šalies tekstilės ir aprangos importas ženkliai viršija eksportą. Kita vertus, aiškus konkurencinis pranašumas bei gebėjimas prisitaikyti prie kintančių prekybos tendencijų pastebimas Bulgarijoje, Kipre ir Kroatijoje, tačiau šiose šalyse tekstilės ir aprangos importas buvo didesnis už eksportą, todėl negalima vienareikšmiškai vertinti šių šalių konkurencinio pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriuje. Mažėjantiems konkurencinio pranašumo indeksams Europoje įtakos turėjo 2005 metais nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais, integracija į ES bei auganti Azijos tekstilės rinka, kas savo ruožtu lėmė ES šalių santykinio prekybos pranašumo mažėjimą dėl didėjančio importo iš šalių esančių už ES ribų.

4.2. Klasterinės analizės rezultatai

Šiame skyriuje atliekama klasterinė analizė, kurios pagalba šalys sugrupuojamos į grupes pagal konkurencingumą apibūdinančius rodiklius ir įvertinama kaip tos grupės kito 1999 ir 2014 metais. Analizuojami konkrečiai šie metai atsižvelgiant į prieigą prie duomenų pateiktų duomenų bazėse, tokiu būdu siekiant išanalizuoti kuo senesnius bei kuo naujesnius, prekybą ir konkurencingumą apibūdinančius, rodiklius.

Klasterizavimo analizė padeda sugrupuoti šalis į atskiras grupes taip identifikuojant tekstilės ir aprangos sektoriaus lyderes bei šalis, kurios nesispecializuoja šioje pramonės šakoje. Klasterinė analizė papildoma lyginamojo pranašumo indeksų įvertinimo analizę, sugrupuodama šalis į atitinkamas grupes.

1999 metų rodiklių jungimo į klasterius hierarchiniu metodu parametru vertinimo charakteristikos pateiktos 15 lentelėje. Duomenys pateikti atlikus klasterizavimą centroidų metodu, nes šis metodas aiškiausiai išskyrė klasterius bei gauti parametrai pagrindė jo reikšmingumą. Parametras *Centriod distance* parodo, kad pirmiausia buvo jungiami klasteriai tarp kurių centrų mažiausias nuotolis, o paskutiniai prie klasterių prijungti labiausiai atitolę duomenys. Galima daryti išvadą, jog Italijos konkurencingumą apibūdinantys rodikliai stipriai skiriasi nuo visų ES šalių, nes Italija paskutinė buvo prijungta prie klasterio CL2, kurį sudaro visos analizuojamos šalys.

Parametrai parodo, jog akivaizdaus duomenų pradžioje nepatirsime pasirinkę duomenis sujungti į 5 klasterius:

- *R-Square* rodiklis lygus 0,860, jis parodo, jog net 86,00 proc. informacijos pavyks išsaugoti duomenis sugrupavus į 5 klasterius. Tuo tarpu jungiant duomenis į 4 klasterius šis rodiklis ženkliai sumažėja iki 72,10 proc.
- *Semipartial R-Square* - Homogeniškumo mato reikšmė yra maža jungiant duomenis į 5 klasterius - 0,0514. Grupuojant duomenis į 4 klasterius šis parametras ženkliai padidėja iki 0,1397. Remiantis šiuo parametru optimaliau duomenis jungti į 5 klasterius.

15 lentelė. 1999 m. rodiklių, klasterizavimo hierarchiniu metodu, parametru vertinimo charakteristikos

Klasterių skaičius	Klasterių jungimasis		<i>Semipartial R - Square</i>	<i>R-Square</i>	<i>Centroid Distance</i>
6	CL10	Portugalija	0.0188	.912	15.517
5	CL7	CL8	0.0514	.860	18.421
4	CL5	CL6	0.1397	.721	18.644
3	CL12	Vokietija	0.0305	.690	22.446
2	CL4	CL3	0.3055	.385	36.017
1	CL2	Italija	0.3846	.000	66.508

2014 metų rodiklių jungimo į klasterius hierarchiniu metodu parametru vertinimo duomenys pateikti 16 lentelėje. Klasterizavimas sudarytas taip pat centroidu metodu. Vertinant pagal parametru *Centriod distance*, galima matyti, jog iš analizuojamų ES šalių labiausiai išsiskyrė Italija ir Vokietija - Italija pirma, o Vokietija antra buvo atskirtos (arba paskutinės prijungtos) nuo kitų ES šalių jas klasterizuojant pagal konkurencingumą apibūdinančius rodiklius, todėl galima daryti prielaidą, jog šių šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumas gerokai skiriasi nuo kitų, tyrime analizuojamų ES šalių.

16 lentelė. 2014 m. duomenų klasterizavimas hierarchiniu metodu

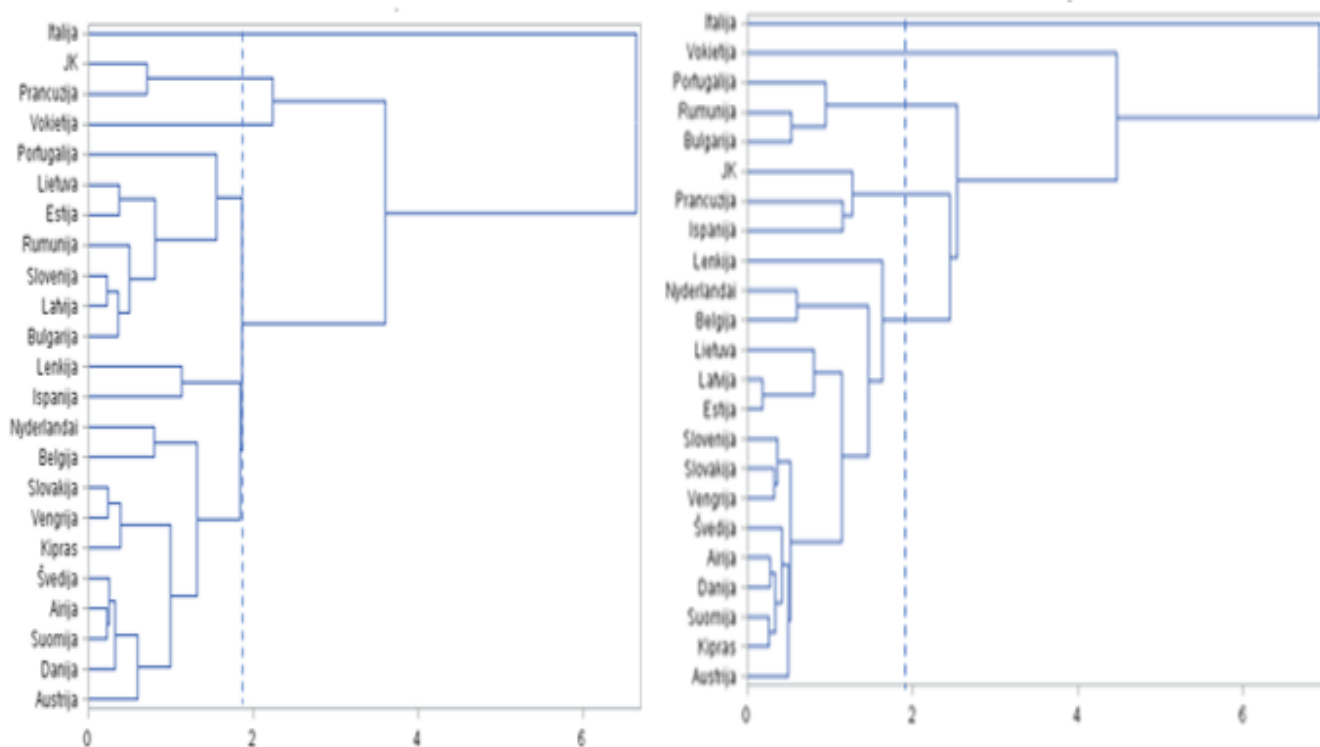
Klasterių skaičius	Klasterių jungimasis		<i>Semipartial R - Square</i>	<i>R-Square</i>	<i>Centroid Distance</i>
6	CL9	CL12	0.0337	.900	14.699
5	CL6	Lenkija	0.0226	.878	16.311
4	CL5	CL7	0.1357	.742	24.434
3	CL4	CL10	0.1503	.592	25.359
2	CL3	Vokietija	0.1739	.418	44.765
1	CL2	Italija	0.4179	.000	6.932

Parametrai parodo, jog akivaizdaus duomenų pradžioje nepatirsime pasirinkę duomenis sujungti į 5 klasterius:

- *R-Square* rodiklis lygus 0,878, jis parodo, jog net 87,80 proc. informacijos pavyks išsaugoti duomenis sujungus į 5 klasterius. Tuo tarpu klasterizuojant duomenis į 4 klasterius šis rodiklis ženkliai sumažėja iki 74,20 proc.

- *Semipartial R-Square* - Homogeniškumo mato reikšmė yra maža klasterizuojant duomenis į 5 klasterius - 0,0226. Grupuojant duomenis į 4 klasterius šis parametras ženkliai padidėja iki 0,1357.

Iš dendogramų (11 pav.) matyti, jog 2014 metais padidėjo atstumai tarp klasterių - jie aiškiau atsiskiria. Tai įrodo, jog tarp ES šalių atsirado didesni skirtumai vertinant tekstilės ir aprangos konkurencingumo bei prekybos rodiklius.

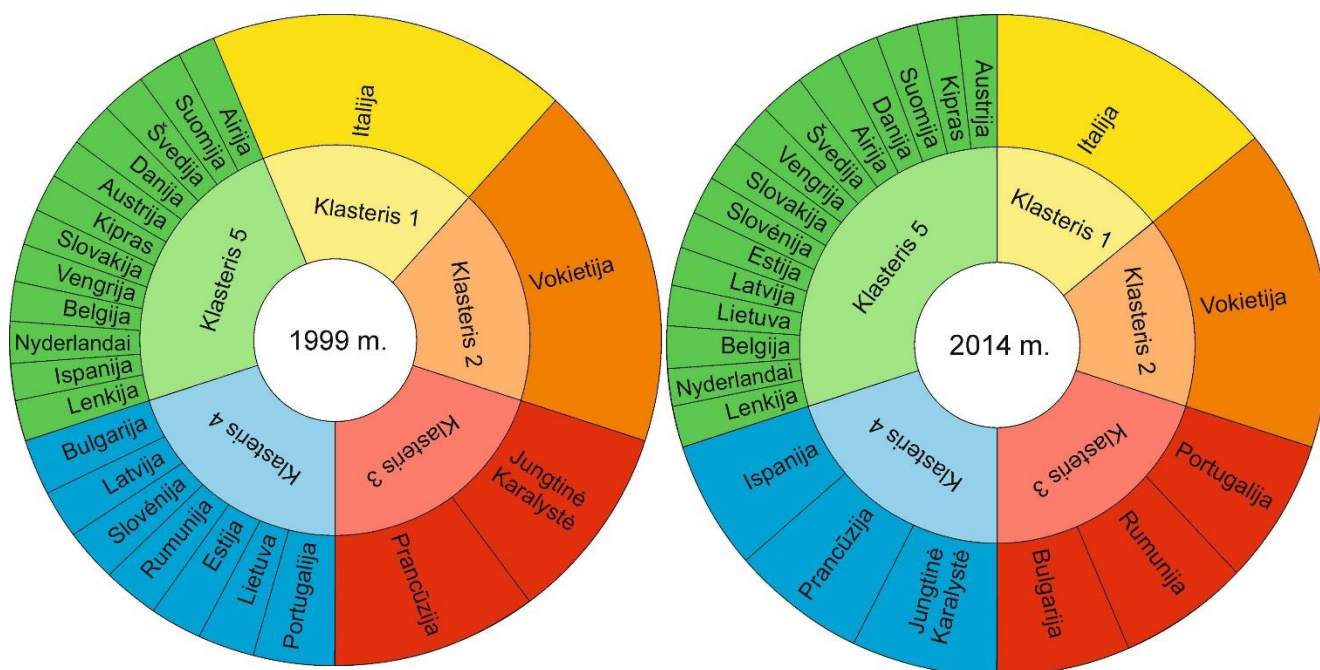

11 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių hierarchinio klasterizavimo metodo dendogramos, 1999 m. (kairėje) ir 2014 m. (dešinėje)

Dendogramose aiškiai išsiskiria Italija ir Vokietija - šių šalių negalima sugrupuoti su jokia kita ES-25 šalimi, todėl tiek Italija tiek Vokietija sudaro atskirus klasterius 1999 m. ir 2014 m., kitu atveju klasterizuojant šalis su kokia nors šalių grupe būtų prarandama daug duomenų vertinant pagal *R-Square* rodiklį (15 ir 16 lentelės). Tokį šalių išsiskyrimą sąlygoja didelė įmonių koncentracija tekstilės ir aprangos sektoriuje Italijoje bei didžiausi prekybos (importo ir eksporto) rodikliai Vokietijoje. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog nuo 2014 m. skirtumas tarp Vokietijos ir ES konkurencingumo ir prekybos rodiklių dar labiau padidėjo.

Kaip buvo matyta iš dendogramos (11 pav.) 1999 ir 2014 metais išsiskyrė Vokietija ir Italija. 1999 metais panašiais tekstilės ir aprangos konkurencingumo bei prekybos (importo ir eksporto) rodikliais

pasižymėjo Portugalija, Lietuva, Estija, Rumunija, Slovėnija, Latvija, Bulgarija (12 pav.), tačiau 2014 metais bendrą klasterį sudaro Portugalija, Rumunija ir Bulgarija.

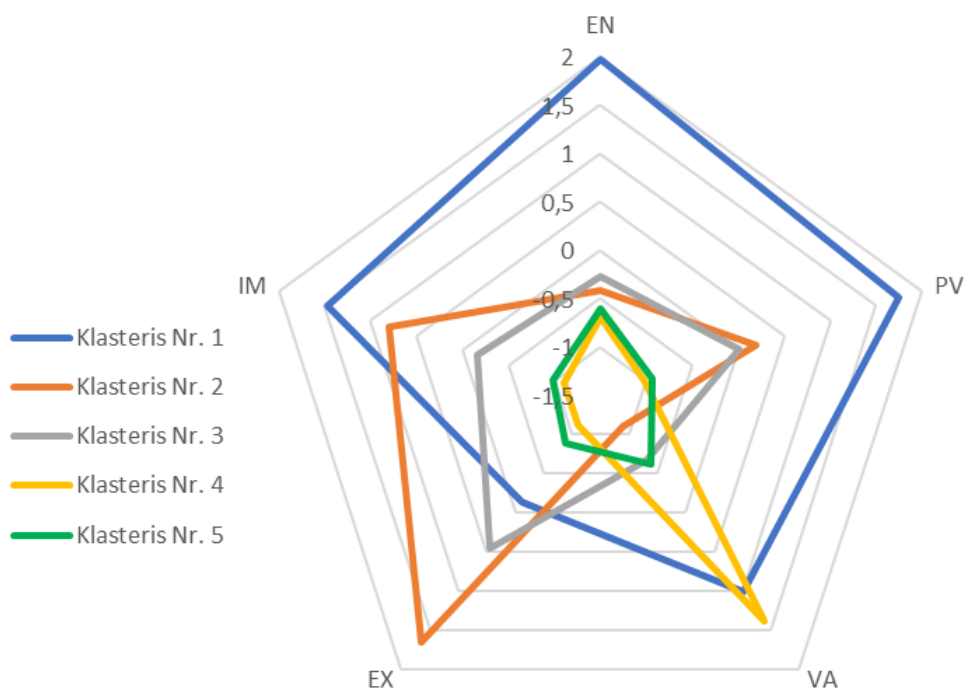

12 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių hierarchinio klasterizavimo metodo rezultatai, 1999 m. ir 2014 m.

Galima daryti išvadą, jog šių šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodikliai panašiai reagavo į besikeičiančias tarptautinės prekybos sąlygas bei tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimą. Prie 1999 metais suklasterizuotos Jungtinės Karalystės bei Prancūzijos 2014 m. prisijungė Ispanija. Klasterio numeris 5 koncentracija ženkliai padidėjo - 1999 metais į jį jungėsi 12 šalių, o 2014 - 15. Tai parodo, jog ES augo šalių, pasižyminčių vidutiniais konkurencingumo ir prekybos (importo ir eksporto) rodikliais, skaičius.

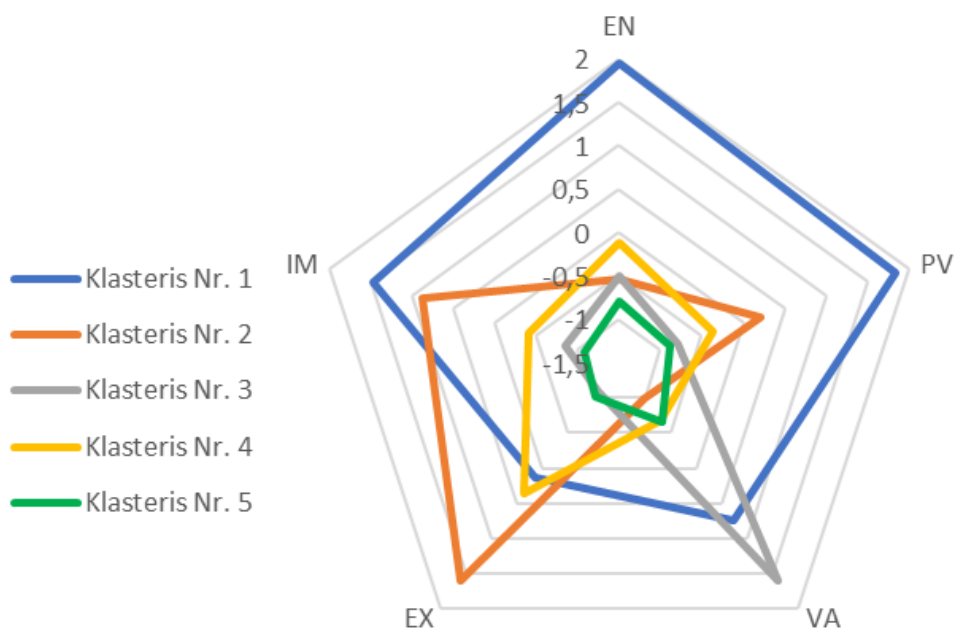
Geriau skirtumus tarp klasterių padeda įvertinti klasterių skaitinės reikšmės pateiktos 6 ir 7 priede. Vertinant pagal 1999 m. vidutines klasterių konkurencingumo ir prekybos (importo ir eksporto) rodiklių reikšmės (13 pav.), galima teigti, jog didžiausi vidutiniai konkurencingumo ir prekybos rodikliai Italijoje - klasteris Nr. 1. Kaip ir anksčiau minėta Vokietija išsiskiria dideliu tekstilės ir aprangos produkcijos eksportu - klasteris Nr. 2. Klasterį Nr. 3 apibūdina šalys turinčios vidutiniškai daugiausiai tekstilės ir aprangos sektoriuje veikiančių įmonių (nevertinant klasterio Nr. 1 - Italijos) bei vidutiniškai daugiausiai eksportuojančios (nevertinant klasterio Nr. 2 - Vokietijos). Tuo tarpu klasteris Nr. 4 apibūdina šalis vidutiniškai turinčias aukščiausią tekstilės ir aprangos pridėtinę vertę pramonėje. Penktajame klasteryje sugrupuotos labai įvairios šalys, tą pagrindžia dideli skirtumai tarp minimalių ir maksimalių rodiklių reikšmių, todėl įvertinti, kuri savybė vienija šias valstybes sunku (priedas 6), tačiau galime matyti, jog

klasteryje Nr. 5 vidutinės 1999 m. konkurencingumo ir prekybos (importo ir eksporto) reikmės mažiausios, lyginant su kitais klasteriais.

13 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių klasterių vidutinės reikšmės, 1999 m.

2014 m. kaip ir 1999 m. klasterį Nr. 1 sudaro viena šalis Italija, pasižyminti didžiausiais vidutiniais konkurencingumo ir prekybos (importo ir eksporto) rodikliais (14 pav.). Klasterį Nr. 2 sudaro tik Vokietija, pasižyminti didžiausiomis vidutinėmis tekstilės ir aprangos eksporto apimtimis 2014 m. Klasterį Nr. 3 2014 metais sudarė šalys pasižyminčios aukšta tekstilės ir aprangos pridėtine verte gamyboje. Pagal 1999 metų grupavimą prie aukštą pridėtinę vertę kuriančių šalių buvo priskirta Portugalija, Lietuva, Estija, Rumunija, Slovėnija, Latvija, Bulgarija. Nuo 2014 metų klasterį su didžiausia pridėtine verte gamyboje sudaro tik Bulgarija, Rumunija, Portugalija. Galima daryti prielaidą, jog Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Slovėnijos tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės gamyboje rodiklis sumažėjo 1999 - 2014 metų laikotarpyje. 2014 metais prie vidutiniškai daugiausiai (nevertinant Vokietijos ir Italijos) tekstilės ir aprangos produkcijos eksportuojančių šalių (Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos) prisidėjo Ispanija - klasteris Nr. 4. Prie šalių pasižyminčių vidutiniais rodikliais (klasteris Nr. 5) susikoncentravo dar daugiau šalių - jų padidėjo nuo dvylikos 1999 - aisiais iki penkiolikos 2014 - aisiais. Galima daryti prielaidą, jog 1999 - 2014 metais sumažėjo ES šalių lyderių, tekstilės ir aprangos sektoriuje, skaičius. Tą pagrindžia ir pastebėjimas, jog 2014 metais kai kurios šalys, turinčios aukštą pridėtinę vertę tekstilės ir aprangos sektoriuje, perėjo į klasterį Nr. 5 - pasižymintį vidutiniais tekstilės ir aprangos bei prekybos (importo ir eksporto) rodikliais ES atžvilgiu.

14 pav. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo ir prekybos rodiklių klasterių vidutinės reikšmės, 2014 m.

Atlikus klasterinę analizę pastebėta, jog tiek 1999 m. tiek 2014 metais geriausia ES šalis grupuoti į 5 klasterius. Pirmus du klasterius užima Italija su Vokietija. Dėl didelio tekstilės ir aprangos veiklą vykdančių įmonių kiekio Italijoje ir aukštų prekybos (importo ir eksporto) rodiklių Vokietijoje šių šalių negalima prijungti prie kitų šalių grupių. Klasterinė analizė parodė šalių persiskirstymą 1999 - 2014 metų laikotarpiu - 1999 metais Lietuva, Latvija, Estija ir Slovėnija priskirtos prie aukštą pridėtinę vertę tekstilės ir aprangos sektoriuje kuriančių šalių 2014 metais, buvo priskiriamos šalims pasižyminčioms vidutiniais tekstilės ir aprangos konkurencingumo ir prekybos rodikliais. Tuo tarpu Ispanijos konkurencingumo statusas pasikeitė nuo vidutiniais tekstilės ir aprangos konkurencingumo ir prekybos rodikliais pasižyminčių šalių iki daugiausiai eksportuojančių, neskaitant Italijos su Vokietija. Siekiant iširti ar tokius šalių pasiskirstymo klasteriuose pokyčius inspiravo tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimas sekančioje darbo dalyje atliekamas sudarytų regresijos modelių stabilumo vertinimas, pseudokintamuoju laikant 2005 metus kuomet buvo nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais.

4.3. Regresijos modelių parametrų stabilumo rezultatai

Remiantis pirmoje ir antroje tyrimo dalyje gautomis išvaidomis, jog ES RCA indekso mažėjimas bei ES šalių klasterizavimo pokyčiai gali būti inspiruoti prekybos liberalizacijos bei 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo, šioje darbo dalyje sudaromi regresijos modeliai, kurių pagalba siekiama įvertinti parametrų stabilumą t.y. įvertinti ar tekstilės ir

aprangos sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams turėjo įtakos eksporto ir importo pokyčiai iki ir po 2005 metų kuomet buvo nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais.

17 lentelėje pateiktas ES regresijos modelio įverčių stabilumo įvertinimas atskiroms šalims. Gautoji Fišerio statistikos reikšmė (*F-Statistic prob.*) lyginama su pasiklovimo lygmeniu α , kuris lygus 0,05.

17 lentelė. ES šalių regresijos modelio įverčių stabilumo vertinimo analizė

	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Austija	F-Statistic prob.	0,0171	0,0574	0,0103	Italija	F-Statistic prob.	0,2237	0,3359	0,0006
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Belgija	F-Statistic prob.	0,774	0,0748	0,0042	Lietuva	F-Statistic prob.	0,0009	0,0589	0
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Bulgarija	F-Statistic prob.	0,0005	0,0142	0,0021	Latvija	F-Statistic prob.	0,0169	0,2734	0,0517
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	VA	ND
Kipras	F-Statistic prob.	0,0105	0,0056	0	Malta	F-Statistic prob.	0,0003	0,0215	
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Čekija	F-Statistic prob.	0,1064	0,1622	ND	Nyderlandai	F-Statistic prob.	0,1594	0,0171	0,0002
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Vokietija	F-Statistic prob.	0,065	0,1636	0,0351	Lenkija	F-Statistic prob.	0,1993	0,1217	0,0773
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Danija	F-Statistic prob.	0,5487	0,3935	0,5822	Portugalija	F-Statistic prob.	0,3221	0,2335	0,1547
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Estija	F-Statistic prob.	0,9699	0,0028	0,0003	Rumunija	F-Statistic prob.	0,1949	0,005	0,0382
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Ispanija	F-Statistic prob.	0,3053	0,0505	0,0043	Švedija	F-Statistic prob.	0,0079	0,1267	0,0012
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Suomija	F-Statistic prob.	0,0859	0,0406	0,0098	Slovėnija	F-Statistic prob.	0	0,0027	0,0082
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Prancūzija	F-Statistic prob.	0,5505	0,0104	0,0129	Slovakija	F-Statistic prob.	0,3337	0,2103	0,1459
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Vengija	F-Statistic prob.	0,008	0,0005	0,1253	JK	F-Statistic prob.	0,0001	0,018	0,0025
	Rodiklis	EN	PV	VA		Rodikliai	EN	PV	VA
Airija	F-Statistic prob.	0,0018	0,0001	0					
	Rodikliai	EN	PV	VA					

Vertinant **Austrijos** tekstilės ir aprangos sektoriaus įmonių kiekio bei tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje, rodiklius $F < 0,05 - H_0$ atmetama. Vadinasi modelių

įverčiai nėra stabilūs ir galima daryti prielaidą, jog PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas 2005 metais reikšmingai pakeitė prekybos rodiklių (importo ir eksporto) įtaką šalies tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams. Tačiau produkcijos vertės pokyčiams įtakos neturėjo - $F > 0,05$, H_0 priima. Galima teigti, jog Austrijai PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas turėjo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriuje esančio įmonių skaičiaus bei tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje mažėjimui, tačiau Austrija išlaikė konkurencingas pozicijas - RCA visu laikotarpių buvo didesnis už 1, tačiau ši šalis patenka į vidutinio konkurencinio pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriaus klasterį.

Vertinant **Belgijos** tekstilės ir aprangos gamybos produkcijos vertės bei tekstilės ir aprangos sektoriaus veiką vykdančių įmonių skaičių gauta, jog $F > 0,05$ - H_0 primama. Vadinasi modelių įverčiai stabilūs ir galima daryti prielaidą, jog 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas reikšmingai nepakeitė prekybos rodiklių (importo ir eksporto) įtakos šalies tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams. Tačiau vertinant tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje rodiklį, gautą jog $F < 0,0042$, todėl galima daryti išvadą, jog šiam konkurencingumą apibūdinančiam rodikliui PPO daugiašalio susitarimo, dėl prekybos tekstilės gaminiais, nutraukimas bei prekybos liberalizavimas įtakos turėjo. Vertinant bendrą Belgijos konkurencingumo rodiklių parametrų stabilumą svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog pagal RCA indeksą Belgija nesispecializuoja tekstilės ir aprangos sektoriuje, todėl pokyčiai šiame sektoriuje galimai neturėjo daug įtakos Belgijos tekstilės ir aprangos sektoriui. Tą pagrindžia ir tai, jog Belgija priklauso vidutinio konkurencingumo šalių klasteriui.

Bulgarijos atveju, galima daryti prielaidą, jog 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo, dėl prekybos tekstilės gaminiais, nutraukimas reikšmingai pakeitė prekybos rodiklių (importo ir eksporto) įtaką šalies tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams - $F < 0,05$. Bulgarija turi atskiestąjį lyginamąjį pranašumą tekstilės sektoriuje, todėl dėl PPO daugiašalio susitarimo, dėl prekybos tekstilės gaminiais, pasikeitusios prekybos (importo ir eksporto) apimtys turėjo teigiamos įtakos Bulgarijos tekstilės konkurencingumui - tekstilės ir aprangos gamybą vykdančių įmonių kiekis bei sukuriama tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinė vertė padidėjo. Tačiau tekstilės ir aprangos produkcijos vertė augo nežymiai dėl galimo orientavimosi į nedidelės vertės produkcijos gamybą. Bulgarijos pramonė turi konkurencinį pranašumą dėl sąlyginai pigios darbo jėgos, ko pasėkoje gali pasiūlyti pigesnę produkciją.

Kipro atveju 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas reikšmingai pakeitė prekybos rodiklių (importo ir eksporto) įtaką šalies tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems visiems rodikliams - visais analizuojamais atvejais $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Galima teigti, jog Kipro tekstilės prekybos (importo ir eksporto) pokyčiai inspiruoti 2005 metų pasikeitimų turėjo įtakos tekstilės ir aprangos gamybą vykdančių įmonių, tekstilės ir aprangos

produkcijos vertės bei tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės gamyboje mažėjimui, kas savo ruožtu darė neigiamą įtaką šalies tekstilės konkurencingumui, ką anksčiau parodė apskaičiuotas RCA indeksas – 2005 metais jis ženkliai sumažėjo, nors ir iki 2016 metų didėjo, tačiau nepasiekė 1 ribos.

Čekijos atveju įvertinti ar 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas turėjo įtakos tekstilės ir aprangos sukuriamai pridėtinei vertei pramonėje dėl nepakankamo duomenų kiekio nepavyko. Čekijos atveju tekstilės prekybos (importo ir eksporto) apimčių pokyčiai dėl pasikeitusių tekstilės prekybinių įstatymų neturėjo įtakos konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams - tekstilės ir aprangos gamybą vykdančių įmonių kiekiui bei tekstilės ir aprangos produkcijos vertei ($F > 0,05$ todėl H_0 priimama). Tą pagrindžia ir aukščiau įvertintas atskleistojo pranašumo indeksas, parodantis, jog Čekija nesispecializuoja tekstilės ir aprangos sektoriuje, todėl tekstilės ir aprangos prekybos tarptautiniai pokyčiai Čekijos tekstilės sektoriaus konkurencingumui įtakos neturėjo.

Įvertinus prekybos (importo ir eksporto) pokyčių įtaką **Vokietijos** tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams matoma, jog importo ir eksporto pokyčiai reikšmingos įtakos turėjo tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinės vertės gamyboje rodiklio kitimui - $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Kitų konkurencingumą apibūdinančių rodiklių pokyčiams prekybos rodiklių pasikeitimai įtakos neturėjo. Galima teigti, jog 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas neturėjo reikšmingos įtakos tekstilės ir aprangos gamybos įmonių kiekio bei tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės sektoriuje pokyčiams Vokietijoje. Vokietijos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimui įtakos turėjo kiti veiksniai, o ne tarptautinės prekybos tekstilės gaminiais liberalizavimas. Pažvelgus į RCA indeksą galima pastebėti, jog nuo 2011 metų jis mažėja, tačiau vis dar yra didesnis už 1, taip išlaikydamas Vokietijos konkurencinį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje pasaulyje. Vokietijos tekstilės pramonė yra pasaulinės techninės tekstilės lyderė, kurios rinkos dalis sudaro 45 proc. (Fibre2Fashion.com. (a)).

Įvertinus prekybos (importo ir eksporto) pokyčių įtaką **Danijos** tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams matoma, jog $F > 0,05$, todėl H_0 priimama. Galima teigti, jog 2005 metų PPO daugiašalio susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais neturėjo reikšmingos įtakos Danijos prekybos (importo ir eksporto) rodikliams, o šie savo ruožtu nedarė įtakos konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams. Atsižvelgiant į atskleistojo pranašumo RCA indeksą Danija yra konkurencinga tekstilės bei aprangos sektoriuje, nuo 2005 metų RCA indeksas įgauna augimo tendenciją. Todėl galima teigti, jog po PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo Danija sustiprino konkurencingumo pozicijas tekstilės ir aprangos sektoriuje pasaulyje. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Danija su Indija palaiko glaudžius tekstilės ir aprangos prekybinius santykius, kas lemia Danijos tekstilės importo ir eksporto augimą. Nors Danijos prekybos (importo ir eksporto) rodikliai auga, kiti konkurencingumą apibūdinantys rodikliai mažėja. Tokių rodiklių

pasiskirstymą galima pagrįsti tekstilės gamyklų perkėlimu į kitas šalis - pusę tekstilės kompanijų perkelta į žemesnių kaštų valstybes (Fibre2Fashion.com. (c)).

Estijos atveju, prekybos (importo ir eksporto) pokyčiai turėjo įtakos konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams - tekstilės ir aprangos gamybos produkcijos vertei bei tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriama pridėtinei vertei gamyboje, t.y. $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Galima teigti, jog šių rodiklių teigiamiems pokyčiams turėjo įtakos 2005 metais panaikintas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais. Tą pagrindžia ir RCE indeksas, parodantis, jog Estiją galima laikyti konkurencinga tekstilės ir aprangos sektoriuje, ji taip pat išlaiko akivaizdų santykinį prekybos pranašumą analizuojamu laikotarpiu (RTA indeksas).

Ispanijos atveju prekybos tekstilės gaminiais liberalizavimo inspiruoti importo ir eksporto pokyčiai turėjo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinės vertės gamyboje mažėjimui - $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Tuo tarpu tekstilės ir aprangos sektoriuje esančių įmonių skaičiaus bei tekstilės ir aprangos sektoriaus produkcijos vertės mažėjimui įtakos turėjo kiti veiksniai - $F > 0,05$, todėl H_0 priimta. Analizuojamų laikotarpiu Ispanijos tekstilės ir aprangos eksportas augo, taip pat ženkliai augo ir konkurencingumas šiame sektoriuje (RCA indeksas).

Suomijos atveju tekstilės importo ir eksporto pokyčiai inspiruoti 2005 m. įvykių turėjo įtakos tekstilės produkcijos vertės bei tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės sumažėjimui $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Tačiau tekstilės ir aprangos gamybą vykdančių įmonių kiekio mažėjimą nulėmė kiti veiksniai - $F > 0,05$, todėl H_0 priimta. Svarbu atkreipti dėmesį, jog Suomija neturi aiškaus konkurencinio pranašumo tekstilės sektoriuje - RCA indeksas analizuojamų laikotarpiu svyruoja apie 1 - todėl Suomijai, turinčiai silpną konkurencinį pranašumą, sąlyginai sunku jį išlaikyti. Dėl šios priežasties didžiąją dalį konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimo lėmė PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas.

Prancūzijos atveju 2005 metais nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais turėjo įtakos tekstilės ir aprangos produkcijos vertės bei tekstilės ir aprangos pridėtinės sukuriamos vertės sektoriuje sumažėjimams - $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Prancūzijos tekstilės ir aprangos sektoriuje esančių įmonių kiekio mažėjimui įtakos turėjo kiti veiksniai. Svarbu paminėti tai, jog nepaisant konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimui, Prancūzija turi konkurencinį pranašumą tekstilės sektoriuje - RCA indeksas visu analizuojamų laikotarpiu yra stabilus ir didesnis už 1.

Vengrijos tekstilės ir aprangos gamybą vykdančių įmonių kiekiui bei tekstilės ir aprangos produkcijos vertės pokyčiams įtakos turėjo tekstilės prekybos (importo ir eksporto) pokyčiai inspiruoti 2005 metų tarptautinės tekstilės prekybos liberalizavimo - $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama, sudaryto modelio parametrai nestabilūs. Tekstilės ir aprangos sektoriuje esantis įmonių kiekis padidėjo dėl prekybos liberalizavimo, tačiau sumažėjo pagaminamos produkcijos vertė. Vertės mažėjimui įtakos galėjo turėti

ir 2008 - 2009 m. pasaulinė ekonominė krizė. Tačiau, Vengrijos tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės pramonėje pokyčiams įtakos neturėjo 2005 metų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas - $F > 0,05$, todėl H_0 priimta. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Vengrija neturi konkurencinio pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriuje - RCA indeksas visu laikotarpiu mažesnis už 1 (20 lentelė).

Vertinant **Airijos** tekstilės sektoriaus konkurencingumą apibūdinančius rodiklius pastebima, jog šalies importo ir eksporto pokyčiai darė įtaką visiems tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams - $F < 0,05$, todėl H_0 atmetama. Prekybos (importo ir eksporto) pokyčiai, inspiruoti tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo darė reikšmingą neigiamą įtaką tekstilės ir aprangos produkcijos vertės mažėjimui, tekstilės ir aprangos sektoriuje esančių įmonių kiekio kitimui bei tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje rodikliui. Įdomu tai, jog produkcijos vertei mažėjant, įmonių užsiimančių tekstilės ir aprangos gamyba skaičius auga. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog nepaisant konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimo Airija turi konkurencinį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje visu analizuojamu laikotarpiu.

Italijos atveju, importo ir eksporto pokyčiai po 2005 metų tekstilės prekybos liberalizavimo susitarimo nutraukimo turėjo įtakos tik tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje rodikliui - $F < 0,05$, H_0 atmesta. Kitų, konkurencingumą apibūdinančių, rodiklių mažėjimui įtakos turėjo kiti veiksniai. Galima teigti, jog aukštam Italijos konkurencingumo indeksui (20 lentelė), tarptautiniai tekstilės ir aprangos sektoriaus pokyčiai įtakos neturėjo, Italija išlaikė konkurencingas pozicijas.

Lietuvoje įmonių užsiimančių tekstilės ir aprangos pramonė kiekio padidėjimui įtakos turėjo PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas - $F < 0,05$ H_0 atmesta. Tačiau prekybos liberalizavimas paskatino Lietuvos tekstilės ir aprangos pridėtinės vertės pramonėje sumažėjimą - $F < 0,05$ H_0 atmesta. Produkcijos vertės augimą analizuojamu laikotarpiu inspiravo kiti veiksniai. Lietuvos konkurencinis pranašumas (RCA indeksas) analizuojamu laikotarpiu svyruoja, tačiau išlaiko pozicijas leidžiančias teigti, jog Lietuva turi konkurencinį pranašumą aprangos ir tekstilės sektoriuje.

Prie **Latvijos** tekstilės ir aprangos sektoriaus įmonių augimo prisidėjo prekybos tekstilės gaminiais liberalizavimas - $F < 0,05$ H_0 atmesta. Tačiau šis susitarimas kitų, konkurencingumą apibūdinančių rodiklių, kitimui įtakos neturėjo. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Latvija neturi konkurencinio pranašumo tekstilės sektoriuje nuo 2007 metų, tačiau Latvijos tekstilės eksporto ir tekstilės bei aprangos sektoriaus įmonių augimas yra inspiruotas kitų valstybių gamybos perkėlimo į Latvija. Tekstilės gaminių gamybos perkėlimas į Latviją yra neatskiriama Latvijos tekstilės verslo dalis, dėl kainos ir kokybės santykio bei gebėjimo produkciją pagaminti greitai (LIAA).

Maltos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimas inspiruotas tekstilės prekybos liberalizavimo - $F < 0,05$, H_0 atmesta, sudaryto modelio parametrai nėra stabilūs. Kaip matyti ir iš RCA indekso (20 lentelė), Malta neturi konkurencinio pranašumo tekstilės sektoriuje, o 2005 m. pokyčiai teksitės ir aprangos prekyboje tik dar labiau sumažino Maltos konkurencingumą.

Nyderlandų atveju prie tekstilės ir aprangos produkcijos vertės bei tekstilės ir aprangos procentinės sukuriamos vertės sektoriuje mažėjimo prisidėjo 2005 m. tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas - $F < 0,05$, H_0 atmesta. Tačiau tekstilės ir aprangos sektoriaus įmonių kiekio augimą inspiravo kiti veiksniai - $F > 0,1594$, H_0 priimta. Nors Nyderlanduose augo tekstilė ir aprangos pramonė užsiimančių įmonių skaičius bei tekstilės ir aprangos eksportas, tačiau šis augimas yra nepakankamas - RCA indeksas parodo, jog Nyderlandai neturi konkurencinio pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriuje (20 lentelė).

Lenkijos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių kitimui 2005 m. tekstilės ir aprangos prekybos pokyčiai įtakos neturėjo - $F > 0,05$, H_0 priimta. Nors tekstilė ir aprangos pramonė užsiimančių įmonių ir tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje rodikliai mažėjo, produkcijos vertė bei tekstilės ir aprangos eksportas augo. Lenkija išlaikė konkurencingas pozicijas pasaulinėje tekstilės ir aprangos pramonėje - RCA indeksas analizuojamu laikotarpiu buvo didesnis už 1.

Portugalija pasižymi vienu didžiausiu atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksu ES (20 lentelė), todėl šiai šaliai, kaip ir Lenkijai PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas įtakos neturėjo. Nors ir konkurencingumą apibūdinantys rodikliai mažėjo, tačiau eksportas augo, tas savo ruožtu lėmė Portugalijos konkurencinį pranašumą.

Rumunijos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių, tekstilės ir aprangos produkcijos vertei ir tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje, augimui įtakos turėjo 2005 metų tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas - $F < 0,05$, H_0 atmesta. Tekstilės ir aprangos pramonė vykdančių įmonių kiekio svyravimui įtakos turėjo kiti veiksniai. Rumunija pasižymi vienu aukščiausiu RCA indeksu ES. Tą lėmė santykinai pigi darbo jėga, kurios nepakeičia pigesnė darbo jėga už ES sienų, dėl šios priežasties produkcijos vertė bei eksportas auga.

Švedijos atveju ženklų tekstilės ir aprangos sektoriaus įmonių skaičiaus augimą lėmė šio sektoriaus prekybos liberalizavimas, kuris taip pat lėmė tekstilės ir aprangos sektoriaus sukuriamos pridėtinė vertės gamyboje mažėjimą - $F < 0,05$, H_0 atmesta. Švedijos pozicijos po PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo tik pagerėjo - padidėjo eksportas inspiruodamas RCA rodiklio augimą ir tokiu būdu pakeisdamas Švedijos konkurencingumo statusą iš neturinčio konkurencinio pranašumo į turintį. Tokį pokytį galima susisiekti su dalies tekstilės pramonės perkėlimu į Azijos regioną, kuris sudaro sąlygas Švedijos konkurencingumo tekstilės sektoriuje didėjimui dėl pigesnių žaliavų bei pigios darbo jėgos naudojimo gamyboje.

Slovėnijos tekstilės ir aprangos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimui įtakos turėjo prekybos tekstilės gaminiais liberalizavimas - $F < 0,05$, H_0 atmesta. Iš 20 lentelėje pateikto RCA indekso matyti, jog tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas įtakos Slovėnijos konkurencingumui turėjo - indekso reikšmė nesiekia 1 arba neženkliai jį viršija, todėl galima daryti išvada, jog dėl pokyčių tarptautinėje tekstilės ir aprangos prekyboje Slovėnija prarado konkurencinį pranašumą.

Prie **Slovakijos** konkurencingumo pokyčių tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas neprisidėjo - $F > 0,05$, H_0 priimta, sudarytų modelių parametrai stabilūs. Slovakijos konkurencinio pranašumo mažėjimas buvo sąlygotas kitų veiksmų - RCA rodiklis analizuojamu laikotarpiu mažėjo ir buvo mažesnis už 1. Tačiau galima pastebėti, jog tekstilės ir aprangos sektoriaus produkcijos vertė turi augimo tendenciją.

Nors **Jungtinės Karalystės** atveju konkurencingumo rodiklių mažėjimui įtakos turėjo PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas - $F < 0,05$, tačiau jos konkurencingumas augo - RCA indeksas analizuojamu laikotarpiu didėjo (20 lentelė). Tą lėmė didėjantis Jungtinės Karalystės tekstilės ir aprangos eksportas. Jungtinė Karalystė patenka tarp trijų daugiausiai eksportavusių tekstilės gaminių šalių 2016 m., todėl galima teigti, jog nors ir analizuojami konkurencingumo rodikliai inspiruoti tekstilės prekybos liberalizavimo mažėjo, tačiau augantis eksportas bei jo mastas pagrindžia Jungtinės Karalystės konkurencinį pranašumą šiame sektoriuje.

Įvertinus kokią įtaką prekybos (importo ir eksporto) rodikliai darė konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams po 2005 metų tekstilės ir aprangos liberalizavimo, pastebėta, jog tokioms šalims kaip Belgija, Čekija bei Slovakija, kurios nesispecializuoja tekstilės ir aprangos gamyboje konkurencingumo pokyčiams tekstilės ir aprangos prekybos sąlygų kitimas įtakos neturėjo. Šalyse, tokiose kaip Bulgarija, Latvija, Estija ir Rumunija, turinčioms konkurencinį pranašumą dėl santykinai pigios darbo jėgos, tekstilės ir aprangos liberalizavimas turėjo teigiamos įtakos - į šias šalis perkeliama tekstilės ir aprangos gamyba. Šalys turinčios stiprias konkurencinio pranašumo pozicijas - tai Vokietija, Danija, Ispanija, Lenkija, Portugalija, nepatyrė jokių konkurencingumą apibūdinančių rodiklių pokyčių inspiruotų PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo. Estijos ir Švedijos konkurencingumas pasikeitė iš neturinčių konkurencinio pranašumo į turinčias po 2005 metų tekstilės ir aprangos tarptautinės prekybos pokyčių. Visų ES šalių eksporto ir importo apimtims įtaka darė 2007 - 2009 pasaulinė finansinė krizė, dėl šios priežasties sunkiau įvertinti tikrąjį PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo poveikį Europos tekstilės ir aprangos sektoriui.

4.4. ES tekstilės ir aprangos konkurencingumo pokyčiai: diskusiniai aspektai

Atlikus ES šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo įtakos šalių konkurencingumui vertinimą galima teigti, jog ES šalių konkurencingumą skirtingai paveikė PPO

susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais bei sparčiai auganti Azijos rinka. Gautų tyrimo rezultatų pasiskirstymui įtakos galėjo turėti pasaulinė ekonominė krizė inspiravusi tiek konkurencingumo, o ypač prekybos (importo ir eksporto) rodiklių pokyčius.

Klasterizavimo tyrimas parodė akivaizdų ES šalių persikirstymą tarp klasterių inspiruotą prekybos liberalizavimo - sumažėjęs lyderių tekstilės ir aprangos sektoriuje skaičius, inspiravo didesnę vidutinio konkurencingumo šalių pasiskirstymą. Įmonių, su vidutiniais konkurencingumo ir prekybos (importo ir eksporto) rodikliais augimas parodo, aiškų ES užimamo tekstilės ir aprangos sektoriaus rinkos dydžio mažėjimą ir Azijos šalių įtakos augimą.

Stiprioms ES tekstilės ir aprangos sektoriaus šalims (Vokietija, Italija), prekybos liberalizavimas tekstilės gaminiais ir spaudimas iš Azijos šalių, konkurencingumą apibūdinančių rodiklių pokyčiams įtakos turėjo nežymiai. Vertinant Vokietijos ir Italijos tekstilės ir aprangos konkurencingumo pokyčius pastebėta, jog pirmoje dalyje aptarta tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo problematikos situacija paantrino tyrimo metu gautiems rezultatams - Vokietija ir Italija vienos stipriausių tekstilės ir aprangos sektoriuje vertinant pagal ES didžiausius tekstilės eksportuotojus bei importuotojus bei klasterizavimo tyrimo išvados parodė, jog Vokietija ir Italija turi didelį konkurencinį pranašumą. Tą pagrindžia ir parametrų stabilumo įvertinimas parodantis, jog PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais, nutraukimas Italijos ir Vokietijos atveju, turėjo įtakos tik pridėtinės vertės gamyboje rodikliui. Siekiant išsamiau paanalizuoti kaip šių šalių konkurencingumo pokyčius paveikė prekybos liberalizavimas reikėtų analizę papildyti kitų, konkurencingumą apibūdinančių rodiklių, tyrimu.

Šalys turinčios aukštą atskleistojo lyginamojo pranašumo indeksą ir patyrusios teigiamą tekstilės liberalizavimo poveikį rinkoje konkuruoja pigios darbo jėgos aspektu. Tokios šalys yra Bulgarija ir Rumunija, kuriose augo tekstilės ir aprangos produkcijos vertė bei šio sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė gamyboje inspiruota tekstilės liberalizavimo. Galima manyti, jog šių šalių tekstilės sektoriaus konkurencingumui įtakos turi sąlyginai pigi darbo jėga.

Šalims, vertinant pagal atskleistojo pranašumo indeksą **turinčioms konkurencinį pranašumą tekstilės ir aprangos sektoriuje**, konkurencingumą apibūdinančių rodiklių mažėjimui įtakos turėjo ne tekstilės prekybos liberalizavimas, o kiti tyrime neanalizuoti veiksniai. Tokioms šalims kaip Lenkija, Portugalija, Danija tekstilės prekybos liberalizavimas neturėjo įtakos konkurencingumą apibūdinančių rodiklių kitimui. Tačiau šie rodikliai turėjo mažėjimo tendenciją, todėl galima teigti, jog nepaisant stiprių pozicijų tekstilės ir aprangos sektoriuje šių šalių konkurencingumas galimai mažėjo, dėl kitų, tyrime neanalizuotų veiksnių sąveikos. Siekiant nustatyti kas galėjo daryti įtaka konkurencingumo pokyčiams reikalinga kitų, konkurencingumą apibūdinančių, rodiklių analizė.

Tekstilės prekybos liberalizavimas neturėjo įtakos šalių konkurencingumą apibūdinantiems rodikliams toms šalims, kurios nesispecializuoja šiame sektoriuje vertinant pagal atskleistojo

lyginamojo pranašumo indeksą. Šiai kategorijai galima priskirti tokias šalis kaip Belgija, Čekija, Slovakija.

Tekstilės prekybos liberalizavimas skirtingai veikė ES šalis priklausomai nuo šalių specializacijos tekstilės ir aprangos sektoriuje, gebėjimo išnaudoti liberalizavimo teikiamus privalumus perkeliant gamybą į pigesnių kaštų šalis bei šalių gebėjimo išnaudoti konkurencinius pranašumus, tokius kaip žemesni darbo jėgos kaštai, gebėjimas teikti kokybišką produkciją ir pan. Daugeliu analizuotų atvejų tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumą apibūdinančių rodiklių pokyčiams įtaką darė kiti veiksniai, o ne tekstilės prekybos liberalizavimas t.y. ne importo ir eksporto pokyčiai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus tarptautinės prekybos liberalizavimo ES tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumui vertinimą, galima atlikti šias išvadas:

1. ES tekstilės ir aprangos sektoriaus liberalizavimo ir konkurencingumo apžvalga parodė:

- Importo kvotų, tekstilės ir aprangos produkcijai, atsiradimą inspiravo auganti konkurencija besivystančiose šalyse, kuri savo ruožtu neigiamai veikia pagrindinių tekstilės bei aprangos importuotojų ekonomiką bei užimtumą. Tačiau nuo 1995 metų prasidėjo 10 metų tekstilės ir aprangos sektoriaus prekybos liberalizavimo etapas, kurio pasėkoje 2005 m. tekstilės ir aprangos sektorius buvo visiškai integruotas į įprastas GATT taisykles t. y. kvotos buvo panaikintos.
- Didelę įtaką tekstilės ir aprangos sektoriaus pokyčiams turėjo PPO susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimas savo ruožtu atvėręs kelią Azijos rinkai užimti strategines pozicijas ES tekstilės ir aprangos sektoriuje.

2. Teorinė tarptautinės prekybos liberalizavimo ir konkurencingumo apžvalga parodė, jog:

- Mokslinėje literatūroje pateikiamas tiek teigiamas tiek neigiamas prekybos liberalizavimo poveikis ekonomikai. Vertinant kokią įtaką prekybos liberalizavimas daro ekonomikai svarbu identifikuoti šalies išsivystymo lygį, nes prekybos liberalizavimas daro skirtingą poveikį išsivysčiusiai bei besivystančiai ekonomikai. Dažnu atveju prekybos liberalizacija daro teigiamą poveikį pažangiai ekonomikai, tačiau sienų atvėrimas besivystančioms šalims gali būti nenaudingas dėl galimo ekonomikos smukimo, susijusio su žemos kokybės prekių gaminimu bei teršiančios pramonės perkėlimu iš išsivysčiusių šalių į besivystančias.
- Apžvelgus mokslinėje literatūroje pateiktus tarptautinio prekybos atvirumo įtakos tekstilės ir aprangos sektoriui vertinimus pastebima, jog prekybos liberalizavimas neigiamai paveikė darbo rinką bei inspiravo tekstilės ir aprangos sektoriaus gamyklų likvidavimus. Tačiau yra ir teigiamas efektas - prekybos atvirumas inspiravo techninę pažangą tekstilės ir aprangos sektoriuje.
- Tarptautinės prekybos konkurencingumą galima įvertinti analizuojant šalies eksportą bei importą. Plačiau naudojamas tarptautinės prekybos konkurencingumo vertinimas pasitelkiant rodiklius susijusius su šalies eksportu.
- Tarptautinis prekybos liberalizavimas daro įtaką konkurencingumui bei skatina išteklių paskirstymą atsižvelgiant į sektoriaus konkurencingumą. Konkurencingi sektoriai, pasižymintys aukštu lyginamojo pranašumo indeksu inspiruoja ekonomikos augimo ciklus - produkcijos augimas skatina eksporto bei pelno augimą sąlygotą tarptautinės prekybos.

3. ES šalių tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumo vertinimo rezultatai parodė, jog:

- Išanalizavus RCA, dinaminį RCA, RMA ir RTA indeksus galima daryti išvadą, jog pasauliniu mastu tekstilės ir aprangos sektoriuje konkurencinį pranašumą turi Bulgarija, Danija,

Graikija, Ispanija ir Vokietija. Aiškus konkurencinis pranašumas bei gebėjimas prisitaikyti prie kintančių prekybos tendencijų pastebimas Bulgarijoje, Kipre ir Kroatijoje, tačiau šiose šalyse tekstilės ir aprangos importas buvo didesnis už eksportą, todėl negalima vienareikšmiškai vertinti šių šalių konkurencinio pranašumo tekstilės ir aprangos sektoriuje. Mažėjantiems konkurencinio pranašumo pokyčiams Europoje turėjo įtakos 2005 metais nutrauktas PPO daugiašalis susitarimas dėl prekybos tekstilės gaminiais, integracija į ES bei auganti Azijos tekstilės rinka, kas savo ruožtu lėmė ES šalių santykinio prekybos pranašumo mažėjimą dėl didėjančio importo iš šalių, esančių už ES ribų.

- Atlikus klasterinę analizę pastebėta, jog dėl didelio kiekio įmonių, vykdančių tekstilės ir aprangos gamybą, Italijoje ir aukštų prekybos (importo ir eksporto) rodiklių Vokietijoje - šių šalių negalima prijungti prie kitų šalių grupių. Klasterinė analizė parodė šalių persiskirstymą - 1999 metais Lietuva, Latvija, Estija ir Slovėnija priskirtos prie aukštą pridėtinę vertę tekstilės ir aprangos pramonėje kuriančių šalių - 2014 metais, buvo priskiriamos šalims pasižyminčioms vidutiniais tekstilės ir aprangos konkurencingumo ir prekybos rodikliais. Tuo tarpu Ispanijos konkurencingumo statusas pasikeitė nuo vidutiniais tekstilės ir aprangos konkurencingumo ir prekybos rodikliais pasižyminčių šalių iki daugiausiai eksportuojančių, neskaitant Italijos su Vokietija.
- Tekstilės ir aprangos prekybos liberalizavimas skirtingai veikė ES šalis priklausomai nuo šalių specializacijos tekstilės ir aprangos sektoriuje, gebėjimo išnaudoti liberalizavimo teikiamus privalumus perkeltiant gamybą į pigesnių kaštų šalis bei šalių gebėjimo išnaudoti konkurencinius pranašumus, tokius kaip žemesni darbo jėgos kaštai, gebėjimas teikti kokybišką produkciją ir pan. Daugeliu analizuotu atveju tekstilės ir aprangos sektoriaus konkurencingumą apibūdinančių rodiklių pokyčiams įtaką darė kiti veiksniai, o ne tekstilės prekybos liberalizavimas t.y. ne importo ir eksporto pokyčiai. Visų ES šalių eksporto ir importo apimtims įtaka darė 2007 - 2009 pasaulinė finansinė krizė, dėl šios priežasties sunkiau įvertinti tikrąjį PPO daugiašalio susitarimo dėl prekybos tekstilės gaminiais nutraukimo poveikį Europos tekstilės ir aprangos sektoriui.

LITERATŪRA

1. Abbas, S. (2014). Trade Liberalization and its Economic Impact on Developing and Least Developed Countries. *Journal of International Trade Law and Policy*, 13(3), 215–221.
2. Anisimovaitė, K., Marcišauskienė J. (2008). Veiksnių, turinčių įtakos Lietuvos tekstilės ir siuvimo sektoriaus konkurencingumui, analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 3 (12). 14-24. ISSN 1648-9098. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB0001:J.04~2008~1367161801089/DS.002.0.01.ARTIC>
3. Balzaravičienė, S., ir Pilinkienė, V. (2012). Comparison and review of competitiveness indexes: towards the eu policy. *Economics and management*, 17(1). doi:10.5755/j01.em.17.1.2257
4. Bartelsman, E., Haltiwanger, J., ir Scarpetta, S. (n.d.). Measuring and Analyzing Cross-Country Differences in Firm Dynamics. *Producer Dynamics*, 15–80. doi:10.7208/chicago/9780226172576.003.0002
5. Beniušienė, I., Svirskienė, G., (2008). Konkurencingumas: Teorinis aspektas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 4 (13). 32–40, ISSN 1648-9098. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1648-9098.N_4_13.PG_32-40/DS.002.0.01.ARTIC
6. Bergstrand, J. H. (1990). The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, The Linder Hypothesis and the Determinants of Bilateral Intra-Industry Trade. *The Economic Journal*, 100(403), 1216. doi:10.2307/2233969
7. Bernatonytė, D. (2011). *Tarptautinė prekyba. Liedykla „Technologija“*, 2011. [p. 283]
8. Blanchard, O. (2005). European Unemployment: The Evolution of Facts and Ideas. doi:10.3386/w11750
9. Conway, P., Connolly R. ir kiti. (2003). *The North Carolina Textiles Project: An Initial Report*. Chapel Hill, NC: 7 November 2003. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą http://pconway.web.unc.edu/files/2015/12/nctp_tatm_rev.pdf
10. Conway, P. (2009). Trade liberalization in textiles: Policy effects in an import-competing industry. *Journal of Policy Modeling*, 31(5), 664–680. doi:10.1016/j.jpolmod.2009.03.002
11. Dutt, P., Mitra, D., ir Ranjan, P. (2008). International Trade and Unemployment: Theory and Cross-National Evidence. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.1085994
12. Edmonds, T. (2000). *Regional Competitiveness & the Role of the Knowledge Economy*. London: Research Publications Office.
13. Ekmen-Özcelik, S., Erlat G. (2013). Turkey's Comparative Advantages and Dynamic Market Positioning in the EU market. *Topics in Middle Eastern and African Economies Vol. 15, No. 2*,

- September 2013. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://mee.a.sites.luc.edu/volume15/pdfs/Turkey-Comparative-Advantages.pdf>
14. Odongo, T. (2015). Trade Liberalization and Gains from Uganda's Lint Export. *American Journal of Economics* 2015, 5(5): 458-462 DOI: 10.5923/j.economics.20150505.02
 15. European Commission. (2018). *Textiles and clothing in the EU*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą https://ec.europa.eu/growth/sectors/fashion/textiles-clothing/eu_nl
 16. Fan, H., Gao, X., Li, Y. A., ir Luong, T. A. (2018). Trade liberalization and markups: Micro evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 46(1), 103–130. doi:10.1016/j.jce.2017.02.002
 17. Fibre2Fashion.com. (a) *Germany Textile Industry Overview*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://www.fibre2fashion.com/market-intelligence/countryprofile/germany-textile-industry-overview/>
 18. Fibre2Fashion.com. (b) *Italy Textile Industry Overview*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://www.fibre2fashion.com/market-intelligence/countryprofile/italy-textile-industry-overview/>
 19. Fibre2Fashion.com. (c) *Danmark Textile Industry Overview*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://www.fibre2fashion.com/market-intelligence/countryprofile/danmark-textile-industry-overview/>
 20. Furusawa, T. (1999). Adjustment costs and gradual trade liberalization. *Journal of International Economics* 49, 333-361.
 21. Gamberoni, E., Von Uexkull, E., and Weber, S. (2010). The Roles of Openness and Labour Market Institutions for Employment Dynamics during Economic Crises. *Employment Working Paper 68* (Geneva: ILO, Employment Sector).
 22. Güneş S., Tan M. (2017). Static and Dynamic Revealed Comparative Advantage: A Comparative Analysis of Turkey and Russia. *İktisadi Yenilik Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, Temmuz 2017*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą https://www.researchgate.net/publication/322797782_Static_and_Dynamic_Revealed_Comparative_Advantage_A_Comparative_Analysis_of_Turkey_and_Russia
 23. Huchet-Bourdon, M., Le Mouël, C., ir Vijil, M. (2017). The relationship between trade openness and economic growth: Some new insights on the openness measurement issue. *The World Economy*, 41(1), 59–76. doi:10.1111/twec.12586
 24. International Monetary Fund. (2001). *Global Trade Liberalization and the Developing Countries*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm#P38_5409

25. Yanikkaya, H. (2003). Trade openness and economic growth: a cross-country empirical investigation. *Journal of Development Economics* 72 (2003) 57 – 89
26. Jonušas, A. (2011) „Lietuvos ekonomikos atvirumo vertinimas“ Šiaulių universitetas, Socialinių mokslų fakultetas. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB0001:J.04~2011~1367179038817/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
27. Kreinin, M. E., ir Plummer, M. G. (1994). Structural Change and Regional Integration in East Asia. *International Economic Journal*, 8(2), 1–12. doi:10.1080/10168739400000009
28. Krugman, P. R., Obstfeld, M., Melitz, M. J. (2012). *International Economics Theory & Policy* NINTH EDITION. ISBN-13: 978-0-13-214665-4 ISBN-10: 0-13-214665-7
29. Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28. doi:10.2307/20045917
30. Le, T.-H., Chang, Y., ir Park, D. (2016). Trade openness and environmental quality: International evidence. *Energy Policy*, 92, 45–55. doi:10.1016/j.enpol.2016.01.030
31. Lu S. (2017). WTO Reports World Textile and Apparel Trade in 2016. Department of Fashion & Apparel Studies, *University of Delaware*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://shenglufashion.com/2017/10/12/wto-reports-world-textile-and-apparel-trade-in-2016/>
32. Mačiulytė-Šniukienė, A., ir Paliulis, N. K. (2011). Šalies ūkio konkurencinio pranašumo didinimo problemos ir galimybės: darbo produktyvumo atvejis. *Science - Future of Lithuania*, 3(4), 35–42. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą: http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/mla.2011.067/pdf_1
33. Mayer, T. ir Ottaviano, G. (2007). The happy few: the internationalisation of European firms New facts based on firm-level evidence. *Open Access publications from Sciences Po* info:hdl:2441/10147, Sciences Po.
34. Minder, R. (2005). *China textiles exports to EU jump 40 per cent*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.ft.com/content/3837ee1a-5f79-11da-a628-0000779e2340>
35. Ministry of Foreign Affairs. (2018). *What competition do you face on the European home textiles market?* [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.cbi.eu/market-information/home-decoration-textiles/competition-textiles/#>
36. Misiūnas, A. (2016). Konkurencingumas. Konkurencingumo sąvokos raida. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą: http://algmisiunas.home.mruni.eu/?page_id=31
37. Mitkutė, G., Nagreckaitė, L. (2005). Konkurencingumo tyrimo modelių analizė, *Kauno Technologijos Universitetas* [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą http://elibrary.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Plenarinis/Mitkute,%20Nagreckaite.pdf

38. Navickas, V. ir Malakauskaitė, A. (2010). Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos ir ribotumas. *Verslas: Teorija Ir Praktika*, 11(1), 5–11. doi:10.3846/btp.2010.01
39. OECD (2015). *OECD Review of Agricultural Policies: Switzerland 2015*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264168039-en>
40. OECD, ILO, WORLD BANK, WTO. (2010). *Seizing the benefits of trade for employment and growth*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://www.oecd.org/tad/benefitlib/46353240.pdf>
41. OECD. (2009). *Trade in Intermediate Goods and Services*. OECD Trade Policy Working Paper No. 93. TAD/TC/WP(2009)1/FINAL. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.oecd.org/trade/its/44056524.pdf>
42. Olayiwola, W. K., ir Rutaiwa, J. L. (2010). Trade Liberalization and Employment Performance of Textile and Clothing Industry in Tanzania. *International Business Research*, 3(3), 47. doi:10.5539/ibr.v3n3p47
43. Passport duomenų bazė. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://go.euromonitor.com/passport.html>
44. Pilinkienė, V. (2014). Evaluation of International Competitiveness Using the Revealed Comparative Advantage Indices: The Case of the Baltic States. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. doi:10.5901/mjss.2014.v5n13p353
45. Pukelienė, V., Sabonienė, A. (2004). Produkcijos konkurencingumo rodiklių svarba pramonės įmonių strategijos ir šalies pramonės politikos formavimui Europos Sąjungos bendrojoje rinkoje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai: 2004.3 0. ISSN 1392-1142*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367184244058/DS.002.0.01.ARTIC>
46. Pulaj, E., Kume, V. (2014). Basic Tools and Frameworks for Analyzing and Understanding Competitiveness Within the Industry. *European Journal of Sustainable Development*, 3, 47-56. doi: 10.14207/ejsd.2014.v3n1p47
47. Purlys, Č. (2007). Export marketing and promotion: analysis of theories and practice for composing of Lithuanian export promotion strategy. ISSN 1648-9098 *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2007. 2 (9). 218-227
48. Jucevičius, R. (1998). Strateginis organizacijų vystymas. *Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras*. ISBN 9986- 418-07-0.
49. Sabonienė, A. (2009). Lithuanian Export Competitiveness: Comparison with other Baltic States. The Economic Conditions Of Enterprise Functioning. ISSN 1392-2785 *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics*(2). 2009

50. Schlomski, I. (2016). European Textiles – going digital, going high-tech. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://textile-network.com/en/Business/European-Textiles-going-digital-going-high-tech>
51. Seyoum, B. (2010). Trade Liberalization in Textiles and Clothing and Developing Countries: An Analysis with Special Emphasis on the US Import Market, *The International Trade Journal*, 24:2, 149-181, DOI: 10.1080/08853901003652351
52. Seyoum, B. (2007). Trade liberalization and patterns of strategic adjustment in the US textiles and clothing industry. *International Business Review*, 16(1), 109–135. doi:10.1016/j.ibusrev.2006.12.003
53. Snieška, V., Meilienė, M. (2010). Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatoje. *Viešoji politika ir administravimas. Public policy and administration 2010*, Nr. 31, p. 119-132. ISSN 2029-2872
54. Spinanger, D. (1991). Experiences with liberalization policies. *European Economic Review*, 35(2-3), 543–551. doi:10.1016/0014-2921(91)90156-d
55. Statista. *Value of the leading 10 textile exporters worldwide in 2016, by country (in billion U.S. dollars)*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.statista.com/statistics/236397/value-of-the-leading-global-textile-exporters-by-country/>
56. Textile Today. (2017). *China is building tech intensive textile industry, leaving low value business*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.textiletoday.com.bd/china-building-tech-intensive-textile-industry-leaving-low-value-business/>
57. The Association of Latvian Textile and Clothing Industry (LIAA). Textile and Clothing Industry. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://www.liaa.gov.lv/en/trade/industry-profiles/textile-and-clothing-industry>.
58. Tyson, L. D. (1992). *Who's Bashing Whom?: Trade Conflict in High Technology Industries*. *Institute for International Economics*. ISBN 0-88132-106-0
59. Valodkienė, G., ir Snieška, V. (2012). Tarptautinis konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai ekonomikos nuosmukio laikotarpiu. *Economics and management*, 17(2).
60. Vilpišauskas, (2004) p. 54-69 Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika, Pinigų studijos 2004, Integracijos aspektai. *Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą http://www.lb.lt/vilpisauskas_2
61. Voinescu, R., ir Moisoiu, C. (2015). Competitiveness, Theoretical and Policy Approaches. Towards a More Competitive EU. *Procedia Economics and Finance*, 22, 512–521. doi:10.1016/s2212-5671(15)00248-8

62. Wang, H. (2013). The European Union's Trade Liberalization in the Textile and Clothing Sector (1995-2005): Rhetoric or Reality? *Master of Arts Thesis Euroculture. University of Groningen (Home), University of Uppsala (Host)*. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:655241/FULLTEXT01.pdf>
63. World Bank. (2005). Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform. *Washington, DC: World Bank. World Bank*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7370> License: CC BY 3.0 IGO.
64. World Economic Forum, (2015a). The 12 pillars of competitiveness. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/#hide/fn-9>
65. World Economic Forum, (2015b). The Global Competitiveness Report 2015–2016. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą [http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global Competitiveness Report 2015-2016.pdf](http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global%20Competitiveness%20Report%202015-2016.pdf)
66. World Trade Organization. Textiles: back in the mainstream. [Žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm5_e.htm

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Tekstilės ir aprangos sektoriuje esančių įmonių skaičius

Šalis	Metai																					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	2.316	2.333	2.072	2.028	1.965	1.790	1.845	1.928	1.913	1.838	1.687	1.639	1.602	1.418	1.348	1.341	1.318	1.312	1.334	1.323	1.282	1.178
Belgija					2.979	2.886	2.837	2.688	2.539	2.624	2.479	2.478	2.592	2.537	2.632	2.232	1.218	1.887	1.786	1.853	1.923	1.236
Bulgarija		2.960	3.201	3.866	3.771	3.866	4.255	4.363	4.928	5.398	5.327	5.403	5.556	5.532	5.561	5.084	4.970	4.907	4.994	4.970	4.975	5.081
Kipras						739	805	779	764	715	556	545	530	517	507	350	320	292	290	271	275	277
Čekija	15.547	11.424	16.579	13.094	15.797	13.491	10.797	14.283	13.451	12.208	10.612	10.008	9.728	10.342	10.703	12.496	13.148	13.935	13.504	13.800	14.163	14.864
Vokietija					12.188	11.452	8.659	6.911	6.715	6.751	6.439	6.593	6.400	6.181	6.791	6.731	6.951	6.423	6.514	6.959	7.070	7.054
Danija	2.140	2.023	1.914	1.789	1.206	1.160	1.097	1.046	1.026	977	949	883	863	858	772	730	711	708	671	635	611	655
Estija		521	544	559	592	572	572	540	575	588	595	612	653	582	553	546	579	616	700	733	796	793
Graikija									16.168	16.096	16.350	16.469	16.539	14.065	13.089	11.994	9.738	9.538	7.912	8.889	6.376	5.969
Ispanija	15.835	17.327	17.299	17.926	27.423	27.661	26.005	25.451	24.390	23.632	22.142	21.412	20.139	19.231	17.039	16.122	15.558	15.030	14.814	14.379	14.644	14.971
Suomija	3.769	3.597	2.375	2.582	2.463	2.400	2.361	2.308	2.232	2.177	2.119	2.121	2.106	2.095	1.985	1.912	1.886	1.830	1.796	1.698	1.630	1.563
Prancūzija		20.926	20.160	19.708	18.680	18.382	18.099	17.467	18.822	18.235	17.487	17.048	17.056	13.179	10.931	13.870	12.868	14.541	16.620	17.935	15.489	17.611
Kroatija														2.277	2.428	2.113	1.850	1.680	1.589	1.418	1.397	1.339
Vengrija				1.660	1.896	2.008	10.118	9.242	8.511	7.666	7.001	6.217	5.801	5.531	4.731	4.610	4.439	4.156	3.836	3.769	4.057	4.124
Airija	369	352	356	334	307	302	286	291	273	232	210	216	241	215	755	722	716	737	729	736	756	754
Italija	82.930	85.348	81.749	82.166	79.681	78.224	75.269	72.874	67.606	64.340	61.865	60.147	58.803	57.006	51.913	48.826	48.771	47.667	45.429	43.801	42.731	0
Lietuva	1.400	1.144	1.636	1.410	1.382	1.308	1.502	1.425	1.331	1.214	2.822	3.067	2.932	3.032	2.353	2.237	2.549	2.843	3.182	3.573	3.666	3.659
Liuksemburgas	53	52	50	50	48	45	46	43	41	40	38	38	37	36	36	35	34	33	35	32	34	27
Latvija			435	485	519	558	552	1.661	1.705	1.447	1.320	1.352	1.199	1.121	1.231	1.277	1.293	1.453	1.547	1.587	1.761	1.914
Malta					289	241	243	243	181	161	150	116	152	81	72	74	62	54	36	39	43	0
Nyderlandai	3.200	3.450	3.450	3.320	3.155	2.970	2.955	2.645	2.435	2.740	2.830	2.680	2.650	2.697	2.804	3.286	3.320	3.499	4.308	4.377	4.494	4.621
Lenkija		32.799	33.752	36.041	35.006	29.524	28.016	27.998	25.064	25.169	23.134	23.360	22.678	22.315	19.066	18.337	18.261	16.692	15.985	16.991	16.984	18.286
Portugalija					15.214	14.362	13.073	16.910	17.006	16.894	19.031	17.643	17.265	16.374	14.212	12.945	12.496	11.904	11.917	11.875	12.074	12.041
Rumunija			6.631	6.921	7.226	6.835	7.096	7.500	7.754	8.174	8.342	8.183	8.063	7.753	6.944	5.979	5.428	5.526	5.657	5.897	6.084	6.128
Švedija	1.857	2.073	3.091	3.232	3.279	3.393	3.450	3.534	3.635	3.744	3.823	3.941	3.933	4.050	4.185	4.298	4.358	4.266	4.123	4.155	4.146	4.136
Slovenija	3.677	3.592	2.647	2.599	2.678	2.559	2.925	2.060	1.780	1.687	1.453	1.501	1.390	1.330	1.270	1.219	1.153	1.122	1.106	1.069	1.070	1.059
Slovakija	175	189	204	216	237	434	475	348	526	447	435	569	565	479	515	5.749	5.696	5.291	5.098	4.680	4.681	4.698
Jungtinė Karalystė		14.724	14.542	13.835	13.783	12.109	11.336	10.669	9.873	9.330	9.068	8.644	8.351	8.152	7.640	7.332	7.253	7.165	7.239	7.295	7.696	8.046

2 PRIEDAS. Tekstilės ir aprangos sektoriaus produkcijos vertė, Mln. JAV dolerių

Šalis	Metai																					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	4.071,8	3.980,6	3.301,0	3.469,0	3.369,5	3.346,4	3.297,5	3.406,6	2.987,2	2.787,9	2.589,8	2.646,5	2.633,0	2.447,5	2012,8	2120,1	2289,8	2115,5	2140,2	2167,1	2184,9	2094,4
Belgija	8.694,1	8.343,3	8.942,0	9.352,5	8.499,5	9.638,1	9.184,3	8.750,7	8.317,1	7.269,6	6.978,8	7.489,4	7.716,6	5.942,1	4986,1	5120,2	4424	4575,9	4391,3	4613,8	4912,2	4165
Bulgarija		419,3	471,9	489,5	455,0	559,3	687,9	910,3	1.057,3	1.207,0	1.267,1	1.448,7	1.643,3	1.507,1	1219,8	1298,8	1456	1475,6	1612,9	1733,6	1749	1830,2
Kipras	254,0	234,7	215,6	195,9	169,3	142,6	125,8	122,7	103,2	88,1	82,6	79,1	80,9	69,9	61	50,8	45,9	38,4	27,8	28,1	31,4	32,7
Čekija	1.801,5	1.805,7	1.932,5	1.950,4	1.994,7	2.242,0	2.367,6	2.428,1	2.270,4	2.320,0	2.239,1	2.454,5	2.489,8	2.596,9	1991,5	2135,3	2406,2	2325,1	2317,7	2399,2	2461,2	2817,8
Vokietija					27.849,0	26.370,0	26.022,2	24.122,9	22.887,0	22.829,8	22.294,0	22.955,6	23.452,9	20.478,0	17126,3	18944,1	21131	19499,9	19275,2	20414,3	19525,8	19292,9
Danija	1.936,3	1.867,0	1.795,7	1.842,1	1.844,5	1.907,6	1.839,7	1.686,6	1.566,5	1.422,1	1.432,4	1.456,6	1.471,0	1.392,4	1108,7	1098,4	1148,3	740,5	823,8	806,3	797,8	813,3
Estija		215,3	260,7	293,4	287,1	360,8	388,1	412,4	433,5	442,5	398,9	420,2	423,2	392,3	308,3	326,6	361,8	388,7	381,9	400,1	437,1	470,9
Graikija									3.614,9	3.278,2	2.982,3	3.337,8	3.464,9	3.157,6	2676,5	2338,5	1945,3	1703,4	1500,4	1384	1475,2	1453,4
Ispanija	12.394,0	13.238,1	14.720,8	14.753,0	16.287,1	16.945,7	16.773,8	16.840,6	16.736,4	15.831,4	15.840,1	15.802,0	15.261,3	13.617,4	11166,9	10894,6	10812	9708,5	9624,9	9300,6	9911,6	9626
Suomija	1.134,1	1.112,4	1.221,4	1.282,5	1.265,7	1.209,8	1.232,4	1.242,8	1.126,6	1.118,1	1.063,8	1.115,0	1.166,3	1.106,7	840,4	836,5	757,3	826,5	942,9	901,8	783,6	776,1
Prancūzija		25.652,4	26.527,6	27.581,4	26.709,7	26.982,8	27.036,7	26.769,3	24.995,0	23.809,0	22.052,7	21.120,0	21.015,9	18.488,7	12540,9	14150,4	13449,8	12715,2	12142,5	14621	13848	12662,4
Kroatija															526,2	638,2	662,3	618	576,4	626,1	680,5	715,5
Vengrija				991,3	1.102,5	1.290,6	1.510,6	1.490,5	1.427,2	1.337,1	1.191,4	1.116,5	1.074,9	888,1	629,4	642	733,8	730,5	684	701,3	717,6	760,8
Airija	974,5	998,2	1.038,5	963,6	860,5	814,9	827,3	708,4	624,4	548,5	525,3	390,3	433,9	367,2	511,3	420,1	404,1	394,2	383,3	372,4	343,5	321,2
Italija	57.954,7	62.935,3	62.860,5	65.376,0	61.187,7	66.488,4	69.862,3	68.517,4	62.402,7	66.007,9	59.181,7	59.978,2	62.580,1	57.865,6	49760	53240,9	58600	50825,6	49063,6	49190,6	49082,9	50228
Lietuva	248,9	288,1	382,8	420,9	414,6	539,5	554,8	609,2	673,6	703,8	713,3	722,8	723,7	655,4	475,3	532,7	637,4	658,4	706,4	748,7	782,9	808,2
Liuksemburgas	515,0	345,1	384,1	467,3	501,8	522,3	504,3	528,5	470,2	512,9	540,9	539,6	617,4									
Latvija			201,3	217,4	213,9	282,9	299,2	280,4	283,4	259,9	275,4	323,4	340,8	292,2	184,2	216,9	260,7	279,4	295,7	267,5	245,5	248,2
Malta					194,1	204,8	193,2	214,3	167,7	121,0			91,0	0	11,3	7,9	9,9	11,1	11,6	11,2	11,4	0
Nyderlandai	3.674,2	3.403,2	3.448,2	3.524,6	3.599,1	3.758,4	3.593,5	3.405,6	3.153,2	3.000,5	2.951,4	3.088,0	3.251,9	2418,3	2468,3	2796,5	3026,6	2824,7	2859,7	2968,6	3013,1	2904,5
Lenkija		3.504,7	3.886,6	4.004,7	3.857,2	4.277,0	4.661,0	4.615,7	4.097,5	4.367,6	4.327,5	4.759,3	5.204,0	5.289,9	3578,6	3749,7	4010,4	3849	4108,6	4455,6	4753,8	5087,1
Portugalija					8.316,2	7.844,4	8.159,2	7.924,0	7.839,8	7.889,9	6.756,1	6.748,6	6.732,7	6.147,1	5162,8	5640	5770,3	5646,9	6028,1	6485,1	6766,8	7136,3
Rumunija			1.372,6	1.520,9	1.433,9	1.748,3	2.058,6	2.357,4	2.479,5	2.706,1	2.882,4	3.074,4	3.470,3	3.343,0	2444,7	2707,7	2996,7	3057,1	3208,7	3363,7	3477,8	3494,1
Švedija	1.232,1	1.335,5	1.377,3	1.322,3	1.313,3	1.421,9	1.310,8	1.326,0	1.285,0	1.235,5	1.173,7	1.181,2	1.213,7	1.106,3	861,1	1000,4	1033,4	1028,3	1053,3	1063,2	1060,6	1065,9
Slovėnija	843,0	785,9	846,7	939,4	911,0	892,9	1.014,8	985,8	918,6	888,4	849,3	848,1	845,1	742,7	512,1	509,5	550,3	527,2	456	453,9	419,6	315,8
Slovakija	386,0	392,7	379,0	376,8	359,1	408,0	469,2	475,0	494,0	533,5	548,6	631,0	747,0	596,9	478,5	574,8	638	611,7	628,7	656,5	676,7	713,3
Jungtinė Karalystė		19.911,8	25.805,4	23.891,7	22.506,0	22.016,2	19.783,9	18.026,1	14.937,0	14.393,2	13.682,5	12.228,5	11.889,6	9.778,1	7595,7	8518,5	8891,5	8904,6	8781,8	9813,3	11528,2	11492

3 PRIEDAS. Tekstilės ir aprangos sektoriaus pridėtinė vertė procentais gamyboje, proc.

Šalis	Metai																			
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Austrija	5,92	5,66	4,94	4,63	4,30	4,07	3,93	3,18	2,79	2,59	2,81	2,19	2,06	2,29	2,23	2,19	2,18	1,98	2,09	2,09
Bulgarija		11,77	10,88	12,66	13,61	13,67	17,66	19,51	19,03	17,00	14,60	13,60	12,01	13,65	13,06	12,46	12,76	12,78	13,40	13,40
Kroatija	12,44	12,44																		
Čekija		7,24			6,19					4,28			2,71	2,69	2,73	2,61	2,59	2,50	2,54	
Vokietija				2,51	2,36	2,28	2,17	2,11	1,95	1,86	1,78	1,70	1,62	1,52	1,53	1,43	1,45	1,39	1,36	1,36
Graikija	14,80	13,53	12,55	12,20					10,75	8,76	8,21	7,88	7,65	7,11	6,70	5,66	4,94	5,20	4,31	
Airija	2,70	2,48	2,05	1,99	1,35	1,06	1,04	0,75	0,65	0,65	0,76	0,37	0,54	0,39	0,49	0,39	0,50	0,38		
Portugalija	20,82	21,56	20,98	20,98	19,48	17,99	18,44	18,50	17,95	13,86	12,16	11,68	11,20	10,52	13,83	13,34	14,02	14,48	15,13	15,13
Rumunija	12,71	12,35	11,69	11,33	11,86	11,94	12,09	12,43	19,57	17,78	16,77	15,22	12,79	12,39	11,55	10,88	11,56	11,40	12,29	
Švedija	1,43	1,49	1,27	1,26	1,21	1,17	1,21	1,15	1,09	0,97	0,91	0,87	0,84	0,85	0,86	0,81	0,79	0,77	0,80	0,80
Jungtinė Karalystė	5,29	5,45	5,68	4,90	4,36	3,97	3,99	3,50	3,18	2,78	2,85	2,33	2,33	2,07	2,11	2,15	2,06	2,30	2,28	
Slovėnija	14,35	13,11	12,35	11,57	11,40	8,35	8,20	7,45	7,45	6,41	6,59	4,67	4,53	4,65	4,79	4,18	4,27	3,86	3,40	
Slovakija	7,23	7,70	6,86	7,05	7,17	4,35	7,03	7,00	4,44	3,74	3,58	3,31	3,05	2,49	4,58	3,76	4,10	3,68	3,67	
Lenkija	10,48	7,77	7,38	7,07	6,77	6,46		5,16	4,56	4,15	3,73	4,19	4,19	3,97	3,58	3,50	3,21	2,95	3,10	
Nyderlandai	2,68	2,57	2,41	2,48	2,50	2,33	2,28	2,13	1,97	1,67	1,71	1,50	1,70	1,34	1,57	1,69	1,79	1,71	1,80	1,80
Malta	13,05	14,13	11,25	10,96	11,66	10,22	11,33	12,72	9,17	7,65	10,19	5,17	4,84	4,28	0,33	2,51				
Liuksemburgas	11,55	7,51	8,25	7,87	9,82	8,71	7,05	7,36	8,53	7,47	7,10	7,07	5,66							
Lietuva						17,99	17,53	16,63	15,09	12,42	11,13	10,88	9,26	9,10	8,84	8,21	8,45	8,69	9,21	8,80
Latvija	9,04	11,50	10,47	10,95	12,26	11,01	11,92	10,02	9,57	8,04	7,98	7,10	6,51	6,13	5,91	5,63	5,69	5,09	5,29	
Italija	14,05	13,69	13,01	12,96	12,75	12,48	12,42	12,00	11,15	10,85	10,11	9,95	9,98	9,06	9,07	9,08	9,58	9,32	9,55	9,55
Vengrija	1,53	1,41	1,30	6,83	6,68	5,00	6,30	5,39	4,26	3,79	3,33	3,18	2,78	2,51	2,35	2,26	2,32	2,36	2,31	
Prancūzija	6,68	5,26	4,98	4,88	4,53	4,30	4,32	4,24	4,00	3,76	3,58	3,47	3,36	3,30	3,11	2,98	3,04	2,96	2,03	2,03
Suomija	2,60	2,68	2,48	2,35	2,20	1,83	1,80	1,95	1,81	1,76	1,70	1,54	1,42	1,49	1,61	1,43	1,18	1,22	1,36	1,45
Estija	15,55	15,55	15,55	15,55	15,55	15,01	14,39	13,79	12,38	12,50	10,80	9,67	7,65	7,55	7,68	6,71	6,25	6,45	5,91	5,91
Danija	3,77	3,40	3,05	3,07	2,92	2,43	2,28	2,18	2,00	1,94	1,76	1,64	1,55	1,49	1,48	1,27	1,25	0,82	0,84	0,84
Kipras	15,43	13,97	13,15	11,65	8,68	7,13	6,40	5,70	4,70	3,62	3,33	3,29	3,13	2,74	2,51	2,03	2,04	1,65	1,29	1,29
Belgija	6,10	6,20	6,44	6,47	6,05	5,28	5,68	5,68	4,85	4,34	3,90	3,76	3,83	3,16	3,05	2,83	2,31	2,72	2,59	2,59
Ispanija	7,10	7,24	7,16	7,21	7,13	6,68	6,60	6,14	5,96	5,30	4,64	4,49	4,15	4,19	4,39	4,10	4,01	3,97	4,01	4,01

4 PRIEDAS. Tekstilės ir aprangos sektoriaus eksportas, mln. JAV dolerių.

Šalis	Metai																					
	1.995	1.996	1.997	1.998	1.999	2.000	2.001	2.002	2.003	2.004	2.005	2.006	2.007	2.008	2.009	2.010	2.011	2.012	2.013	2.014	2.015	2.016
Austrija	4.431	4.541	4.615	4.485	4.254	3.740	3.858	3.980	4.567	5.272	5.624	5.879	6.310	6.908	6.265	6.506	7.724	6.813	7.319	7.602	6.624	6.502
Belgija	0	0	0	0	7.844	7.713	7.294	7.678	8.869	9.511	10.049	10.877	12.393	13.297	11.250	12.320	14.706	12.815	13.654	13.956	13.033	11.500
Bulgarija	484	425	529	640	679	767	957	1.121	1.478	1.781	1.806	3.250	1.823	1.887	1.508	1.619	1.942	1.849	2.040	2.191	1.983	2.466
Kroatija	644	649	642	646	592	1.087	1.265	735	862	1.017	1.081	1.333	1.749	2.582	1.187	1.839	1.265	1.027	1.060	1.524	1.376	1.232
Kipras	271	264	272	302	288	300	280	282	352	325	349	393	492	561	502	480	527	481	510	461	380	377
Čekija	1.424	1.560	1.551	1.671	1.646	1.810	1.944	2.280	2.974	3.112	3.041	3.475	3.984	4.376	3.325	3.710	4.597	4.069	4.403	4.721	4.266	4.141
Danija	2.645	2.747	3.390	2.984	2.991	2.798	2.732	2.843	3.284	3.683	3.984	4.390	4.872	5.319	4.400	4.856	5.716	5.400	5.573	5.476	5.291	4.496
Estija	211	240	271	292	261	267	292	333	407	467	526	637	733	957	621	727	912	911	943	985	864	811
Suomija	1.235	1.336	1.676	1.462	1.434	1.310	1.326	1.423	1.743	2.032	2.231	2.363	2.739	3.072	2.528	2.833	3.530	3.284	3.214	3.039	2.804	2.455
Prancūzija	16.616	16.561	18.131	18.653	17.791	17.297	17.743	18.594	21.912	24.956	25.703	26.832	29.963	32.544	28.402	29.746	34.144	30.484	32.951	32.855	30.175	27.140
Vokietija	35.424	34.896	33.554	33.625	31.010	29.281	27.569	27.643	32.865	36.144	37.522	38.755	43.226	46.146	41.915	47.032	57.439	50.001	53.683	52.868	50.135	43.685
Graikija	1.714	1.847	2.758	1.951	1.928	1.882	1.857	2.130	2.727	3.303	3.396	3.724	4.314	4.463	3.746	3.144	2.975	2.374	2.531	2.823	2.474	2.674
Vengrija	1.572	1.567	1.657	1.807	1.706	1.849	2.038	2.174	2.593	2.362	2.129	2.309	2.655	2.633	2.043	2.149	2.567	2.181	2.473	2.715	2.463	2.316
Airija	1.682	1.812	3.009	2.009	1.991	2.000	1.969	2.144	2.545	2.938	3.108	3.324	3.835	3.687	3.119	2.982	3.157	2.930	3.007	3.404	3.455	3.163
Italija	10.856	10.684	12.740	12.362	11.728	12.466	12.805	13.601	16.548	19.118	20.301	22.630	25.464	26.880	22.587	25.214	29.519	24.844	25.641	26.389	23.961	22.063
Latvija	138	196	233	294	321	391	340	395	481	567	564	650	810	786	484	645	815	886	987	949	706	762
Lietuva	216	336	420	494	484	507	578	680	826	788	777	885	1.067	1.202	895	1.020	1.276	1.243	1.449	1.500	1.262	1.238
Liuksemburgas	0	0	0	0	364	378	387	429	519	608	653	710	761	827	664	691	750	663	713	739	668	551
Malta	173	172	182	186	187	174	170	189	211	178	168	153	161	174	232	329	536	481	537	569	370	291
Nyderlandai	9.125	9.368	9.221	9.599	8.948	8.793	8.659	8.903	10.142	11.139	12.044	13.070	14.972	17.751	15.114	16.456	18.570	16.097	17.990	19.770	17.731	16.343
Lenkija	3.362	3.618	3.698	3.911	3.485	3.292	3.425	3.554	4.087	4.213	4.346	5.252	6.834	8.135	7.132	8.153	9.724	8.913	9.909	10.511	10.330	9.692
Portugalija	2.833	2.956	3.482	3.270	3.195	2.937	3.005	3.096	3.585	3.979	3.907	4.139	4.519	4.728	4.127	4.497	4.902	4.283	4.829	5.100	4.296	4.315
Rumunija	1.228	1.379	1.637	2.024	1.968	2.170	2.540	2.965	3.671	4.608	4.595	9.082	4.346	4.467	3.479	3.837	4.699	4.386	4.804	5.338	4.856	4.460
Slovakija	609	664	677	716	593	661	767	869	1.053	1.103	1.202	1.306	1.639	1.859	1.639	1.858	2.485	2.131	2.568	2.586	2.373	2.082
Slovėnija	802	814	801	830	731	713	742	724	785	837	889	984	1.093	1.223	957	996	1.295	1.177	1.207	1.320	1.209	1.205
Ispanija	5.519	5.749	6.483	6.634	7.002	7.189	7.298	8.093	10.747	12.834	14.382	16.517	18.787	19.955	17.491	19.065	21.575	19.447	20.571	21.734	21.658	20.359
Švedija	2.873	3.050	3.816	3.255	3.193	3.105	2.915	2.999	3.643	3.953	4.162	4.461	5.068	5.489	4.593	5.204	6.339	5.840	6.252	6.143	5.901	5.360
Jungtinė Karalystė	14.814	16.147	18.130	18.201	18.207	18.594	18.103	19.606	22.325	25.014	25.803	27.562	30.411	30.697	26.512	28.542	32.299	31.942	34.481	36.805	39.044	33.446

5 PRIEDAS. Tekstilės ir aprangos sektoriaus importas, mln. JAV dolerių.

Šalis	Metai																					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	2.866	2.984	2.909	2.968	2.789	2.463	2.453	2.527	2.807	3.208	3.324	3.413	3.658	3.831	3.128	3.308	3.820	3.343	3.518	3.671	3.237	3.128
Belgija	0	0	0	0	7.515	6.909	6.932	7.197	8.085	9.076	9.124	9.319	9.881	10.037	8.268	8.645	9.597	8.204	8.575	8.981	7.925	7.644
Bulgarija	549	598	730	864	857	1.006	1.301	1.354	1.765	2.152	2.159	2.417	2.531	2.623	2.042	2.097	2.589	2.447	2.708	2.912	2.500	2.586
Kroatija	704	660	619	646	597	542	590	590	646	719	673	656	739	802	664	647	781	714	708	875	712	659
Kipras	161	164	139	141	97	87	71	63	58	61	82	123	55	77	72	75	88	68	61	59	51	65
Čekija	1.527	1.547	1.553	1.729	1.633	1.710	1.877	2.083	2.618	2.517	2.274	2.569	2.922	3.085	2.399	2.481	3.088	2.860	3.056	3.260	2.865	3.032
Danija	1.747	1.821	1.952	1.840	1.809	1.653	1.717	1.739	2.034	2.345	2.474	2.572	2.932	2.928	2.311	2.336	2.979	2.464	2.616	2.783	2.412	2.351
Estija	255	305	333	366	336	359	380	403	486	493	443	446	414	421	288	292	372	377	444	425	346	337
Suomija	566	588	834	542	531	422	428	454	486	566	577	594	679	741	494	483	572	475	503	481	397	393
Prancūzija	11.358	11.110	11.467	11.857	11.105	10.567	10.475	10.883	12.202	13.374	13.162	13.428	14.649	14.732	12.036	11.716	12.987	11.385	12.034	12.490	10.878	10.172
Vokietija	19.788	19.609	18.778	18.929	17.578	16.365	15.797	16.345	18.583	21.345	21.245	22.085	24.975	25.673	21.171	22.929	26.628	21.931	23.653	25.222	22.015	20.386
Graikija	2.274	2.311	2.211	2.152	2.023	1.816	1.877	1.898	2.282	2.445	2.309	2.253	2.335	2.362	1.946	1.861	1.736	1.679	1.653	1.486	1.217	1.154
Vengrija	1.347	1.523	1.498	1.694	1.524	1.519	1.592	1.596	1.697	1.764	1.646	1.776	2.023	1.886	1.457	1.469	1.689	1.441	1.576	1.605	1.407	1.289
Airija	1.346	1.278	1.410	1.150	965	892	892	812	871	848	749	730	780	800	836	946	1.120	1.086	1.082	1.140	883	723
Italija	23.904	25.532	25.204	24.876	23.260	22.223	23.260	24.174	27.110	29.550	29.454	30.268	33.536	34.709	26.536	27.265	31.710	28.908	30.506	32.056	27.597	26.820
Latvija	228	270	273	371	353	340	334	338	398	416	413	436	468	472	309	351	435	409	447	390	312	273
Lietuva	338	493	635	726	751	745	822	877	1.002	1.052	976	991	993	922	883	839	1.018	960	1.011	1.146	983	967
Luksemburgas					332	346	372	442	631	726	904	957	1.025	1.046	825	516	561	580	570	584	576	548
Malta	191	197	180	192	192	182	176	220	240	217	199	145	149	108	87	97	133	130	118	92	81	73
Nyderlandai	5.963	6.246	6.189	6.764	6.195	5.476	5.435	5.647	6.275	6.934	7.207	7.499	8.487	8.889	7.772	8.162	9.680	8.744	9.880	10.253	8.652	8.404
Lenkija	2.787	2.821	2.671	3.032	2.811	2.682	2.842	2.822	3.063	3.006	2.922	3.160	3.629	4.022	3.101	3.345	4.129	3.742	4.071	4.487	4.348	4.748
Portugalija	5.196	5.306	5.183	5.110	4.713	4.184	4.263	4.434	5.121	5.366	5.129	5.127	5.680	5.884	4.879	5.009	6.835	5.638	6.302	6.780	6.040	5.975
Rumunija	1.574	1.832	2.146	2.649	2.737	2.975	3.675	4.315	5.270	5.952	5.797	5.807	5.513	5.178	3.978	4.218	5.413	5.303	5.644	6.085	5.347	5.245
Slovakija	790	811	780	835	766	805	856	991	1.148	1.173	1.095	1.160	1.287	1.349	959	1.044	1.294	1.124	1.286	1.374	1.291	1.113
Slovėnija	942	914	852	826	719	679	700	659	699	755	720	761	796	849	623	663	783	711	812	847	683	579
Ispanija	3.542	3.912	4.358	4.756	4.688	4.852	5.057	5.624	6.554	7.327	7.467	8.072	9.026	9.142	7.829	8.400	8.735	8.176	9.241	9.725	9.008	9.190
Švedija	813	906	1.141	1.016	1.000	919	895	995	1.137	1.289	1.320	1.412	1.685	1.686	1.433	1.530	2.132	1.621	1.698	1.781	1.637	1.442
Jungtinė Karalystė	8.316	8.904	9.505	8.742	8.041	7.489	6.974	6.949	7.251	8.148	7.856	7.857	8.530	8.407	6.834	7.043	8.132	7.639	8.236	8.715	7.972	7.116

6 PRIEDAS. 1999 metų klasterių skaitinės reikšmės

Klasteris	Šalių skaičius	Kintamasis	Vidurkis	Minimumas	Maksimumas
1	1	EN	79681	79681	79681
		PV	65470,84	65470,84	65470,84
		VA	12,75	12,75	12,75
		EX	11728,01	11728,01	11728,01
		IM	23259,88	23259,88	23259,88
2	1	EN	12188	12188	12188
		PV	29798,43	29798,43	29798,43
		VA	2,36	2,36	2,36
		EX	31010,23	31010,23	31010,23
		IM	17578,45	17578,45	17578,45
3	2	EN	16231,5	13783	18680
		PV	25542,69	22506	28579,38
		VA	4,44	4,36	4,53
		EX	17998,77	17790,92	18206,62
		IM	9572,87	8040,61	11105,14
4	7	EN	4483,14	519	15214
		PV	1730,38	213,9	8316,2
		VA	14,52	11,4	19,48
		EX	1091,33	261,1	3194,81
		IM	1495,35	336,28	4713,39
5	12	EN	6721,25	237	35006
		PV	3738,76	181,1	17427,2
		VA	4,75	1,21	8,68
		EX	3643,97	288,07	8947,78
		IM	2557,42	96,9	7515,46

7 PRIEDAS. 2014 metų klasterių skaitinės reikšmės

Klasteris	Šalių skaičius	Kintamasis	Vidurkis	Minimumas	Maksimumas
1	1	EN	43801,00	43801,00	43801,00
		PV	65423,50	65423,50	65423,50
		VA	9,55	9,55	9,55
		EX	26388,75	26388,75	26388,75
		IM	32055,89	32055,89	32055,89
2	1	EN	6959,00	6959,00	6959,00
		PV	27151,02	27151,02	27151,02
		VA	1,36	1,36	1,36
		EX	52868,35	52868,35	52868,35
		IM	25221,81	25221,81	25221,81
3	3	EN	7580,67	4970,00	11875,00
		PV	4051,50	2305,69	6485,10
		VA	13,61	12,29	15,13
		EX	4209,64	2190,62	5338,22
		IM	5259,05	2912,41	6779,83
4	3	EN	13203,00	7295,00	17935,00
		PV	13876,34	9813,30	19445,93
		VA	2,78	2,03	4,01
		EX	30464,66	21733,59	36805,40
		IM	10310,06	8715,42	12489,70
5	15	EN	3163,33	271,00	16991,00
		PV	1609,93	37,37	6136,35
		VA	2,90	0,38	8,80
		EX	5361,08	460,85	19770,43
		IM	2628,27	58,59	10253,05